

továrny se zavíraly, veliké závody přicházely k úpadku, průmysl se zabíjel: a přece soustava ta nazvána industrialismem! Má zajisté jméno jako lucus a non lucendo. Tomu porozuměl již mladší Say a dobře má, že by industrialismus měl se vlastně jmenovati merkantilismem! Což nezastává na útraty ostatního hospodářství společenského výlučně jenom zájmy tržebnictva (*gente mercantile*)? Když průmysl hynul, hledány toho příčiny všelijaké. Brzy to byly války, brzy neúroda, brzy přílišná skvostnost, brzy zase jiného něco: oproti pravé příčině ostávali všickni státníci evropští slepým., kromě jediného, jenž nejlépe osvědčil převahu ducha svého nad současníky, když zaváděje ochrannou politiku v říši své, pravil: „Stát držící se v okolnostech stávajících svobodné tržby musí býti v prach rozetřen.“ Postaviti se tak bezohledně proti předsudkům vrstevníků, dovedl ovšem jenom Napoleon I!

B. Dějiny vývinu vědy politickohospodářské.

§. 26. a) Dějepiscové.

S dějepisem literatury politickohospodářské vypadá to až posavad velmi bledě. Mimo důkladnější dílo Kautzovo nestává ani jediného spisu, o němž dalo by se říci, že vyhovuje jenom mírným požadavkům, kterýchž se stanoviska vědeckého naň činiti sluší. Jak dalece mi známo, jest toliko čtyř prací samostatných, kteréž tuto uvádím. Pojednání a přehledné úvody v soustavách ekonomistů musí býti ponechány samostatnému dílu historie vývinu hospodářství politického. První spisovatel, odváživší se na sestavení dějin literatury vědy naší, jest

Blanqui. Jak jsem již nahoře pravil, sepsal: *Histoire de l'Économie Politique* (1837). V díle tomto není činěn rozdíl mezi dějinami rozvoje hospodářského a vědy politickohospodářské. Podal v něm co přílohu bibliografii spisů historických, politických, statistických a hospodářských. Proto jest velmi rozšířeno; však neobstojí před soudem vědy pro svou jednostrannost, povrežnost a neúplnost.

Villeneuve-Bargemont: *Histoire de l'Économie Politique* (1839). V díle tomto jest theorie a praxis ještě více pomíchána, jeví se jednostrannost a povrežnost v rouchu ještě hrubším než u předšlého.

L. Bianchini: Della Scienza del ben vivere sociale e della economia degli stati (1845). Dílo toto jest po Kautzovém nejlepší. Podává dějiny hospodářství politického od počátku středověku až okolo 1840.

Ferrara: I Periodi di Economia Politica. (Doby hospodářství politického.) 1851. Dílo neukončené.

Dr. Julius Kautz: Die geschichtliche Entwicklung der National-Oekonomik und ihrer Literatur. Wien 1860. Nejlepší, vlastně jediné dílo oboru tohoto, samostatné a vědecké. Rozděluje přísně literaturu hospodářství politického od dějin rozvoje hospodářského, a kdyby nebyl psal podléhaje vlivu náhledů manchesterských, nebylo by si lepšího díla přáti.

b) Dějepis.

§. 27. Přehled.

Žádná věda, a protož ani politickohospodářská, nevyskočila jako Pallas Athene v plné zbroji z hlavy Jovišovy, nýbrž byla dlouhé věky dříve připravována. Bedlivý pozorovatel nalezne již u spisovatelů staro- a středověkých četná zrnka ze sýpky politickohospodářské. Zrnka ta splývají tu i tam až na pojednávání o jednotlivých otázkách vědy, z počátku jen mimochodem v jiných pracích literárních, později tvoří ale obsah děl samostatných. Těchto není v starověku nižádných; v středověku stává jediného samostatného spisu politickohospodářského v jediném tehda písemnictví pro vědu naši závažném — *písemnictví českém*. Dle toho rozdělil jsem obsah pojednání tohoto. Jinak Kautz. Rozeznává totiž pět dob:

1. svět orientálský,
2. svět řeckořímský,
3. dobu feudální,
4. nový věk až na Smitha,
5. od Smitha až na nás.

Rozdělení mé doleji podané poskytuje dvou značných výhod. Předně neliší se od rozvržení dějin vůbec. Pak zakládá se na přísném rozeznávání, zdali vyskytuje se látka toliko co zruí sem tam roztroušené (doba obsahující starý věk), či jest-li obsažena v dílech samostatných, a sice věku středního a nového, v kterémžto čímžto opět rozdíl mezi spisovateli jedna jícími o jednotlivých otázkách a

těmi, kteří psali o hospodářství politickém vůbec. Kdyby spisovatelé němečtí s málo čestnými výjimkami nebyli zaslepeni předsudkem proti všemu co slovanského: byl by Dr. J. Kautz vedle Alghazaliho, Alfuratiho, Ihn Chalduna, Ihn Roschda, Averhoesa, Abu Zaccaria el Avama a ostatních spisovatelů arabskomuhamedánských, jichž hluboká bádání politickohospodářská obsažena jsou *summa summarum* ve slovech jeho (Kautzových), že nezasluhují zvláštního povšimnutí, nahlédujíc do literatury československé, byl by ušel výčitce, kterouž mu tuto činím, že dílo jeho jest neúplno a jednostranno, jelikož celé důležité písemnictví středověké (ovšem jenom československé) vynechal!

Konečně jest hledišť, z něhož rozdělil jsem dobu třetí, v té míře více méně závažnějším nežli jeho, v jakéž jest soustava moje lepší neb horší manchesterské, kterouž on rozhodně zastává.

I. Starý věk.

§. 28. Náhledy politickohospodářské Israelitův, Indův, Číňanův, Agyptanův a Arcitův Iranských.

α) Israelitův.

Podivení vzbuzuje muž, kterýž v šedé dávnověkosti vyslovil zásady, jichž uskutečnění domáhají se až posavad mnozí národové souvěci. Muž ten jest:

Mojžš (1550 před Kr.), osvoboditel Israelitů ze jha agyptského. V odporu s náhledy věku svého zastává věčná práva lidská, svobodu politickou a náboženskou. V patero knihách jeho, nejstarším to díle literárním nám zachovaném, vynikají zásady následující:

1. Všickni občané mají stejné povinnosti a stejná práva, není tudíž ani otroctví ani nevolnictví, ani kast, ani stavů výsadných.

2. Králem smí býti toliko syn národa. (Znal tedy již pravdu, že „polovic svobody jest, býti *svými* ovládán.“)

3. Zákon povstává toliko sjednocenou vůlí všech (2. kn. Mojž. kap. 24, v. 3, 7, 8).

4. Obeím přífknul samosprávu tak úplnou, že mohli jednotlivé kmény o své újmě válku vypovídati a mír uzavíratí.

5. V záležitostech národa dal rozhodovati zastupitelstvu národnímu.

6. Rolnictví jest dle náhledu jeho předním pramenem blahobytu národního. Proto má každá rodina podíl na pozemcích a výměna pozemků platí toliko na čas, jelikož má prodáváč právo navrácením peněz pozemku nabytí zase, nad to ale každého padesátého roku musí se vše v předešlý stav navrátiti. Tím zabezpečeno trvání stavu středního a nemožnost přílišného seelování pozemků.

Nemusím zmiňovati se o ostatních stránkách zákonodárství jeho; nebo šestero vět těchto tvoří základ, na němž spočívá celá nejdokonalejší stavba zákonodáreů starověkých.

Ostatní myslitelové hebrejští vyslovili zásady následující:

1. Odporučují pilné pěstování rolnictví za příkladem Mojžíšovým; tak David, Šalomoun, Makkabejští a j.

2. Dokazují nutnost rukodělnictví. „Kdo syna neučí řemeslu, učí ho krádeži.“

3. Menší přízni těší se tržba; zvláště nenávidění jsou tržebníci obilní.

β) Náhledy politicko-hospodářské Indův.

Nejllepším pramenem jest Manaradharmacâstram, nejstarší zákonník indický, svod příkazů slavného Menu nebo Dvapajana. Sepsání jich klade Benfey do 3. století před Kr. Mimo to lze nasbíratí dosti zrněk v Puranech, Mahabharatě a Ramayaně v soustavách filosofických a spisech mudrců. Z těchto vyhlíží:

1. Že měli rolnictví ve veliké vážnosti. „Moudří dávné věky znající, dí, že vzdělané pole toho majetností jest, kdo lesy vymýtil, neb půdu očistil a zoral, jakož sajba (antilopa) prvnímu náleží lovcí, kterýž ji smrtelně poraní (Menu).

2. Rukodělnictví a tržba drženy jsou za zaměstnání špinavá.

3. Král platil za pána veškeré půdy (jako podnes car v očích lidu ruského) a měl absolutní právo daní ukládání.

γ) Náhledy politicko-hospodářské Číňanů.

Ty lze čerpati z kněh Kongfuttse'ových (Ši, Šu, Y, Li), soustavy mudréké Laotse'ovy, dějepisu Semathisian'-ova a j. V celku vyhlíží, že

1. Hmotný blahobyť platil za předmět snažení člověka nedůstojný.

2. Rolnictví držáno za první odvětví průmyslné.

3. Tržba byla v nemilosti, zvláště zahraničná.

4. Půda patřila státu, od něhož přijali ji jedinci co léno. S tím souvisela

5. nedílnost pozemků.

6. O nějakém uznání potřeby svobodného obchodu a samosprávy není ani stopy.

7. Kuantše (200 před Kr.) byl náhledu, že peníze tržbou získané obohacují národ jenom potud, vydají-li se opět tržbou t. j. jenom výměna věcí nutných a potřebných jest prospěšnou (Kautz II, 94).

δ) Náhledy politickohospodářské Aigypťanův.

Ze zbytků staroaigyptských kněh bohoslužebných a zákonodárných vyplývá, že:

1. Rolnictví mezi všemi odvětvími průmyslu nejvyšší požívalo úcty.

2. Jedincům nepřiznáno ani nejmenší míry samosprávy a svobody.

3. Obchodu nepřikládáno nižádné důležitosti ani vnitřnímu ani zevnějšímu; ano cizincům přístup do země přísně zabraňován. Protož i

4. tržba s cizinou uznávána za škodlivou.

ε) Náhledy politickohospodářské Areitův Iránských.

Z celého písemnictví staroiránského zbyly toliko zlomky Zend Avesty (živého slova). Tak nazývá se 21 knih, v nichž sepsáno bylo učení Zoroastrovo asi 500 let před Kristem. Knihy ty ztratily se a učení ono sestaveno znovu. Však i z toho zbyly toliko zlomky. Z nich vyhlíží, že:

1. Hmotný blahobyť ve větší míře nalézal se uctě nežli u Indův. Tak vyličuje se v Zendavestě hmotný blahobyť co odměna člověka již na světě, bohatství a přehoj co následek vlády spravedlivé a moudré, a poukazuje se k tomu, v jak úzkém a přirozeném spojení nalézají se uspokojení potřeb hmotných s mravností a čistotou myšlenek.

2. Rolnictví vzdávána božská skorem úcta. Prvším zákonem Zend Avesty jest příkaz, aby obdělávala se role a sázely se stromy. Kdo seje obilí, seje čistotu; kdo obdělává půdu, hubí zlé duchy.

3. Na poručení státu klade se velká váha, jako u národů východních vůbec (Kautz II, 90).

§. 29. ζ) Zásady politicko-hospodářské Řekův.

α¹⁾ Ráz jich povšechný.

Mezi nejdůležitější zásady politicko-hospodářské, kterýmiž liší se Řekové od ostatních národů starověkých, čítám následující tři:

1. Stát byl vším, jedinec o sobě ničím. Jedinečnost utonula v celku. Proto si nemohl Řek představití hospodářství soukromé oddělené od státního. Obojí tvořilo jeden nerozlučný celek.

2. Řekům šlo méně o blahobyť, více o blaženost čili nejvyšší dobro, εὐδαιμονία. Ráz zásad jejich politicko-hospodářských jest tudíž rozhodně ethický.

3. Hmotná práce přiznávána otrokům, jelikož prý odvracíje muže svobodné od povinností veřejných.

Postup vyvinování theorie politicko-hospodářské Řeků starověkých vyznačuje se směrem znamenitých zákonodárců, mudrců a spisovatelů.

β¹⁾ Náhledy politicko-hospodářské zvláště.

α²⁾ *Zákonodárcův.*

Lyskurçus dal 884 spoluobčanům svým spartánským nové zákony. Zákonodárství toto hovoří následujícími zásadám politicko-hospodářským:

1. Obyvatelstvo rozděleno na kasty: pány a poddané, nebo vojíny a dělníky. Ústava jest rozhodně aristokratická.

2. Půda rozdělena na 9000 rovných losů spartánských a 30.000 perioických (obyvatelův obcí venkovských), tak aby jednotlivý pozemek poskytnul slušnou výživu majiteli a asi 7 rodinám helotským na pozemku robotujícíim.

3. Počet rodin a míra pozemků měla udržeti se co možná nezměněna.

4. V každé rodině byl prvorozenec hospodářem (εστιοπάμων).

5. V nízádném státu řeckém nebyla jedinečnost tak záměrně mořena jako v Spartě. Člověk nesměl žíti, vychován býti, jísti,

pítí, spátí, šatítí se, mluvití a bydletí jinak, nežli jak stát chtěl. Celý život Spartanů od prvního mládí až do nejpozdějšího věku byl krok za krokem předeapsán. Život všech žil se vedlé jednoho pravidka.

6. Tržby odbývaly se penězy železnými, aby zabránilo se dovozu zboží skvostného a zachovala se starožitná skrovnost a prostota.

7. Zabývatí se rolnictvím, řemesly a živnostmi bylo vojenským Spartanům zakázáno; toť práce perioikův a helotův.

8. Hospodářství státní zcentralisoval tak, že perioikové nic nesměli bez vůle usazených mezi nimi výsadných Doriův, a tito zase ničeho bez dovolení Sparty.

Drakón vyvolený r. 620 od šlechty athénské, aby nový řád soudní sestavil a napsal, zavedl:

1. otroctví pro dluhy dala věřitelům právo, prodati dlužníky v čas neplatící, za otroky do ciziny, a

2. trest smrti na polní krádež.

Solón (nar. 639) vyvolen na r. 594 za archonta epónyma s povinností, aby byl smírcem (*διαλλακτής*) mezi šlechtou a lidem, vydal přiměřené k tomu zákony:

α³) Zákonodárství r. 594 „*σεισάχθεια*“ t. j. vybavení nazvané zrušilo *vazbu pro dluhy*.

β³) V rocích 593—583 vypracoval ústavu, kterou rozdělil obyvatelstvo na 4 třídy dle censu.

γ³) Ústava jeho jest rozhodným pokrokem k pěstování jedinečnosti a zavedení samosprávy oproti Lykurgově. Předeapsal, aby cvičily se dítky řemeslům, však zámožnější mohly vzdělávati se též u grammatistův.

δ³) Seznal důležitost obchodu pro blahobyť národa. Proto nařídil, aby stavové občanství neodstrkovali se od sebe, nýbrž k sobě se přibližovali. Proto zavedl epigamii t. j. manželství mezi členy stavů rozličných.

ε³) Cizinci mohli přistěhováním a nabytím práva k pozemku dojiti plného práva občanského.

ζ³) Otroctví bylo mírnější nežli Helotův spartanských.

β²) Náhledy politickohospodářské Řeků ostatních.

Thukydides (Athéňan, 471—402) zanechal po sobě osm knih o válce poloponesské (ἔσσυγγράφη). Ve vzorném a velikolepém historickém díle svém

1. ukázal k nutnosti jmění hmotného k účeli blahobytu soukromého i státního.

2. Uznal důležitost polohy námořské a loďstva.

3. Vytknul rozdíl mezi hospodařením přírodninným a peněžným.

Sokrates (469—400 před Kr.) našel při mudrování svém dosti příležitosti, aby projevil některé náhledy o předmětech do oboru vědy naší přináležejících.

1. Blaženost (εὐδαιμονία) jde mu nad hmotný blahobyť; nejvyšší dobro, zakládající se na hodnotě předmětů vřle, jde mu nad uspokojení hmotných potřeb lidských.

2. Bohatým nazývá toho, kdož má dostatek v poměru k potřebám svým.

3. Rolnictví přikládá první místo mezi zaměstnáními živnostenskými.

4. Uznává důležitost setrvání při zaměstnání obvyklém; předzvídal tu důležitost spojení práce (confederation of labour).

5. Státní vědy rozdělil v nauku o financích, válce a policii hospodářské.

Nejvýtečnější žák jeho

Platon (423—348) zanechal nám dvě díla: o ideálu státním a zákonech. (Πολιτείων ἢ περὶ δίκαιε διαλόγοι δέκα).

1. Opustiv na dobro princip eudaimonistický, jehož držel se mistr jeho, směřoval k tomu, aby pojímalo se ukojení žádostí co protiva dobra mravního. Nemůžeť prý dobro spočívatí v ukojení žádostí, jsouc dobro samo sebou, v sobě ukončeno, τέλος.

2. Na základě přísně ethickém vystavil pak stát co předmětné dobra společenského uskutečnění.

3. Státní ideál jeho zakládá se na sebezapření a úplném vzdání se sobectví v prospěch celku, na vládě mudrců, společenství statků a žen, a rozdělení obyvatelstva na tři třídy: vládnoucí, vojíny a živnostníky.

4. Bohatým nazývá toho, kdož více má než druhý.

5. Jest předchůdcem Smithovým co do nauky o dělbě a spojení práce a vyniká nad ostatní spisovatele starověké tím, že

badateli politickohospodářskému podává již více než řídká zrnka; ano málo chybí, a příslušelo by mu místo mezi spisovateli celých nauk politickohospodářských.

6. Odporučuje obchod vnitřní a varuje před zevnějším.

7. Jest předchůdcem Malthusovým, an odporučuje pohazování dítek a zdrženlivost od vcházení v manželství.

8. Statek rodinný má býti nedílen a nesciziteln. Nikdo nesmí míti méně jisté plochy, nikdo přes veličinu čtyrnásobnou.

9. Jest předchůdcem socialistů co do snažení po zabezpečení rovného jmění.

10. Daň žádá míti rozdělenou dle velikosti jmění a ročního výnosu.

Xenofon (Athéňan, 445—356) zanechal nám obraz náhledů politickohospodářských svého věku v hojných spisech, jako jsou: *Ἑλληνικά*, *Κύρου Ἀνάβασις*, *Κύρου παιδεία*, *Οἰκονομικά*. Zvláště dva poslední jsou pravým pokladem k seznání náhledů souvěkých o mnohých otázkách vědy naší.

1. Statek (*χρήματα*) nazývá vše, čeho se dá k užitku našemu upotřebiti (*Οἰκονομικά* I).

2. Předvídal pravou podstatu pojmu bohatosti, ukazuje, kterak bídne žijou mnozí v hospodářství nádherném, jiní příjemně v skrovném, jak mnohým utíkají otroci byt byli svázáni, u jiných rádi zůstávají pilně pracující, jak mnozí přicházejí libůstkářstvím pro koně na žebrotu, jiní tím náramně získají, jak mnohým ženy jmění rozmnožují, jiným je umenšují; jak dobře dí příslovi naše: „Každý dům hezký dobrým hospodářem“ (*Οἰκονομικά* III).

3. Za síly výrobné má zcela správně oproti nesprávné trojici školy manchesterské, toliko práci a přírodu (*Οἰκονομικά* V.).

4. Rolnictví a válečnictví odporučuje; živnosti řemeslnické haní. Nebo ubíjejí tělo a ducha. Tedy již tehdy hlodalo na blahobytu lidu záhubné *σικατραζείσθαι* (uzavírání řemesel před sluncem a vzduchem)!

5. V osobě jakéhosi *Ischomacha* a ženy jeho představuje vzor hospodáře (*καλός κἀγαθός*) a hospodyně (*Οἰκονομικά* VI—X). Tuto porovnává s královnou včel (VII).

6. Vylišuje ctnosti dobrého správce (XII—XIV. n. m. u.) a vliv přehlídky hospodářovy na odchování jeho (XII).

7. Dokazuje vliv vzdělanosti na blahobyt, řka: „Veliký jest

zajisté muž, vykonávající skutky veliké více silou ducha, nežli tělesnou“ (XXI, 8 n. m. u.).

8. Zná důležité podmínky rozkvětu obchodního, jako: příhodné ohraničení země, blízkost moře, dobré přístavy a správné nepokazené peníze.

9. Zná dobře, na čem se zakládá vzrůst blahobytu národního. Klade totiž váhu na pěstování nákladnosti státu, kterouž mu jest způsobiloš občanů k placení daní.

10. Odporuje utvoření a pěstování státní pokladnice.

Kruh spisovatelů starořeckých končí filosofem zanechavším nám nejdůkladnějších plodů bádání ducha řeckého o otázkách politickohospodářských.

Aristoteles (nar. 384 před Kr.) zanechal tři pro nás důležité díla: etniku, politiku a ekonomiku.

1. Ethika jeho stojí na stanovisku eudaimonistickém. Vůle jeví se snahou po své blaženosti, a co chce, musí jí býti dobrem, jelikož by jinak po tom nebažila.

2. V *politice* jedná především

α^1) o *základech státu*. Základem jeho jest rodina, v kteréž rozeznává tři zvláštních poměrů: poměr manželů, kterýž má býti rázu aristokratického; poměr rodičů k dítkám — rázu monarchického; poměr pána k otroku — rázu despotického. Spolčováním rodin vznikají státové.

β^1) *Účelem státu* jest dokonalé navedení občanů státních k blaženosti. Poněvadž dle ethiky jeho dosáhnouti lze blaženosti toliko etností, dochází stát účele onoho vedením občanů k životu etnostnému.

γ^1) *Státní zřízení* státu nedá se a priori určit. Za danými zde i onde podmínkami může to býti království, aristokracie a obec pospolitá, jakož i zvrácené pojmy jich: tyrannis, oligarchie a demokracie.

3. V *ekonomice*

α^1) obmezil pojem nauky hospodářské na nauku živnostenskou (*οικονομική*), kterouž rozdělil v ktétiku v užším slova smyslu a chrematistiku t j. nauku o vydělávání peněz.

β^1) Co do náhledu o poměru lidnatosti k velikosti státu jest v stejném omylu s novověkými malthusiány.

γ^1) Má velmi dobré náhledy o povaze a účeli peněz.

δ¹⁾ Horlí proti monopolům.

ε¹⁾ Kárá hromadění zlata a stříbra.

ζ¹⁾ Tržebníka má za podvodníka a žádá, aby byl vřáđen mezi statky, nikoliv mezi občány (Pol. lib. VII, c 9; lib VIII. c. 4).

§. 30. η) Náhledy politickohospodářské Římanův.

α¹⁾ Ráz povšechný.

Náhledy politickohospodářské Římanů starověkých vynikají znaky následujícími:

1. Jako Řekům vědy a umění Římanům byla prvním účelem veškerého zřízení státního *sláva válečná*. K nabytí a zachování její směřovala z předu veškerá pozornost, obracující se k blahobytu hmotnému teprvé na místě druhém.

2. Brzy po rozkvětu vzdělanosti římské zahnízdivší se despotismus hluboko vtlačil hnusné stopy své náukám hospodářským.

3. Protiva, jevící se v životě praktickém mezi původní skromností a pozdějším hýřením orientálským, našla též ohlasu v literatuře.

4. Hospodářství státnímu věnována pozornost teprvé, když nebylo lze více očí zavřítí před obrovskými kroky blížíci se záhuby státu.

5. Rolnictví si váženo; rukodělnictvím a tržbou opovrhováno.

β¹⁾ Náhledy politickohospodářské zvláště:

α²⁾ Spisovatelův;

α³⁾ jednajících o rolnictví.

Marcus Porcius Cato (nar. 234, † 149 před Kr.) zanechal nám spis „*De re rustica*“ (o rolnictví), v němž podává rolníkům mnohá pravidla praktická. Mimo to

1. praví, že slavný jest ten, kdož více zanechal, nežli zdědil.

2. Snahu po blahobytu hmotném má za šlechtnou.

3. Zavrhuje brání úroků.

4. Nenávidí tržebnictva jako pozdější spisovatelé, zvláště Cicero.

Varro (okolo 100 před Kr.).

1. Uznává škodlivost lichvaření a záhubnost práce otrocké vzhledem k rolnictví.

2. Rozeznává dvě třídy hospodářů: městské a venkovské. Těmto dává rozhodně přednost před oněmi.

Columella (okolo 50 po Kr.).

1. „Dělby a spojení práce“ nedá se upotřebiti v rolnictví jako v rukodělnictví.

2. Nahlíží, že práce otrocká zavinila úpadek rolnictví římského.

3. Uznává záhubný vliv nepřítomnosti hospodářovy na zne-mravnění a zkažení čeládky.

4. Horlí proti liehvaření (Srovnej: Kautz II, 159—166).

β³) Náhledy politickohospodářské spisovatelů ostatních.

Marcus Tullius Cicero (nar. 106 † 44 před Kr.). V díle svém „*De officiis*“

1. mluví s opovržením o továrnictví a tržbě, kterouž jenom tehdy trpí, když vymění se výtěžek její za pozemky. Malotržbou opovrhuje ale naprosto; jenom velkotržba *ujde* (Non admodum vituperanda I, C. 42.).

2. Cena výrobků rolnických nezávisí jenom na úrodě, nýbrž též na přivozu a soutěži.

3. Braní úroků jest nespravedlivo a záhubno. Též

4. horlí proti skvostnosti a marnotratnosti.

Lucius Annaeus Seneca (okolo 40 po Kr.).

1. Jest nepřitelem skvostnosti.

2. Blahobyt národa nezávisí tak na nabývání bohatství, jako na zdrženlivosti a sebezapírání.

3. Peníze jsou mu neštěstím rodin a státu.

Publius Cornelius Tacitus (nar. 54. po Kr.). Sechvaluje aristokratickou republiku, avšak uváží, že svoboda za příčinou jak ukrutnosti tyranův tak bázlivosti a zotročilosti vyšších stavů z republiky navždy zmizela, stal se přívržencem monarchie (Hist. I, 1.). Práví, že „málo časů tak šťastných jest, v kterých dovoleno jest mysliti co chceš a vysloviti co myslíš.“ (Hist. I, 1.) Chválí (v *Annales* lib. III. C. 53) Tiberia zakazujícího vývoz peněz ze země, užívání zlata a stříbra k nádobí a hedvábí k odívání.

Plinius (nar. 23. † 79) sepsal „*Historia naturalis*“ v 37 knihách.

1. Horlí proti skvostnosti. „Na sta milionů peněz našich uchvacuje hedvábí a spousta látek indických a arabských. Tolik stojí nás radovánky a ženy naše!“ (XII, C. 18).

2. Domnívá se, že by dařilo se hospodářství společenskému nejlépe, kdyby výměna děla se cestou směny, nikoli prostředkem peněz (XXX—XXXVI). Přece

3. považuje ale vyvážení peněz ze země za škodlivé.

Plutarch (100 po Kr.) obdivuje se Lykurgovi, že nedopustil občanům Spartanským, aby dělali práci nějakou, nýbrž opatřil všecko prací otrokův.

β²) Náhledy politickohospodářské zákonodárství římského.

Corpus Juris Civilis císaře Justiniana není jenom sbírkou zákonů občanských, nýbrž i administrativních. Kodifikace ta podává nám věrný obraz náhledů politickohospodářských panovavších v době, v níž žili znamenití právníci římské, jako Alfenus, Capito, Cassius, Gajus, Labeo, Papinianus, Proculius, Sabinus, Ulpian a jiní. Především jest nápadno, že

1. pojem výroby jest nejasen a otázka po právu výrobitele k výrobku rozdílně zodpovídána dle toho, zdali přednost dána rolnictví nebo rukodělnictví. Rolník nabyt na surovinách dobytých vlastnictví nepopíratelné. Jak ale vzhledem k továrnictví? Zde sluší činiti rozdíl mezi surovinami (*materia*) a tovary (*species*). Z přísného pojmu vlastnictví vyplývalo, že vlastník surovin nabývá též vlastnictví tovarů. Labeo skutečně rozhodnul, že obarvil-li někdo vlnu purpurem, tak málo to mění na vlastnictví, jako kdyby jí blátem nebo popelem zbarvil barvy předešlé (L. 26. §. 3. Dig. de A. R. D.). Rozhodnutí toto svědčí o úplném nevšímání si tovarnictví a podceňování jeho vzhledem k rolnictví. Tohoto ujali se ale Nerva a Proculus řkouce: továrníku přináležejí vlastnictví k tovaru (*Quum quis ex aliena materia speciem aliquam fecerit, hunc dominum esse, qui fecerit*). Gajus sprostředkoval mezi stranami protivnými. Dá-li se surovina obnoviti, zůstává vlastník suroviny i vlastníkem tovaru. (l. 7. §. 7. D. cit.) Věta tato jest klíčem zaraženým do přísného pojmu vlastnictví z nutného ohledu na tovarnictví.

2. Podnikatelství, kteréž ve věku našem za následek mívá otroctví toliko skrytě a nepřímě, provázeno bylo v starověku již z předu otroctvím práce veřejně a přímo (Dankwardt I, 41).

3. Peníze platí za zboží; a důležitost jejich pro obchod jest jak náleží oceněna.

4. Jak veliká důležitost přikládána úvěru, tomu nasvědčuje výtečnost římského práva obligačního, podporujícího vznikání, zobenění a pojišťování úvěru.

5. Proti dlužníkům jsou nejstarší zákony nad míru přísný. Smlouvou o zápůjčku bylo původně nexum, dávající věřiteli právo, dlužníka nedostojného za hranice prodati, zabít a při konkursu rozsekati. Čím dále tím častěji nastupuje na místo zabítí odsouzení k odpracování dluhů prací nádennickou, při čemž stal se dlužník spolu bezectným. Konečně nabyt dlužník zákonem „Julianským“ možnosť, zachrániti svobodu osobní přepuštěním věřiteli celého jmění svého.

6. Rozeznává se příjem (reditus) od důchodů (fructus a lucrum). Proti úrokům horleno rozhodně v zákonodárství starším. Později ustanovena míra úroková a kárána toliko lichva. Zákonodárství Justinianovo činí již rozdíl, zdali jest věřitel tržebník čili nie. Tržebníkům dovoleno bráti 8%; ostatním toliko 6%.

7. Principem zákonodárství římského jest: Salus reipublicae suprema lex esto (Blaho veřejné nejvyšším jest zákonem). Dr. J. Kautz vším právem uvádí co důslednosť zdravého principu tohoto nařízení, že za doby svízeli museli lodníci vydati státu lodi, tržebníci prodati potraviny, jakož i zápověď, aby nikdo nenakládal jměním svým na škodu celku; však edikty Diokletianovy a Theodorichovy stanovíci ceny a mzdu, byly prý nemoudry, jelikož soutěž svobodnou obmezující! Ovšem k čemu hledati důslednosť v tom, na čemž spočívá anathema školy manchesterské!

§. 31. Náhledy politickohospodářské Otců Církevních.

Zakladatel učení božského, ve spisech Otců Církevních obsaženého, byl narozen v chudobě, byl přítelem chudých, a předsvědčen, že spíše projde velbloud uchem jehly, než že boháč, (kterýmž vyrozumívá bohatstvím k nemravnosti svedeného) do království nebeského. Ve shodě s Mistrem svým učili Otcové církevní,

1. že snaha po blahobytu hmotném jest rozumna, pokud výdělek není nemraven.

2. Horlili proti skvostnosti, marnotratnosti a prostopášnosti boháčův.

3. Kárali nespravedlivost v obchodu, jmenovitě utrhování a zdržování mzdy.

4. Snažili se předejiti neblahým následkům zmáhajícího se chudinství. Tak jest nám známa celá řada míst, v kterýchž ukazují svatí Otcové ku zkáze a nespravedlivosti vlastnictví soukromého, vyslovili nesrovnalost jeho se životem vyšším a mravným, a vystavili společenství statků co ideál, k němuž život společenský musí směřovati (Srovnej: Dr. J. Kautz II., 205).

5. Horlili proti nespravedlivé tržbě. Průmysl jedni chválí, druzí jím opovrhují.

6. Horlí proti braní úroků.

7. Vůbec vysvítá ze spisů všech Otců Církevních, Tertulliana, Lactancia, Hieronyma, Ephrema, Ambrosia, Augustina, Cypriana, Thomasia atd. že křesťanství naplňuje svět duchem lásky, snášenlivosti a svobody a nezůstává bez vlivu na vývin vzdělanosti lidské, počalo již záhy divotvornými paprsky svými osvěcovati náhledy politickohospodářské.

II. Středověk.

Pisemnictví pouze československé.

Stěhování národů, vyvrácení a zboření vzdělanosti starověké, usazení živlů nových a různých na místech, kteráž vzdělanost předešlá zaujímala, potřeba uplynutí dlouhých věků, prvé než ze směsice národů, jazyků, mravů a názorů vzešla vzdělanost nová, vysvětlují nám mezeru, kteráž nastala v pisemnictví počátkem středověku. Nehledíme-li k nepatrným drobtům nalezajícím se v koranu, v dílech spisovatelův arabských, nezbyvá, leč pisemnictví československé, v kterémž potkáváme se s mnohými a ku podivu jasnými náhledy politickohospodářskými.

§. 32. α) Zrnka politickohospodářská:

α¹) Spisovatelův.

Tomáš ze Štítvého (nar. 1325 † okolo 1400).

1. Jest pro svobodu tržby. „Ty všecky smlouvy jsú škodné lidem a trh by měl v tom ohledu svoboden býti.“

2. Znal pravý úkol peněz.

3. Považuje též práce nehmotné za výrobné.

4. Dle náhledů středověkých snaží se odvrátiti mysl od života vezdejšího k budoucímu.

Petr Chelčický (nar. okolo 1390). Sepsal celou řadu spisů 1433 až 1443, mezi nimiž vyniká: „Sif víry,“ vydaná l. 1521, a Postilla jeho.

1. Poznal pravou povahu zákonů, jakouž vymáhá blahobyt národa.

2. Káral zákony světské, že ne všichni lidé mohou jich plnit. (Post. l. 159.)

3. Káral řevnění pro urozenost. (Pař. 91.)

4. Kárá násilí činěné chudině. (Post. 6.)

5. Kárá nemoudrou skvostnost. „V oděvích drahých nákladných vymyšlenými kroji, s lepotami okrášlenými; též v jídlech rozkošných a nákladných někdy více chlouby hledají než potřebí, též ve stavení domů a tvrzi“ (Ol. 230).

6. Práví, že všechna vláda jest zlé, ačkoli proti zlým nevyhnutelně potřebné: „budtež křesťané a nebude vám potřebí králův ani pánův dle obyčeje pohanského“ (Sif. l. 83).

7. Společenskou soustavu jeho značí nej předněji myšlenka jeho původní, že válka a trest smrti jsou bezpravím páchaným na člověčenstvu (Viz Palackého IV, 1, str. 418—476).

Viktorin Kornelius ze Všehrd (†1520) sepsal. „Knihy devatery o praviech a sudiech i o dskách země české.“

1. Uznává, že blahobyt národní závisí na politické moci národa, což půl tisíciletí později naproti klamným náukám školy manchesterské dokazovati musí soustava politickohospodářská. (Viz soustavu mou: Hospodářství vlastenecké, soukromé „Politickou mocí“.)

2. Uznává záhubnost války, zvláště ale domácí vzhledem k blahobytu národnímu.

3. Uznává výhodu, jakouž má pro blahobyt národní rychlé převedení.

4. Uznává, že vzdělanost a zvláště vzdělanost na základě národním jest podmínkou blahobytu.

5. Činí rozdíl mezi směnou a trhem, koupí a záplatou, a podává pojem peněz lépe, nežli mnohý z ekonomistů novověkých.

6. Naráží na bezpravnost obchodu zákonem nekáranou a pod pláštíkem práva a zdáním spravedlnosti blahobyt lidu hubící.

β) Zrnka politickohospodářská obsažená v právech městských.

Tato jsou pro nás zvláště důležitá proto, poněvadž podávají věrný obraz náhledů politickohospodářských, k jichž projevení hojně poskytovaly příčiny rozbroje mezi městy hájícími práva a svobody své proti přechmatům šlechty českomoravské. Sem patří zvláště: „Práva Starého města pražského“ sepsaná v časech husitských a zachovaná v nejstarší knize privilejí Starého města Pražského a v jiných rukopisech pozdějších.

1. Práva tato kladou velikou váhu na politiku *národní*.

2. Snaží se zachovati a rozmnožiti rozdíly stavův. „Žádný řemeslník ani řemeslnice nemají choditi v kurách ani v popelcích, než měštěniné a zemeniné, kteříž mají svá zboží na platech anebo na dědinách“ atd.

3. Horlí proti skvostnosti. „Žádný měštěnin nemá míti dražšího pasu než ode dvou hřivnů a žena jeho od jedné hřivny“ atd.

§. 33. β) Samostatný spis politickohospodářský:

Antonína Marini, jenž sepsal okolo roku 1445 zdání písemné, co odpověď na následujících 6 otázek položených mu od krále Jiřího:

1. Kterak by možné bylo Čechy v kompaktátech stojící, bez rušení těchto, smířiti opět s církví římskou?

2. Kterak by možné bylo uvéstí všecky krále a knížata křesťanská ke všeobecné smlouvě, tak aby nejen mezi sebou všickni pokoj měli, ale zavázali se také k zachování papeže i císaře i jejich moci a míře ke bránění křesťanstva proti Turkům?

3. Kterak hornictví v Čechách a v zemích k nim příslušných opraveno býti může?

4. Kterak by regalie v Čechách zřízeny býti měly?

5. Kterak by možné bylo poznati množství importův a exportův ve kupectví českém, a jmenovitě kam se ohýlila většina i zisk v oběhu zahraničním, k dobrému-li Čechů či cizozemcův?

6. Kterak by možné bylo dovesti kupectví v Čechách opět do květonového stavu?

„Viděti že otázek těchto — praví Palacký — bylo by příliš pro sebe znalejšího skoumatele věku našeho: pan Antonín měl však odpověď na snadně pro všecko. Bohužel že spisy jeho téměř

všecky ztraceny jsou, neb o otázce třetí svědčil o sobě sám že „psal při té straně velmi široce tak, jestliže jen král ty věci skutkem provede, nikdy nezapomene, ani synové jeho, ani lid český;“ ke čtvrté „nalezl prý takové mistrovství, že doufal bohu a panně Marii že dostane se peněžité pomoci dosti ke vzdělání všech dolů zlatých, stříbrných i jiných kovů ve koruně české;“ také o páté psal přeširoce „jakož Vaše Velebnost může posvědčiti,“ a k šesté konečně „zhotovil knihy tak výborné a ušlechtilé, jakož v běžnostech světa psáno může býti, jenž slovou o deskách království, a jejich vlastní jméno jest květ květin a klíč klíčů.“ . . .

Na otázku šestou, kterak by se kupectví zvelebiti dalo v Čechách, odpověděl dosti obšírně. Nejprve poukazuje na potřebu, aby „práva byla obnovena aneb opravována,“ která obchodu velikých svobod poskytují a pojistují; „aby král položil v pořádu mince a úřad soli a měny,“ kdež se zmínjuje o jakýchs knihách o mincování, jež byl shotočil, a v nichž o věcech těchto pojednal. Slibuje tu, jestliže ony návrhy se uskuteční, tuť prý učiní, „že neměli lidé při kupectvích, ačkoli v jiných věcech uměli jsou, v těchto věcech tak učení a proběhli budou učinění, že král nebude potřebovati posilati do Vlach ani do kterého města v Němech pro naučení lidu svému kupčení.“ Pak přistupuje k věci kdežto s překvapující na onu dobu se potkáváme zásadou empirickou, a „k obecnému usúzení“ dříve hleděti jest „než k mravnému.“ Neb přirozené usúzení jest opatřiti každého v jeho vlastním přirození, ale mravné jest rozumné shlédnutí . . . Radí, aby král shromáždil lid svůj, aby se sjednala a v jednotu uvedla mince, potom aby král ukázal kterak chce kupectví vésti a dal „lidu svému několik tisíc zlatých do některého času, z nich nechce žádného užitku míti, jediné toliko aby byli učinění moudří a běhli v kupectví a jestližeby oni ztratili,“ aby král tu ztrátu na se vzal. Dále prý jsou základy zdaru kupeckého „aby tolik peněz a tolik svěření bylo nalezeno“ cožby stačiti mohlo ke všelikému pokolení kupectví v Čechách, pak aby správce a ti, kdož tu kupectví povedou byli dostateční k zpravování svých při, pak „aby takové bezpečenství učiněno bylo s těmi městy aneb lidmi, jimž kupectví dávají se, aby žádný blud budoucně přijíti nemohl neb ihned jakžby lid český věděl žeby jednů ztratil na některé věci, nikdyby se k ní více nenavrátil, neb není obyčklý v kupectví“ atd. Vykládá pak dále své smýšlení o úvěrku a končí s následujícími zásadami: „Obyčej

dobrých kupců jest pět věcí zachovati: nedržeti peněz svých mrtvých, nemíti jich na jednom místě, plniti sliby, nedoufati v veliké bezpečnosti, nezrušiti rčení svého a neklamati (Dějepis literatury československé staré a střední doby od Karla Sabiny, v Praze r. 1866 strana 681—683).

III. Věk nový.

§. 34. α) Zrnka politickohospodářská.

Mikuláš Macchiavelli (nar. 3. května 1469 † 22. července 1527) vydal r. 1515 v Benátkách pověstné dílo své: „Il principe“ (kníže). Někteří jako Dr. Ranke, Gervinus, List, domnívají se, že chtěl knihou touto přiměti Lorence Medicejského, aby se jakýmkoli spůsobem zmoenil samovlády v zkažené Italii; jiní zase, že chtěl ukázati národu vzor vlády, jaké trpěti nemá. Vyslovil zde tyto zásady:

1. Veřejná bezpečnost a ochrana státu jsou čivy rolnictví a obchodu.

2. Čím mírnější jest vláda, tím více přibývá lidnatosti; poněvadž spíše se žení, kdož ví, že zplodí svobodné občany; nikoliv otroky.

3. Despotismus a tyranství jsou záhubou blahobytu národního. Však kde není jednoty národní, jsou výtanějšími prostředky k zabezpečení jí, nežli oligarchie malých republik. Ve spisu „Arte della guerra“

1. poukázal na důležitost pýchoty pro válečnictví novověké, a
2. prohlásil se pro národní obranu.

Sir Thomas More (nar. 1418, odpraven 6. července 1535), kancléř Jindřicha VIII. vydal proslulý spis: De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia. (O nejlepším zřízení státním a o novém ostrovu Utopii 1517, 4.). Utopie jest ostrov, na němž nalézá se vymyšlená obec pospolitá, v kteréž

1. každý úd jest spokojen a jeden druhému roven;
2. lenost, lakota a nouze jsou zde neznámy;
3. práce trvá toliko šest hodin denně, a jest příjemna a užitečna.
4. nikdo pro náboženství se netresece;
5. počet občanů a údů rodiny jest určen a nesmí býti překročen.

Luther sepsal (1524): *Tischreden und Abhandlungen über Kaufhandel und Wucher* (Hodovní řeči a pojednání o kupectví a lichvě), kdežto jeví se co předchůdce pozdějších merkantilistův.

Jan Brtvín z Ploškovice vydal r. 1535 knížku mající nápis: „Knížka tato dvě stránky v sobě drží. V první stránce jest o způsobu a životu křesťanském, kterak by člověk sám sebe při tom i jiné věsti měl zvláště, pak kteří v světě nad jinými panují; v druhé stránce o pořádku slušně a užitečně z strany hospodářství kratičce shledáno.“

1. Horlí proti skvostnosti žen. „Těž i ženy v oděvu slušně a se stydlivostí a střízlivostí okrášlující se; nepřipravující sobě vlasův a ne v zlatě ani v perlách, ani v drahém rouše, ale jakož sluší na ženy, ať ukazují milostivosti skrze dobré skutky.“

2. Pohrdá zbožím světským: „Nad zlato zajisté i nad stříbro jestiř milost' dobra.“

3. Těm, kdož jiným představeni jsou, odporučuje opatrnost, velikomyslnost, zdrželivost a spravedlnost.

4. Úřadům připisuje povinnost, aby dohlíželi na hospodářství soukromníků, nejenom napomínající, nýbrž i trestající. Důkazy uvádí z písmá sv. a mudrců starověkých.

Jan Bodin (nar. v Angersu 1530, † v Lavnu r. 1596). Hlavní dílo jeho pro nás důležité jest: „*Six livres de la Republique*“ (šestero kněh o státu) vydané r. 1576, v kterémž zastává

1. svobodu svědomí,

2. právo národa k daní povolování, jakož i jiné zásady života ústavního.

Daniel Adam z Veleslavína (1546—1599) sepsal: „*Politia Historica: O vrchnostech a správěch světských knihy patery*; v nichž se obsahují mnohá výtečná naučení, jak by se království, knížetství, země, obce i města buďto v času pokoje aneb války pobožně, chvalitebně a užitečně řídití a spravovati mohly. (V starém městě Pražském. Léta Páně 1584).

1. Při správě obce dává přednost umění před zkušeností, poněvadž člověk umělý spíše zkušeným, nežli zkušený umělým se stává.

2. Co státní způsobu odporučuje monarchii.

3. Jenom tehdáž máme válku předse vzítí, když nemožná v pokoji žiti.

4. Zastává zásadu, jejížto zachováním vycchovali sobě Angličané nejrozsáhlejší průmysl ze všech světa národů a jejíž důležitost teprve za doby naší náležitě jest oceněna, že má totiž národ k tomu hleděti, aby suroviny své zpotřeboval doma.

5. Vyslovil se proti nádhře a nákladné pýše.

6. Horlil proti lichvě. Privil, že cožkoli kdo za půjčku peněz béře, to že vše jest lichvou, by pak toliko jeden zlámaný haléř byl.

Sully (okolo 1600), ministr Jindřicha IV., krále francouzského, podal pánu svému pamětný spis, v kterémž obsaženy jsou náhledy jeho politickohospodářské. Privil, že původy klesání a úpadků monarchií jsou: monopoly, zanedbávání tržby, rolnictví a řemesel, veliký počet úřadů státních, přílišná volnost těchto, drahé a zdlouhavé soudnictví, lenost, nádhra, prostopášnost a zkaženost mravů, kažení peněz, nespravedlivé a nemoudré války, despotismus, slepá důvěra panovníků k milecům a ministrům, předsudek jejich vzhledem k jistým stavům, dotěrnost ministrů a oblíbenců atd.

Hugo Grotius (nar. 1583 † 1645) vydal r. 1608 „*Mare liberum*“ (O svobodné plavbě) a později znamenité dílo své: „*De jure belli et pacis*“ (O právu míru a války). Velmi dobře pověděl o něm spisovatel jeden: „Dílo to vložilo rozum a spravedlivost do předmětu, o němž soudí se, že záleží jen ze zmatku a nespravedlivosti. Kdož poprvé je čtou, najdou v něm právě zásady politiky křesťanské, o něž musí se opíratí každá vláda co o pevné základy své.“

Baco z Verulam psal okolo 1610:

1. Žádá malé statky rolnické;
2. zastává vyvinutou tržbu vývozní, a
3. radí k zavedení vědy politickohospodářské na vysokých školách.

Jan Amos Komenskij, slavný biskup Jednoty bratří českých, (nar. 28. března 1592 † 15. listopadu 1671), sepsal tři spisy jazykem českým: „Velkou didaktiku,“ „Školu mateřskou“ a „Školu prostonárodní.“

1. Kárá neprospěšnost škol, neučících ani jazyku mateřskému, ani věcem, nýbrž v jazyku cizím toliko slovům.

2. Uznává zásadu dělby práce, výrobnost práce nehmotné a škodlivost skvostnosti a přepychu.

Křištof Fišer, kněz tovar. Jež., sepsal v jazyku latinském a *San Berner*, též kněz tovar Jež., na česko přeložil: *Knihy Hospodářské* (1679).

1. Kárá náhled, že by hospodářství polní raději tupějším blavám, nežli učeným a znamenitějšího vtípu osobám příslušelo.

2. Pravdu, že jest půda půjčovnou, dávající jenom když se jí vrací, vyobrazil váhou s heslem, „dávám, abys dal.“

3. Co výměr hospodářství uvedl, že jest rozšafnost směřující k štěstí domácímu, k čehož dosáhnuti potřebí jest neprozískati, potom pak zisk věci hájiti.

4. Hospodářství dělí na duchovní a časné, a to opět na polní a domácí.

Tomasio Campanella (nar. 1568 † 1639) sepsal: „*Civitas solis*,“ kterýžto spis vyšel v překladu: *La cité du soleil ou idée d'une république philosophique*. 1840.

1. Vyslovil mnohé náhledy socialistické.

2. Rolnictví jest mu jediným zdrojem bohatství.

3. Jest vůbec předebrádcem fysiokratův.

John Milton (nar. 1608 † 1674) zastával

1. svobodu u vychování mládeže v díle jednajícím „*On education*“ 1644;

2. svobodu tisku ve spisu „*Areopagitica, a speech for the liberty of unlicensed printing*.“

Thomas Hobbes (nar. 1588 † 1679). Důležitější ze spisů jeho jest:

1. „*Leviathan or of the matter, form and authority of government* (O povaze, způsobě a moci vlády), London. 1651.“ Stát jest mu obludou, jejíž hlavou a duší jest panovník, národ ale souborem úďů duchaprázdných a bezvolných.

2. V *Elementa philosophica de cive* (Náhledy filosofické o občanu), klade váhu na podporování práce kapitálem, a rozeznává výrobnost zpotřeby.

3. Klade váhu na práci a spořivosť. (*Ad Locupletandos cives duo necessaria sunt, labor et parsimonia — De cive c. XIII.*)

4. Byl první, kterýž skoumal otázku čím nabývají věci platnoty.

James Harrington (nar. 1611 † 1677) sepsal *Oceania*, velké dílo, v němž blouznil o ideálné republice, v níž jest:

1. rovné rozdělení pozemků,

2. rovnost stavů,

3. censorů dohlížejících k náboženství a vědám.

Locke (nar. 1632 † 1704) vydal: „*Essay on Civil Governement*“ (Pojednání o občanské vládě, 1689).

1. Práce tvoří toliko hodnoty; statky jsou nahromaděná práce.

2. Kdo má právo vzítí druhému život, může učiniti jej otrokem; poněvadž tomuto svobodno neposlušností zasloužiti si smrt, když této přednost dává před otroctvím.

3. Karolině, jednomu ze spojených států severní Ameriky, vypracoval ústavu dle následujících zásad:

1. V celém státu mělo býti zavedeno rovné rozdělení pozemků.

2. Pozemky tyto měly býti nedilny a nezcizitelné na věčné časy.

3. Měla býti zavedena dědičná šlechta.

Fay psal 1692 a osvědčil se co předchůdce fysiokratů. Zastával jedinou daň z pozemků.

Gilbert psal okolo r. 1697.

1. Peníze jsou mu směnidlím nikoli zbožím.

2. Daně musí se rovně rozvrhnouti.

3. Množství potřebných v zemi peněz závisí na množství zboží (Právník. R. II. 55).

Montesquieu (nar. 1689 † 1755) vydal r. 1748 spis, klerýmž si získal slávy světové: *De l'esprit des lois* ... (O duchu zákonů aneb o poměrech, v jakýchž mají býti zákony s ústavou vlády jakékoliv.)

1. Vychování občanů v rodině má dítí se duchem národním.

2. Není svobody, kdež moc soudní není oddělena od výkonné.

3. Dědičná šlechta zdá se mu býti stavem nutným, poněvadž prostředkuje mezi lidem a panovníkem.

4. Zavrhuje otroctví.

5. Není přívržencem tak zvané „svobodné tržby.“

6. Kárá sužování a obtěžování tržby se strany organů finančních a jich zbytečné a škodlivé formálnosti.

7. Peníze jsou mu měřítkem hodnoty všeho zboží.

8. Žádá aby zavedly se stejné míry a váhy.

9. Podal nejlepší až posud stávající výměr o příjmech státních co části statků, kterouž každý občan dává, aby si pojistil bezpečnost a příjemné užívání ostatních.

10. Vyslovil důležitou větu, že míra daní musí býti přiměřena svobodě občanův: „On peut lever des tributs plus forts à proportion de la liberté des sugets.“

Gian Francesco Pagnini vydal r. 1751 spis: *Sopra il giusto pregio delle cose. Pravi:*

1. Cena peněz řídí se zákony platitými i o jiných věcech. Výlohy ražení, jich množství, nabídka a poptávka jsou živly její.

2. Netrpí libovolného vměšování vlád do hospodářství společenského.

3. Ne výboje a války, alebrž průmysl a obchod jsou prameny blahobytu národů.

Maurizio Salera sepsal okolo r. 1784: *Essai sur les Valeurs*. Učinil návrh k zřízení banky hospodářské, kteráž by poskytovala vládě základ k obecným podniknutím a majetníkům pozemků zálohy na 2 ze sta, splatné výtěžkem rostoucím ustavičnými opravami.

Filangieri (nar. 1752 † 1788) sepsal „*La Scienza della Legislazione*, Firenze, 1820.

1. Brání třetí stav proti šlechtě.

2. Horlí proti dědičným výsadám šlechty, a nespravedlivé nadvládě jedněch nad druhými. Však prostředky, kteréž podává k zrušení jich vedou tak málo k cíli, jako veškeré theorie školy manchesterské. Tato dokazuje přirozenou nutnost nerovnosti nepřirozené; Filangieri by rád šlechtu, a celou výsadám těšící se kastu uprosil, a přesvědčením o škodlivosti a záhubnosti nespravedlivé nadvlády přiměl, aby dobrovolně a velikomyslně vzdaly se nadvlády nad ostatním národem. Dobré a měkké srdce nedovolilo mu, aby rázněji vystoupil proti nešvarám a zlořádům, kteréž z plného srdce nenáviděl. Jest výrazem doby své, kteráž hovie snění filantropického a evičte se v trpělivosti od blahodárného vlivu filosofie očekávala odstranění nešťastného stavu lidstva, do kteréhož uvrženo bylo nevzdělaností a zlobou.

3. Jest přívržencem klamného kosmopolitismu, a myslí, že seslabilo Anglicko tržbu svou ochranným clem.

• β) Samostatné spisy politicko-hospodářské.

α¹) *Spisovatelé jednajíci o jednotlivých otázkách politickohospodářských.*

§. 35. α²) O penězích.

α³) Vlachové.

Porušení peněz nabylo v 16. a 17. století největšího rozměru. Okolnost ta zavdala příčinu ku vzniku zvláštní literatury o peně-

zích a země, kteráž od jakživa nejšpatnějšími penězi vynikala, — Vlachy, čítá nejvíce a nejlepšíh spisů o předmětu tomto.

Gasparo Scaruffi sepsal 1579 „Discorso sopra le monete e della vera proporzione fra l'oro e l'argento,“ kdež navrhuje stejné peníze pro celou Evropu.

Bernardo Davanzati (nar. 1529 † 1606) sepsal „Sulle monete“ a „Sui cambi.“ R. 1588 ukázal škodu, kterouž trpí porušením peněz stát a soukromník.

Antonio Serra psal r. 1630 o příčinách, kteréž mohou způsobiti ve státech hojnost zlata a stříbra.

Okolo r. 1630 psali:

Gian Donato Turbola a *A. Coti*.

Geminiano Montanari sepsal 1680: „Trattato mercantile delle monete“ a „Breve Trattato del valor delle monete in tutti gli Stati.“ Radí, aby nerazily se peníze co do zrna a stříže v křiklavém poměru k poměrům států jiných, jelikož porušení peněz podryvá úvěr, a zlepšením penze z oběhu se tratí.

Antonio Broggia vydal r. 1743: „Trattato delle monete,“ kdež praví, že blahobyt státu nezávisí na oběhu peněz, alebrž na oběhu výrobků.

Pompeo Neri sepsal r. 1751: „Osservazioni sopra il prezzo legale delle monete.“ Myslí, že má stát nésti výlohy ražení peněz; jednak radí, aby prozatím nesli výlohy ty dle posavadního obyčeje zpotřebitelé, jelikož musí přinésti pravdě oběť, pokavad nepřiblížil se čas jejího vítězství.

Gian Rinaldo Carli (nar. 1720 † 1795) vydal r. 1760 dílo veliké „O mincích,“ kterýmž nemalou slávu si získal. R. 1766 sepsal „Osservazioni preventive intorno alle monete di Milano.“

Gian Batista Vasco (nar. 1733 † 1796) sepsal: „Saggio Politico della Moneta 1772.“

β³) Angličané.

Sir Robert Cotton zanechal nám řeč „o penězích,“ drženou r. 1626.

Rice Vaughan psal r. 1675; jest mnohých náhledů merkantilistických.

Locke zanechal nám pojednání z r. 1691: Jak možná zvýšiti hodnotu peněz.

Asgill zkoušel ve spisu svém z r. 1699 návrhy k zavedení jiného druhu peněz na místě zlatých.

Dále pokusili se o předmětu tom:

Barbon 1696 a *Jacob Vanderlint* 1734.

Mr. Harris dokázal v díle svém: *Essay upon Money and Coins*, 1757, že

1. peníze jsou toliko směnidlem, a že
2. účinky dělby práce jsou blahodárny.

C. R. Prinsep sepsal „*An essay on money*“ (1818 in — 8).

Dále psali o penězích:

Attwood (1818), *J. G. Mill* (1854) a *Hill* (1856).

γ^a) Francouzové.

Pojednání o penězích sepsali:

François Grimaudet (r. 1856), *Boizard* (r. 1692), *Henri Poulain* (1707), *Dupré de Saint-Maur* (1746), *M. de Bellange* (1760), *Abot de Basinghen* (1764), *M. de Richebourg* (1764), *Belloni* (1765).

Mirabeau starší: *De la constitution monétaire*. 1790 in — 8.

Konečně uvádím:

Rachon'a, jenž psal r. 1792 o penězích staro- a novověkých

δ^a) Němci.

Ze spisovatelů německých zaslouhují býti uvedeni:

Keffenbrink 1777, *Büsch* 1800, *Bender Dr.* 1825, *Bülow Cummerow* 1840, *Blöde G.* 1841, *Althusen C. G.* 1850 a *Wagner Dr. Adolf* 1862.

ε^a) Čechové.

M. Dr. F. C. Kampeltk proučoval a upravil finanční a národohospodářské návrhy *J. Kadečky*. Dílo to vyšlo pod nápisem: „Z nedostatku peněz orba, obchod, průmysl, řemesla v nynější době klesají: Jak si teda k penězům pomůžeme, aby obživy a blahobytu přibýlo?“ V několika větách obsaženy jsou zdravé náhledy politicko-hospodářské o podstatě a účeli peněz, které bychom marně hledali v sáhodlouhých rozpravách mnohého ze spisovatelů nadzminěných. Návrh na založení národní banky a vydávání národovek, jimž by veškerý majetek národu za solidárnou sloužil hypoteku, zaslouhuje důkladnějšího povšimnutí, nežli mu, jak se zdá, až posavad bylo věnováno.

§. 36. β^2) O tržbě.

α^3) Vlachové.

O tržbě vůbec psali:

Francesco Algarotti okolo r. 1764.

Girolamo Belloni r. 1750. Ve spisu svém pochybil

a) že má směnku za nejjistější měřítko stavu tržebního ve státu;

b) že chválí záповěď vývozu peněz.

Giambatista Gherardo Arco 1777.

Caraccioli sepsal r. 1784: „Riflessioni sull' Economia e l' Estrazione de' frumenti della Sicilia.“ Vnitřní tržba má býti zcela svobodna, nikoliv ale zevnitřní, kterouž prý má vláda dlé svého uznání obmezovati.

Scrofani psal okolo r. 1795.

β^3) Angličané.

E. Misselden (1623).

Lewis Roberts (1641) jest předchůdcem fysiokratův.

Josiah Child sepsal: „A new discourse of trade. London 1668,“ v kterémž se opírá proti právu předkupnímu, kárá obmezení počtu učenníků, záповěď vyvážení zlatých prutů, jakož i výsady spolkové. Chybuje ale, že žádá by se snížily úroky na 4%; a že se domnívá, že statky rychle zpotřebitelné nemají se dovážeti aniž trvající vyvážeti.

Sir Dudley North sepsal: Discourses upon trade. London, 1691.

1. Jest rozhodným zastavatelem svobodné tržby.

2. Tržební zájmy státu shodují prý se úplně s tržebními zájmy jednotlivcův.

3. Celý svět jest co do tržby jedním národem.

4. Podporování jednotlivé tržby jest okrádání celku.

Ch. King (1721).

Josuah Gee (1730).

Decker v dlé svém „On the Causes of the Decline of foreign Trade, London, 1744, jeví se co rozhodný odpůrce všeho obmezování tržby, žádá zrušení výsad a všech spolků, a zastává jedinou daň ze skvostaosti.

Dále zasluhuji povšimnutí:

Postletochait (1751), *J. D. Hume* (1822), *Wakefield* (1833), *Pennington* (1840), *Stirling* (1846), *Alison a Young*, kteříž psali směrem protekcionistickým.

γ^o) Francouzové.

Směrem merkantilistickým psali:

Melon (1734) a *M. D. La Haye* (1754).

Směrem fysiokratickým:

Herbert (1655), *Jos. Accarias de Sérionne* (1766) a *Abeille* (1768).

Směrem fysiokratickým:

Zanobi, jenž sepsal r. 1770: „*Recréations économiques*“, vtipný poletný list proti Galianově spisu „o tržbě.“

Bijot (1775), *Etienne Jonnet de Condillac* (1776), a *Bergasse* (1788).

Směrem protekcionistickým:

Moreau de Bonnès, *Goumaud* (1854) a *Lequien* (1857).

V nejnovější době sepsali výborné práce:

Maure David: *La vraie libre échange*; *Hautute*, *Foufrède*, *Vénise* a *L'Amé*.

δ^o) Němci.

Philippi (1765), *Reimarus* (1771), *J. G. Fichte* (1800) a *G. F. Niemeyer* (1805).

Směrem merkantilistickým psali:

Deutz (1816), *Lips* (1820) a *Hopf* (1823).

Industrialismu drží se:

J. C. Leuchs (1827), *G. v. Gülich* (1830) a *Karl Murhard* (1831).

Z protekcionistů jsou známi:

Schröter (1843), *Höfken* (1845), *Zöppritz* (1848), *Brentano* a *Regenauer* (1849), *Christ* (1851) a *Mischler* (1852).

Přivrženci úplné svobody tržby jsou:

P. Smith (1843), *Bülow Cammerow* (1843), *Hagen* (1844), *Bergius* a *Dönniger* (1847), *Mothes* a *Born* (1848), *Schmidlin* (1851), *Ascher*, *Böhmert*, *Pickfort*, *Hingenau* a *C. Walcker* (1867).

ε^o) Rusové.

Svobodu tržby zastávají:

Besobrasow 1854, *Butowski*, *Tengoborski*, *Nebolsin*, *Kamenski*, *Wernadski* v Rusk. Westniku 1856, č. 8: *Kittarii* v roční zprávě

Kas. Univ. 1856 a 1857; *Bungr* 1857, *Gorlow* 1858, *Kalimowski* a *Törner* 1859.

Ochranná cla hájí:

Belski v Rusk. Westniku 1856, č. 4.; *Hagemester* tamtéž, 1857, č. 1; *Wšinski*, jenž psal o důležitosti továrniectví Ruského a o clu ochranném 1858, II., *Babst* 1860 a *Šipow* 1861. (C. Waleker str. 8 a 19).

§. 37. γ²) O úvěru.

α³) Francouzové.

Zvláštního povšimnutí zasluhují:

Pinto (1771), *J. Bosc* (1801), *Papion* (1808). *Dufresne Saint-Leon* (1824) a *Coquelin*, od něhož pochází: „Le Crédit et les Banques. Par Coureille Seneuil,“ Paris, 1859, nejlepší dílo, kteréž znám.

Dále psali o úvěru:

Avril, *Josseau*, *Delamotte* a *Augier*.

β³) Němci.

Th. Wazanini (1808), *Herrenschwand* (1810), *Nebenius* (1829), *Karl Dietzel*, *Engel* a *Fulda* (1832) a *Ernst Becher* (1868).

γ³) Angličané.

Nejznámější jsou:

Henry Thornton (1802) a *Eliot* (1845).

δ³) Vlachové.

Tyto zastupují:

Guiseppe de Welz (1824) a *Salmour* (1845).

ε³) Češi.

Zastoupení jsou velmi dobrým dílem, kteréž sepsal:

Hrabě Deym r. 1844 pod názvem „Ueber Creditinstitute.“ Prag.

§. 38. δ²) O bankách.

α³) Angličané.

α⁴) O bankách vůbec.

William Cobbet. Dílo jeho: *Paper against gold: or the History and Mystery of the bank of England* (1821) jest jedno z nejlepších, kteréž o bankách až posud byla napsána.

Dále psali o bankách:

Samuel, Lamb, Potter, Cradocke, Lewis, James Gilbert (1835),
Godfrey, R. Murray, Chamberlen, Overstone (1844) a *Wilson* (1847).

β¹) *Zlatistním směrem psali:*

1. Stoupenci školy „*Banking-Principle-School*“ zvané. Zastávají náhled, že schopna-li banka vyměnití vždy bankovky zlatem, všeliké jiné obmezování jest škodlivo. Sem náleží:

Fullerton (1843), *Thomas Tooke* (1844) a *Macdonald* (1858).

2. Stoupenci školy „*Currency Principle-School*“ zvané. Ti vyžadují jistoty, větší než škola předešlá. Dle náhledu jejich má množství v oběhu nalézajících se bankovek i peněz řídití se dle zásobení banky drahými kovy: *Norman, Jones, Lloyd, R. Torrens, Sir R. Peel, Ch. Wood, Lewis* a j.

β²) *Francouzové.*

Mezi čelnější patří:

Rocco (1785), *Mirabeau* (1785), *Calenge* (1809), *Guer* (1819),
Sabatier (1817), *Sir Henry Parnell* (1832), *Coquelin* (1859).

γ³) *Němci.*

Znamější jsou:

P. J. Marperger (1723), *Fr. Schmidt* (1837), *Wiebner* (1846),
Ryger (1848).

Dále psali o bankách.

Otto Hübner (1853), jenž učí, že jest hlavní podmínkou banky solidně, aby měla ve sklepě s vydanými bankovkami shodující se množství drahokorn; *Nasso, Zachariás, Hertz* (1856), *Tellkamp* (1856) a *Schübler* (1856.)

§. 39. ε²) **O financích.**

α³) *Francouzové.*

Směrem *fysiokratickým* psali:

Fromentan (1581), *Abbé Roubeaud* (1765—1778), *St. Pérary* (1768) a *Lamerville* (1788).

Směrem *protekcjonistickým*:

Théodore Vernier (1791), *Dufresne Saint-Léon* (1824) a *Rödeler* (1848).

Industrialismu drželi se:

Dupoynode a Gaudillot.

β³) Němci.

Literatura německá o financích jest po francouzské nejrozsáhlejší. Zvláště vynikají:

Georg Obrécht, Jacob Bornitz (1608—1625), Besold (1615), Max Faust (1641), Jung J. H. (1789), Geier Dr. (1806), Stokar A. F. (1807), Schlupper J. N. (1817), Höck Dr. J. D. A. (1828), Malchus (1830), Schön J. (1832), Rödenbeck (1838), Moltke (1846), Sarvey, Biersack (1850), Umpfenbach (1859), Stein (1860), a Höfken (1860).

γ³) Vlachové.

Známi jsou:

Corvaja (1840), Broglia (1846) a Benvenuti (1850).

δ³) Čechové.

My jsme zastoupeni dílem, kteréž sepsal hrabě *Deym* r. 1850 a *J. M. Chlupp*. Důkladné dílo jeho: *Systematisches Handbuch der direkten Steuern im Kaiserthume Oesterreich* vyšlo 1854, druhé vydání 1856, třetí 1862. Svědčí o všestranných vědomostech spisovatelových jak theorie tak praxe finanční.

§. 40. ζ²) O policii.

Náuka tato jest skorem vylučným vlastnictvím Němcův. Známi jsou:

Glöser (1778), Himberger (1779), Jung J. H. (1788), Bernhard J. Ch. (1793), Barkhausen (1804), Gaum Dr. (1807), Lotz J. H. E. (1807), Obernberg (1808), Höck Dr. J. D. A. (1809), Jacob L. H. (1809), Emmermann (1811), Hoffbauer Dr. J. (1815), Roszhirt Dr. K. F. (1817), Ammermann (1819), Funke Dr. G. (1844) a Mohl Robert (1844).

§. 41. η²) O chudinství.

α³) Francouzové.

O prostředcích k odstranění chudinství ve Francii psali:

Malvaux (1780), Volland, Henrion de Bussy a Montaignac (1790), Bannefroy (1791), Prestat (1805), Naville (1836), Garnier

Cassagnac (1837), *Buret* (1840), *Robert* (1849), *Moroques* (1850), *Moreau Christophe* (1851), *Mézires* (1853), *Fengeray*, *Villermé*, *Clément*, *Modeste*, *Morin*, *Leploy*, *Marchand*, *Frégier*, *Passy*, *D'Esterno a Dufan*.

β³) Němci.

O chudinství vůbec psali:

Macfarlan (1785), a *Weber D. F. B.* (1807).

Návrhy k zařízení vhodných ústavů pro chudé podali: *Emmermann* (1814), a *Harl Dr. J. P.* (1825).

O chudinství vůbec psali dva rozhodní zastavatelé feudalismu: *Godefroy* (1834) a *Bodz-Raymond* (1837).

O chudinství dělnictva:

Stromeyr (1844), *Kleinschrod* (1845), *Bensen* (1847), *Wagner a Theyson* (1848), *Abegg a Maier* (1849), *Haller C. I.* (1850), *Müller* (1862) a *Hohenbruck* (1863).

γ³) Angličané.

Townsend psal (1786) o zákonech chudinství se týkajících; *Mathew Hale*, *Richard Haines* a *Firmin* psali směrem merkantilistickým.

Laing (1845), *Salway* (1852) a *Mayhew* psali o prostředcích k odstranění chudinství směrem industrialistickým.

δ³) Španělé.

Známi jsou:

M. Gíginta (1579) a *Chr. Herrera* (1598).

ε³) Vlacy.

Vlacy zastupuje:

Cantalupo, jenž psal okolo r. 1789.

§. 42. 8²) O socialismu.

K čelnějším náleží:

L. Reybaud (1841) a *L. Stein*. Tento sepsal (1842) velmi důkladné dílo o socialismu a komunismu francouzském, a (1850) o historii ruchu sociálního ve Francii. Angličanka.

Hennel sepsala r. 1844: *Outline of Social Systems and Communities*.

Grün psal r. (1845) o sociálním ruchu belgickém.

Villegardelle podal (1846) dějiny ideí socialistických.

Mimo tyto psali o socialismu:

Biedermann (1847), *Ozanam a Grieb* (1848).

Widmann psal r. 1851 o zákonech ruchu socialistického.

Thomisson (1852) a *Debussy* (1859) podali dějiny socialismu.

Ostatní literaturu socialismu viz v dílech spisovatelů politického hospodářství směru socialistického.

β¹⁾ Spisovatelé jednající o politickém hospodářství vůbec.

α²⁾ *Merkantilisti.*

§. 43. Rozhled.

Nauka merkantilistů není, jak mnozí se domnívají, původem praxe Colbertů a Turgotů; nýbrž naopak jest plodem politiky praktické, již v starém věku provozované. Jako odtaženy jsou v starém věku první stopy nauky této z praxe (*Exportari aurum non oportere, cum saepe antea senatus, tum me consule gravissime judicavit.* Oratio pro L. Flacco, sect. 28), tak činili i spisovatelé novověcí. Rozkvět blahobytu národního vypěstovaný merkantilismem Jakuba I., Karla I., Colberta, Ereceiry a j. státníků věhlasných, zavedl příčinu k sepisování, vykládání a odůvodňování zásad, kterýmiž drželi se mužové ti, a tak povstala literatura nejenom merkantilismu, nýbrž i věda politického hospodářství vůbec.

První díla hospodářství politického sepsána jsou od spisovatelů vlašských; a křiv jest náhled Mac Cullochův, jakoby merkantilismus vzal původ u spisovatelův anglických. Nebo první spisovatel, kterýž padesáte let před Angličanem Munem zásady nauky této jasně a soustavně vyložil, jest Vlach Antonio Serra. Když celá Evropa byla zachváčena finanční bédou, všeobecným peněz porušováním, hrobovým spánkem všeho průmyslu, sestavovány jsou ve Florenci první rozpočty, zřizovány banky v bohatých městech vlašských, zveleben průmysl po všech končinách krásné země; připravovali Scaruffi, Serra, Bandini a j. ekonomisti vlastní půdu vědě naší.

§. 44. Jednotliví merkantilisti.

α³⁾ *Vlachové.*

Antonio Serra vydal: *Breve trattato delle cause che possono fare abbondare i regni d' oro e d' argento.*

1. Nejblavnější stálou a přirozenou příčinou hojnosti dražkovu jest pěstování stříbrných dolů.

2. Příčinami nestálými a náhodnými jsou :

α^4) ohraničení a poměry země a podnebí,

β^4) stupeň továrnictví a průmyslu vůbec, a zvláště

γ^4) čilý ruch tržební.

3. Přes to nezapomněl ale vytknouti nejdůležitější vliv na blahobyt národní, vliv totiž, jakýž má způsob vlády a povaha zákonů na svobodu občanskou.

Antonio Broggia: Trattato de' tributi. Trattato delle monete. 1743.

1. Zastává stav selský, jelikož na bohatství jeho závisí blahobyt státu.

2. Desátky jsou dle náhledu jeho nejvýdatnějším a nejméně obtížným druhem daní.

3. Ukazuje k důležitosti továrnictví a tržby, však radí k obmezení tržby zahraničné.

Antonio Genovesi (nar. 1712 † 1769) přednášel již okolo roku 1750 v Neapoli, kdež byla zřízena proň zvláštní stolice nauky tržební, o celém oboru politického hospodářství, a zanechal nám: *Lezioni di Economia Civile*.

1. Základy blahobytu národů jsou: Rolnictví, továrnictví a tržba.

2. Průmysl nazývá olejem kapajícím na kola hospodářství.

Ferdinando Galiani (nar. 1728 † 1787) sepsal r. 1750. „Delle monete“, r. 1770 dialogy o tržbě obilní.

1. Jest prvním spisovatelem, jenž opřel se předsudku, že by vysoké ceny byly znamením bídy a nouze.

2. Úroky a peníze mají se řídití svobodnou soutěží.

3. Nejlepší soustavou vzhledem k tržbě obilní jest udržeti se soustavy žádně.

β^3) *Angličané*.

Mun vydal r. 1664. spis: „England's treasure by forei gne trade,“ v kterémž úplně vyložil zásady merkantilismu.

1. Porovnal tržbu zahraničnou s rozséváním a klizením; ono prý se zdá zpočátku býti nehospodářsko, však jest hospodářsko, hledíme-li na budoucí žeň.

2. Jednoduchý prostředek k zvýšení bohatství státu jest: do ciziny více prodati, než se doma zpotřebuje.

S. Josiah Child: „Observations concerning trade and interest of Money“ (1668), „A new discourse of trade“ (1690).

Charles Davenant (nar. 1656 † 1714). Spisy jeho „Political and commercial works“ vydal Whitworth.

John Law z Lauristanu (nar. 1671 † 1729) sepsal r. 1705: „Trade and money“ s návrhem, kterak bylo by možná nejlépe zaopatřiti zemi penězi. Práví, že

1. drahé kovy nemají větší ceny, co se jich k ražení peněz užívá, že

2. národ může získati, když tržebnictvo prodělává, ale tržebniku nelze vydělati, aby spolu nezískal národ.

Mandeville. Dílo jeho: „The fable of the bees“ (1706) jest apologií sobectví hospodářského.

Ch. King sepsal: *British merchant or commerce preserver* ved 1721.

James Steuard: *Principles of political economy*, London. 1767. Tvrdil

1. že lépe pražádnou tržbu nežli tu, při které byla by rozvaha cizině přízniva;

2. že mají státy proti sobě státi jako šachy a že nesmějí se řídití zákonem mravním, jako nelze posuzovati Boha za měřítko lidského dobra a zla.

3. Práví, že státník musí jednati, připouštěti i ochraňovati, chce-li průmysl zvelebiti (In order to promote industry a statesman must act as well as permit and protect; I. Chap. XXIX).

Dívá se se na veškeré hospodářství skrze skla anglická.

γ³) Francouzové.

De Watterville vydal téhož roku co Serra první z Francouzů soustavné dílo o hospodářství: *Traité de l'Économie Politique*. Rouen, 1613.

Dutot sepsal r. 1738: *Réflexions politiques sur les finances et le commerce*.

Duverney sepsal r. 1740: *Examen des Réflexions politiques sur les finances et le commerce*.

Fr. L. Forbonais sepsal r. 1754: *Éléments du commerce a*

r. 1767: *Principes et observations économiques*. Jest přívržencem nauky rozvahy tržební.

Saint-Chamans sepsal: *Du système d'impôt fondé sur les principes*. Paris 1820 in ---8. Obratný zastavatel merkantilismu.

8^a) Němci.

C. Klockius: *Tractatus oeconomico politicus de Contributionibus*, Norimbergae, 1634. Jeden děl prý v krátkém čase vynesl více než pole za mnoho let. Daně nazývá „*nervus reipublicae*.“ Kolisá v zásadách.

Směrem merkantilistickým psali:

V. L. v. Seckendorf (1656).

W. von Schrödera: *Fürstliche Schatz und Rent-Cammer*. Leipzig, 1686.

J. H. G. v Justi (1755) a

Pfeifer (1764) psali o státním hospodářství vůbec.

Sonnenfels jest znám dílem svým: *Grundsätze der Polizei-Handlungs- und Finanzwissenschaft*. Wien, 1765.

Sternschütz podal věty z úvodu do všech věd státohospodářských. 1766.

9^a) Španělové.

Damian de Olivares: *Memoriales sobre el prohibir la entrada de generas estrangeros* 1621.

Castañares: *Sistema sobre proibir la Entrada de generos estrangeros*. 1626.

Alvarez Osorio psal od r. 1660—1685 více spisů, v nichž činil návrhy k opravám v hospodářství státním.

Venturo: *Despetador del Comercio agricultura y manufactura*. 1743.

Castro: *Discursos criticos sobre las leyes y sus interpretes* (1770), kdež se hlavně vyslovil proti svěčenstvím.

Antonio Campmany: *Defensa del trabaco mecanico* 1778.

§. 45. Odpůrcové merkantilistův.

Reakee, která následovala na kolbertismus v praxi, našla brzy ohlasu i v theorii. Příčiny neštěstí, kteréž uvrhly na národy neshášenlivost náboženská, války a vzpoury, připisováno některým vadám, kteréž činili prováděři politiky merkantilné méně prospěš-

ným, než jinak býti mohlo. Tak vyskytli se spisovatelé, vyličující merkantilismus co soustavu převrácenou a záhubnou, z nichž následují zde nejdělnější.

α³) Angličané.

Sir William Petty sepsal: *Treatise on tax and contribution*. London 1667. Pak: *Quantulumcunque* 1682. Pravi, že

1. práce jest otcem, země matkou bohatství;
2. jenom jeden druh drahokovů lze s prospěchem užiti k ražení peněz;
3. rozmnožení peněz nad potřebu výměny může býti škodlivo;
4. záповěď vývozu peněz jest nemoudra;
5. jest proti zákonům o lichvě.

Nicholas Barbon uveřejnil r. 1696: *A Discourse concerning Coining*. Uznává, že drahé kovy neliší se ničím od jiných hodnot co do výměny; chybuje ale domnívaje se, že hodnota peněz závisí na znaku jejich.

Dále byli rozhodnými odpůrci:

Erasmus Philipps (1726), *Berkeley* (1735), *David Hume* (nar. 1711 † 1776). Náhledy jeho o politickém hospodářství „*Political essays*“ byly uveřejněny r. 1752 v „*Burton Life of Hume*, 354, pak: *Essays and treatises on several subjects containing Essays moral, political and literary*. London 1822, ve 2 sv.

1. Zastával svobodu tržby.
2. Zboží nabýváme prý zdánlivě penězi, v skutku ale prací („every thing in the world is purchased by labour“).
3. Peníze nejsou zbožím.
4. Kárá zákony proti vývozu drahokovu.
5. Míra úroků nezávisí na množství drahých kovů.
6. Každý stát prospívá bohatstvím sousedů.

β³) Francouzové.

Pierre Boisquillebert jest první ze spisovatelů francouzských, jenž opřel se proti merkantilistům a poukázal na důležitost rolnictví; z četných jeho spisů uvádím toliko: *Dissertations sur la nature des Richesses de l'argent et des tributs*.

Sully sepsal pamětné spisy, z nichž učiněn výtah pod názvem *Le duch Sully* (Esprit de Sully), kterýž vyšel v Drážďanech r. 1738.

Dutot: Réflexions politiques sur les finances et le commerce. La Haye, 1738 2 vol. in — 12.

D'Hauterive: Eléments d'économie politique, Paris, 1817, in — 8°.

γ³) Španělové.

Mezi Španěli potkáváme se s některými samostatnými mysliteli. Již v době, za kteréž všechny skoro mysle žízní po zlatě práhly, ukazovali na cestu vedoucí k skutečnému blahobytu, totiž na zvelebování vzdělanosti a průmyslu. Nejnovější jsou:

S. Foxardo (1640),

Lope de Deza, jenž (r. 1648) sepsal: Gobierno Politico.

Martínez de la Mata: Discursos acerca de las artes y de la Industria de España 1655.

β²) Fysiokrati.

§. 46. Rozhled.

Fysiokrati neboli přívrženci nauky ekonomistické, rolnické, též naukou přirozeného pořádku nazvané *příznavojí se k následujícímu zásadám*:

1. „*Cereris sunt omnia munus*“ čili veškeré hodnoty hmotné jsou plodem půdy, a orba jest jediným pramenem výroby.

2. Toliko půda vynáší čistý výtěžek (produit net, net surplus), kterýž obdržíme, odtáhneme-li od hrubého výnosu výlohy výrobní (*reprises de la culture*), kteréž rozvrhovali v úroky výloh základních (*avances foncières*), ve výlohy zachovávací (*avances primitives*), a výlohy každoročné (*avances annuelles*).

3. Jelikož toliko půda čistý výnos poskytuje, má toliko rolník daň platiti a tato z čistého výnosu placená daň má býti jedinou daní (*impôt unique*).

Příslovým školy bylo: „*Impositions indirectes, pauvres paysans; pauvre paysans, pauvre royaume; pauvre royaume, pauvre souverain* (Daně nepřímé, chudý sedlák; chudý sedlák, chudá vlast; chudá vlast, chudý král); ačkoliv zásady její z větší části zavrženy jsou co mylné, má přece velikou zásluhu o rozkvět svobody vůbec a svobody třídy rolnické zvláště; a jak lékař vzdor chybné diagnosi nemocnému někdy ulehčuje ano ho i uzdravuje, tak byli i fysiokrati vzdor mnohým pokleskům proti zásadám politického hospodářství dobrodinci hospodářství společenského.

§. 47. Jednotliví fysiokrati.

α³) Vlachové.

Salustio Antonio Bandini (nar. 1677 † 1760) sepsal r. 1737: *Discorso sopra la maremma sienese*. Ačkoliv jednalo se mu o lokální pouze poměry, předece nalezl Bandini příležitosti projevití náhledy své o hospodářství vůbec, kteréž ho bez odporu staví v čelo fysiokratův. V spisu uvedeném praví:

1. Srdec musí se rozšířiti duchem svobody, aby zotavilo se od nešlechetných dojmů, kteréž vzbuzuje trudný, všeho veselí zbavený život při stálém zření na zpustlou, nevzdělanou krajinu.

2. Zastává mírný počet zákonů.

3. Jest pro jedinou daň z pozemků.

4. Má půdu za jediný pramen bohatství, ačkoli co Vlach věděti musel, že jeho vlasť slávy a moci nabyla továrnictvím a obchodem.

Ferdinando Paoletti (nar. 1717 † 1801) sepsal: *Pensieri sopra l'Agricoltura* 1769, kdež žádá umenšení daní rolníků. Roku 1772 vyšel druhý jeho spis: *Veri mezzi di rendere felici le societa*, v kterémž zastává svobodu tržby. Křivky jsou věty jeho: „Kde přehoj a nízké ceny, tam není bohatství; kde přehoj a vysoké ceny tam jest bohatství.“

Corniani sepsal r. 1777: *Della legislazione relativamente all'agricoltura*.

Mengotti sepsal r. 1791: *Il Colbertissimo*, v kterémžto spisu zastává svobodu tržby a snaží se smířiti merkantilisty s fysiokraty.

Výtečný jest jeho spis: *Sul commercio de Romani*.

β³) Francouzové.

François Quesnay (nar. 1694 † 1774) klade se obyčejně za zakladatele fysiokratismu. Však ukázal jsem, že již 20 let před ním základy fysiokratismu položil Vlach Bandini. Přece ale nedá se upřítí, že nejvíce klestěna byla cesta soustavě této články „grains“ a „fermiers,“ r. 1758 v encyklopedii podanými, zvláště ale proslulou knihou spisovatele jich Františka Quesnaya: *Tableau d' économie politique*, v kteréž ukázal, kterak rozdělují se důchody z pozemků mezi jednotlivé třídy národa. Dále praví tam, že jest půda jediným pramenem hodnot a průmysl rolnický jich množitelem („La terre est l' unique source des richesses, et c' est l' agriculture

qui les multiplie“). Z toho soudil, že daň musí býti jedina, totiž uložena na čistý důchodek z pozemků („sur le produit net des biens fonds et non sur le salaire des hommes ni sur les denrées“).

Národ rozdělil ve tři třídy:

1. ve vlastníky pozemků (propriétaires), jediné držitele bohatství;
2. v rolníky (laboureurs ou cultivateurs), jediné výrobné pracovníctvo;
3. v placené (saliés), mezi něž čítal všechny ostatní třídy národa co nevýrobné, jako: továrníky, úředníky, umělce, učence a jich služebnictvo.

Dílo jeho jest kosmopolitické, učí, jak by člověčenstvo došlo blahobytu, neberouc zřetele na stát a národ.

Faiguet psal (1763) směrem Quesnay'ovým o politickém hospodářství vůbec.

Marquis de Mirebeau psal směrem fysiokratickým v letech 1760—1774. Z četných spisů jeho sluší uvést: *La philosophie rurale* a *Tableau économique avec ses explications*.

Jean Jacques Rousseau sepsal r. 1765: *Traité sur l'économie politique*, kterýmž dokázal, že jest větším filosofem, nežli politickým hospodářem.

Gournay pšal r. 1766. Od něho pochází průpověď „Laissez faire et laissez passer.“

Mercier de la Rivière vydal r. 1767 „*L'Ordre Naturel et Essentiel des Sociétés Politiques*,“ kdež na straně 444 píše: „Zájem soukromný nedá oddělit se od zájmů veřejných; důkazem toho vliv, jež má dokonalá svoboda na tržbu, bez kteréž by se porušilo vlastnictví. Zájem soukromný, svobodou touto podněcovaný, nutí jednoho každého, výrobky své co nejvíce zdokonalovati a rozmnožovati; nebo: „Le monde va de lui — mêné. (Svět sám sebou běží).

Saint-Supplix sepsal: *L'ami de la France*. Paris, 1768.

P. S. Dupont de Nemours (nar. 1739 † 1817). Od jeho spisu: *Physiocratie ou constitution naturelle du gouvernement le plus avantageux au genre humain* (Paris, 1768 2 vol.), dostala škola Quesnay'ova název fysiokratické. Předpovídal Anglii zkázu, nechopí-li se zásad fysiokratův.

Condorcet sepsal v letech 1790—92: *Bibliothèque de l'homme public*.

Baudeau vydal r. 1775: *Éclaircissements* (Objasnění zásad fyziokratických), kdež zásady fyziokratův jasně a úplně vyložil. Již r. 1768 vydal: *Lettres d' un Citoyen à un Magistrat sur les Vingtièmes et les autres Impôts*, a později sbírku pod názvem „*Ephémérides*.“

Boesnier de l' Orme sepsal: *L' esprit du gouvernement économique*, Paris, 1775, in 8, kdež vyloženy jsou stručně zásady fyziokratův.

Guillaume F. Letrosne sepsal: *De l' ordre social*. Paris, 1777 in — 8. a: *De l' intérêt social*. Všimá si více sociální politiky, nežli dosavadní předchůdcové jeho.

Casaux vydal: *Considérations sur quelques parties du Mécanisme des sociétés*, (Londres, 1785), kde jedná skoro výhradně o daních anglických.

Linguet sepsal r. 1787: *L' impôt territorial ou La dixme royale avec tous ses avantages*. Pak: *Du commerce des grains*, v kterémžto spisu nazývá chléb plížícím se jedem.

Lamerville: „*De l' impôt territorial*.“ Strasbourg, 1788.

M. Grivel: *Mélange de philosophie et d' économie politique*.

Garnier sepsal: *Abrégé des principes d' économie politique*. Paris 1796.

J. Dutens: *Philosophie de l' Économie politique*. Paris 1835, 2 sv; in — 8.

γ³) Němci.

J. Jelín psal v letech 1772—1776. Spisy jeho známější jsou: *Versuch über die gesellschaftliche Ordnung a Ephemeriden der Menschheit*.

Schlettwein sepsal r. 1772 hlavní svůj spis: „*Die wichtigste Angelegenheit für das ganze Publicum*. Jest nejznámějším německým fyziokratem.

J. Ch. E. Springer psal 1772—1778 a r. 1778 o soustavě fyziokratův.

J. Möser sepsal v Berlíně r. 1774: *Patriotische Phantasien*.

J. Mauvillon vydal v letech 1776—1780 svá fyziokratická psaní, v kterýchž dobře vyložil zásady fyziokratův.

C. G. Fürstenau. „*Versuch einer Apologie des physiokratischen Systems*“ 1778.

J. H. Jung psal 1779—1792. Nejznámější dílo jeho jest: „Die Grundlehre der Staatswirthschaft.“

W. Kraus psal (1797) o rolnictví, co hlavním zdroji blahobytu a blaženosti národů.

F. K. Fulda sepsal r. 1805 dílo jednající o příjmech národních.

Th. H. A. Schmalz psal 1797—1814; nejlepší jeho dílo jest rukověť hospodářství státního, vydaná v Berlíně 1808.

Z. Krug sepsal r. 1808 nástin státního hospodářství.

8^a) R u s o v é.

Z Rusů psali směrem fysiokratickým :

Chreptovič a

Dimitrij Galicin, jenž vydal r. 1796 dílo: *De l'esprit des Économistes* 1796.

8^b) Š v ý c a ř i

jsou zastoupeni *Herrenschwand'en* (1786).

Odpůrcové fysiokratův.

§. 48. Rozhled.

Jako proti theorii merkantilní, povstala i proti fysiokratismu reakce. Když v několika hodinách památné noci Srpnové 1789 zrušeny jsou staré pořádky, středověký feudalism a výsady urozenců; když na konstitutivním sněmu ustanovena stejnost daní ve všech stavích, a všechněm občanům otevřen stejný přístup ku všem důstojenstvím; když zrušeny jsou roboty, služby a poplatky vrchnostenské i desátky duchovní; když se rozčastěním pozemků rozmnožil počet pozemkářů, jimž vlastnictví chuti dodávalo k výrobě; když novými vynálezy a nejdůležitějším vynálezem „svobody lidu“ uskutečněna jest emancipace práce; když počal na všech stranách průmysl tropickou bujností růsti, v nejrozmanitějších barvách zkvétati a ovoce dávatí obrovské velikosti: tu ubývalo den ke dni věřících v neplodnost továrnictví a obchodu; tenčily se řady fysiokratův; theorie jejich zanikla rychleji než se vyvinula. Roku 1776 hlásal poprvé Adam Smith, že práce lidská jest jediným původem výroby statků a několik let na to nenalezlo ekonomické učení německého fysiokrata Schmalze nikde více půdy,

ujímalo se símě industrialismu. Však dříve než Adam Smith zbudoval soustavu svoji, odtrhli se někteří ekonomisté od školy fysiokratické, vystupující proti ní co zjevné odpůrcové.

§. 49. Jednotliví spisovatelé.

α³) Francouzové.

F. V. de Forbonnais sepsal: *Principes et observations économiques* (Amsterdam, 1767), v kterémžto díle vyvracuje některé zásady fysiokratův.

Voltaire sepsal r. 1768: *L'homme aux quarante écus* (Mužíček se 40 toлары), kterýmž persifloval soustavu fysiokratův co do nauky o výtěžku.

G. Bonnet de Mably: *Doutes proposés aux philosophes économistes sur l'ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*. Paris, 1768.

Béardé de l'Abbaye: *Recherches sur les moyens de supprimer les impôts*, (Amsterdam, 1770, 1—8°), v kterémž díle přísně posuzuje dílo Rivièra, fysiokrata nahoře uvedeného.

Linguet: *Réponse aux Docteurs modernes* (Odpověď moderním učencům čili zavržení soustavy fysiokratův) 1771.

Isaac de Pinto psal okolo 1771 zvláště o oběhu a úvěru.

Jérôme Delanoue: *Réflexions philosophiques sur l'impôt*, Paris, 1775, in 8, kdež na místo od fysiokratův žádané jedné daně podává návrh, kterak by se měla rozvrhnutí daň na všechny třídy národa.

Co odpůrcové fysiokratův osvědčili se dále:

Necker spisem svým: *Sur la législation et le commerce des grains* (Paris, 1775, 2 sv. in — 8), kdež opírá se náhledům Turgot'a, a

Browne Dignan dílem svým: *Essais sur les principes d'économie politique*.

β³) Němci.

J. G. Schlosser psal r. 1776—1784. V Basileji vydal (r. 1784): *Xenokrates oder über die Abgaben*.

Jakob Moser sepsal r. 1778: *Antimirabeau*.

Ch. W. von Dohm psal r. 1678: „o soustavě fysiokratův“ vůbec.

Dále psali proti fysiokratům:

Gy. Gottf. Strelin (1778).

Schneider (1778).

Hase (1780).

J. F. v. Pfeiffer vydal r. 1780: *Anti-Physiokrat*, v kterémž spisu vyvrací zásady fysiokratův.

J. C. C. Rüdiger. Ze spisů jeho uvádím pouze: *Grundriss des wahren Physiokratismus*. Halle 1781.

G.g. Andreas Will: *Versuch über die Physiokratie*. Nürnberg, 1782. —

Přídavek k oběma soustavám.

§. 50. α^3) Němečtí kameralisti.

Měl-li který národ výbornou příležitost k vypěstování řádné soustavy politickohospodářské, byl to zajisté národ německý. Příznivou okolností tou bylo zařízení dvorní komory od císaře Maximiliana, jejíž údové takřka nuceni byli, aby si osvojili některé známosti politickohospodářské. Skutečně dala správa komorní příčinu ku vzniku nových věd, tak zvaných kamerálních. Slovo to pochází od camera, místa k přechovávání pokladů drahocenných určeného. Též pokladnice zemská a správa její byly názvem tím naznačovány. Činnost těchto vyžadovala všestranných známostí vědeckých, kteréž sestaveny v jeden celek, nazvány jsou kamerálními. Vzdor příznivé okolnosti neměli kameralisti nižádného vlivu tvárčího na vědu politickohospodářskou, dadouce překonati se ekonomisty anglickými, francouzskými a vlašskými. Příčinou toho jest, že hleděli k hospodářství ze stanoviska až příliš filosofického a učinili vědu o hospodářství vědou o státu vůbec. Pojmajíce názvem „věd státních neb kamerálních (*Staatswissenschaft, Staatskunst, Kameralwissenschaft*)“ hospodářství, státní právo, a veřejnou správu v jeden vědecký celek, zabřídali ustavičně v spoustu rozličné látky, a kolísajíce mezi merkantilismem a fysiokratismem, nezdokonalili nižádného vědy odvětví a zůstali daleko za sousedy svými.

Tvrdím-li, že rozsáhlý onen obor věd kamerálních byl pokroku bádání vědeckého na škodu, nemyslím, aby se předměty jejich *podnes* v hospodářství oddělovaly, jelikož věda již tak pokročila, že lze bez ostýchání všecka ona odvětví v obor její zahrnouti. To ale vyžaduje přísného rozdělení soukromého a státního hospodářství, a vystříhání se zvláště poklesku vyloučení fi-

nanění vědy z oboru tohoto, o čemž promluvil jsem již v článku, kde jednáno o poměru politického hospodářství k vědě finanční.

Z kameralistů jsou mi známi tito:

S. P. Gasser a

H. J. Ch. Dietlmar, kteříž napsali toho téhož roku (1729) díla jednající o úvodu do studium věd kamerálních.

Dále psali o vědách kamerálních vůbec:

Fr. Ubr. Stisser (r. 1735) a

J. E. Zschakwitz (r. 1739).

G. H. Zink psal (r. 1742) o úvodu k vědám kamerálním.

Baumgarten: *Dissertatio de disciplinis oeconomico-politico-camerilibus*. Frankof. ad Viad. 1747—4.

Dále následovali:

J. H. G. Justi (1755), *D. G. Schrober* (1764), *Sternschütz* (1766), *J. C. E. Springer* (1767), *L. J. D. Succow* a *J. G. Darjes* (1768), *J. C. H. Börner* (1773), *J. Hübner* (1777), *J. H. Jung* (1779), *J. Ch. Fabricius* (1782), *F. Ch. J. Fischer* (1783), *G. F. Lamprecht* (1785), *Chr. Fr. Parrot* (1790), *K. G. Rössig* a *A. Niemann* (1792) a *F. L. Walther* (1793).

§. 51. β³) Fysiokrati tvořící přechod k industrialismu.

Turgot sepsal r. 1755 nejvýtečnější z hospodářských spisů svých: *Reflexions sur la formation et la distribution des Richesses*, *Oeuvres de Turgot*, Paris, 1811, 9 vol in — 8.

Ačkoliv uměl v mnohém ohledu vyzouti se z předsudků fysiokratů, jednak přece zastává ještě náhled, že příčinnost rolnická samojediná jest výrobná, jelikož somojediná toliko hodnoty plodí, jichž dříve nebylo.

Dále sem náleží následující Vlachové:

Cesare Beccaria (nar. 1735 † 1794). Znamenité jest dílo jeho „*Lezioni di Economia Pubblica*,” sepsané okolo r. 1770 v Miláně, kdež vláda rakouská zřídila pro něho zvláštní stolicí hospedářství státního.

1. Poukázal k blahodárným účinkům dělby práce.

2. Ukázal poprvé pravé úkony kapitálů.

3. Učinil první návrh všeobecné decimální soustavy.

Však vězí ještě v některých předsudecích fysiokratů jmenovitě co do náhledu o nevýrobnosti továrnictví.

Grammaria Ortes vydal r. 1774 soustavné dílo: *Della Eco-*

nomia nazionale, v kterémž zastává některé náhledy středověké a brojí proti návalu ideí novověkých.

Pietro Verri († 1797). Mezi četnými spisy jeho vyniká: „*Meditazioni nell' Economia politica*“ (1771), kterýž mu získal slávu evropskou. Práví, že

1. základem veřejného blahobytu jest zvýšení výroby hodnot.

2. Jelikož každým obmezováním svobody tržby klesá míra roční výroby obilí, zastává úplnou svobodu tržby obilní.

3. Jelikož prý rozčáštěním pozemků vzrůstá výroba a přibývá obyvatelstva, jest horlivým zastavatelem dělení pozemků. Však nechválí úplné svobody tržby zahraničné, a žádá rozumné sazby k ochraně průmyslu domácího.

Konečně náleží mezi spisovatele, stojící mezi soustavami posavadními a industrialismem.

Justus Möser. Vydal okolo r. 1770: „*Patriotische Phantasien*.“ Jest předchůdcem Müllera a feudálůch jeho stoupencův. Nejenom kvetoucí rolnictví, ale průmysl a tržba jest mu nutnou podmínkou blahobytu národního.

γ²) Industrialisti.

§. 52. R o z h l e d.

Jednaje o soustavách politickohospodářských v praxi pravil jsem, že Adam Smith, potáhnuv za sebou veškeré spisovatelstvo století našeho, přesvědčoval národy o prospěšnosti soustavy jim všem vyjma Anglicko rozhodně záhubné.

Jako státníci evropští vlezli do pasti, kterouž nalíčili jim Canning a Husskisson, tak přijali s nadšením soustavu Smithovu i všickni proslulí tehdy ekonomisti světa. Dá-li se nadšení tehdejší odůvodniti, tož jest nadšení nynější po zkušenostech, za posledního půl století nabytých, nechť mi přívrženci Smithovi nezazlí, pravým bláznovstvím. Dostatečný důkaz podám v soustavě. Zde táži se toliko: co by jsá soudil, laskavý čtenáři, o lékaři, jenž by dal litografovati recept, znějící asi v ten smysl: „nemocný nech nemoc běžet, jak běží, nebo příroda sama jest nejlepší hojitelkou; jez a pij co se ti líbí, nebo příroda sama dovolává se chutí toho, čeho jí zapotřebí; vycházej kdy uznáš toho potřebu, nebo pocit potřeby této jest opovědí zákonů přirozených, jimž podléhá soustava tvá tělesná,“ a kterýž by recepty tyto nemocným svým roz-

dával a vydav se na cesty třeba telegrafoval? Nuž právě takovým receptem jest soustava industrialismu, jenž úplně si osvojil zásadu „laissez faire laissez passer“ od fysiokratů vyslovenou. Dle náhledu jeho řídí se vývoj blahobytu *společenského zákony přírodními!*

Základní tento odpor byl zárodkem smrti celé soustavy jeho. Dle náhledu jeho jest národnost pojmem zeměpisným; vzdělanost účinkem blahobytu; blahobyt výsledkem dobré špekulace; která špekulace dobrá, to ví nejlépe každý sám; stát, jednota národní, řády společenské jsou jenom k ochraně osoby a vlastnictví; veškeré ostatní zájmy národa jako spravedlivé rozčástení hodnot, poměr třídy závislé k nezávislé, porobené k porobující, chudinství k bohatství, musí býti ponechány přírodě; způsob jak třídu porobenou učiniti výrobnou, a jak dala by se vyplniti mezera, dělící ji od třídy zámožné, není předmětem soustavy politickohospodářské; té jedná se toliko o hodnoty hmotné; množství hodnot hmotných potřebu převyšující jest bohatstvím; bohatství roste prací, silou přírody a kapitálem; výrobnost práce roste dělbou, kapitál úsporou; „sobectví jest základní podmínkou všeho pokroku“: proto přenech vládo všecken hospodářský rozvoj národa přirozenému tomuto arkanum, a do ničeho se nemíchej. Toť jest trest soustavy industrialistické, vlastně merkantilistické. Dá se označiti krátcé: *Industrialismus theoretický jest nadržování atomismu a egoismu k potlačování dělnictva ve prospěch podnikatelstva a obmezování zpotřebitelstva ve prospěch tržebnictva.* Podrobnější vyložení a vyvrácení náuk soustavy této podáno bude na patřičných místech soustavy.

Jednotlivé školy.

α³) Angličané.

§. 53. R o z h l e d.

Industrialisti angličtí vynikají bezohledným snažením po bohatství. Toho co nejvíce a co nejrychleji nashromážditi jest prvním jejich ideálem a credit a debet jest jim α a ω všeho hospodářství. Tak chválí Adam Smith soustavu velikých statků a svěřenství, poněvadž prý hodně mnoho vynášejí; radí ku zlepšení stavu dělníkův, poněvadž zmáhá se tím bohatství země. Národnost, vzdělanost a osvěta jsou věci vedlejší, jakoby lidé byli pouhými stroji a stát nějakou továrnou!

Spůsob, jakýmž náhledy své sestavovali v roucho vědecké, vyniká logickým pojmutí určováním, utvořením zvláštní politicko-hospodářské terminologie a matematickou důsledností. Však právě tato forma, až příliš jednotvárná, nepřispívá k valnému rozšíření anglických spisů politickohospodářských, jelikož více zajímá lahodná forma francouzských a květnatý sloh spisů vlašských.

α⁴) Škola manchesterská.

§. 54. Rozhled.

Školou manchesterskou nazývá se v Anglii politická strana, zasazující se o provedení svobody tržební pod náčelnictvím Cobdena, Brighta, Wilsona, Buckinghama, Thompsona, Ashwortha a j. Z počátku čelil spolek proti zákonům obilním (Anti-Corn-Law-League), jichž zrušení konečně r 1846 prosadil. Jak blahodárno bylo pro Anglii odstranění zákonů, zapovídajících přívoz obilí zahraničního ve prospěch statkářů domácích, tak záhubno bylo zastávání neobmezené svobody tržby. V nížádném snažení po opravách společensko-hospodářských nenadržuje se tolik formální svobodě jako právě zastáváním neobmezené svobody tržební. Poněvadž zvláště tento směr na odiv stavěla škola manchesterská, užívám názvu toho pro všecky zastavatele neobmezené svobody tržební i u národů ostatních, a nejenom pro zastavatele neobmezené svobody tržby, nýbrž pro zápasníky za formální svobodu vůbec, tudíž pro všecky přívržence zásady „laisser faire, laisser passer,“ všecky přátele atomického bojování dělnictva oproti seřazeným šikům a soustředěným silám mamonářského podnikatelstva, všecky nepřátele národní politiky, všecky zoufalce nad možným zlepšením hospodářského stavu člověčenstva, zvláště ale Ricardovce a Malthusiany, buďtež již školou anglickou, vlašskou, francouzskou nevyjímaje Bastiata, neb německou vyjma Lista a Dühringa aneb americkou vyjma Carey'ho. *Abych nemusil mluvití vždy o posavadní škole národohospodářské s uoděním oněch výjimek, užívám názvu „školy manchesterské“ pro veškeré zastavatele svobody formální na škodu svobody skutečné.* Kletba vědy jest slabou pomstou za záhubu, jakouž kramářské theorie anglické uvalily již a posud uvalují na sta milionů obyvatelův obou Indií, Portugalska, národů pobaltických, a přátel (?) svých tržebních vůbec.

§. 55. α^5) Škola staroanglická čili Smithova.

Adam Smith (nar. 1723 † 1790) jest zakladatelem industrialismu a školy manchesterské. Dílo jeho: *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. (Bádání o povaze a původu blahobytu národního), London 1776—1784, sloužilo za základ skoro všem soustavám pozdějším. Již z pouhého nápisu knihy mluví k nám duch znamenitého Skota.

Chce bádati o *původu* blahobytu, neboť ví, že příčinná souvislost zjevů hospodářských předmětem jest vědy naší a vědy vůbec, a že jenom cestou touto nabyti lze poznání synthetických; kdežto pouhým rozbíráním, seřaďováním a schematisováním píšou se snadno sice tlustá kompendia, ale velmi málo poskytují se poučení. Velmi dobře podotknul Dühring, že nelze nepozastaviti se nad skromností spisovatelovou, jenž chtěl toliko *bádati*, kdežto mnozí z chvástavých stoupců jeho chtěli hned předpisovati, oblažující nás utopiemi, kdežto on šel k jádru věci, k původu a příčinám bohatství národů. Však nápis prozrazuje též základní omyl celé soustavy. Chce hledati toliko příčiny následků; o zákonech mravních přirozený poměr tento ovládajících bádati nehodlá

Celá soustava spočívá na zásadách industrialismu v přehledu vytknutých. Jmenovitě jest škoda, že nebádal o bohatství národů nýbrž národů a nevyhnul se bezcesti kosmopolitismu. Z hlediště tohoto dívá se na svět co skupinu států, v nichž panuje věčná shoda a věčný mír. Z cela důsledně vyvinula se v něm idea o absolutní svobodě tržby a nutnosti nevměšování vlády v hospodářství zvláště. Vláda má přenechati vše přírodě a dostojí úplně lovinnostem svým ochraňujíc vlastnictví a osobu.

Ptá-li se, proč zovu Smitha znamenitým? odpovídám krátce: poněvadž nalezl těžiště blahobytu národů, porozuměv, že leží v lidu naproti vládě; třebaš byl způsob, jakým chtěl uskutečniti princip svůj, převrácen, totiž zakoupení svobody tržby otroctvím průmyslu. Soupenci jeho jsou:

Jeremiah Joyce, jenž sepsal (1797) výklad díla jeho.

William Laifair bádál o stálých příčinách klesání a úpadků mocných a bohatých národů (1805).

Rob. Torrens sepsal od r. 1813—1845 celou řadu spisů po-

litickohospodářských. Byl jeden z nejprvnějších bojovníků za zrušení zákonů obilních. Tržbu mezinárodní nazval mezinárodní dělbou práce a zastával všeobecné zavedení soustavy svobodné tržby.

Spisovatelka

Ms. Marcel podala r. 1816 rozpravy o hospodářství politickém.

§⁵⁾ Škola novo-anglická čili Malthuso-Ricardova.

§. 56. Rozhled.

Robert Malthus a David Ricardo dobádali se rozličnou cestou stejného divného výsledku. Srovnávají se totiž v tom, že nouze a bídy mezi lidem pokrokem času ustavičně přibývají musí. K tomuto náhledu dospěl Malthus bádáním svým o stavu a vzrostu lidnatosti, Ricardo pověstnou theorii o důchodu pozemkovém. Kdyby zakládaly se obě theorie na skutečnosti, bylo by běda pokolení lidskému! Pak by byl oprávněn výrok Proudhonův „Vlastnictví jest krádež“ a těšily by se lepšímu zdaru pokusy socialistické.

Náuka ta čelí toliko k podvádění a ošálení lidu. Káže neobmezenou svobodu tržby, což děje se toliko, aby zamezila svémoc dělnictva proti podnikatelstvu, obranu národů proti průmyslné přemoci anglické.

Tážeš-li se na poměr školy novo-anglické k Smithově, tož jsem toho náhledu, že označuje se ucouvnutím na dráze pokroku Smithem nastoupené. Nebo A. Smith převyšuje školu tuto nejenom návodem nýbrž i obsahem, a sice hlavně, že

1. bádá o pravdách platnosti neobmezené, tudíž pro všecky časy a pro vše místa, kdežto škola novo-anglická čerpala tolik z neprostředních zjevů hospodářství anglického.

2. Kdežto Smith s očí nepustil obchod, hájí škola novo-britická toliko zájmy tržby. (Viz v soustavě: rozdíl obchodu a tržby).

§. 57. Jednotliví spisovatelé.

T. R. Malthus vydal r. 1798 proslulý spis svfj: *Issay on the principles of population* (Pokus o zásadách lidnatosti) V dile tom, hetové to apologii despotismu, kázal přirozenou nouzi a neodvratitelnost bídy a nouze člověčenstva, které po záslužích přirozených jsou, a ustavičně rostou náruživostmi a chybami lidu. Hlavní zdroj bídy lidské leží v silném a rychlém zrůstání obyvatelstva. Člověk jest nadán pudem rozplemeňování dalek převyšujícím

potřebu sebezachování. Kdežto lidí přibývá v poměru geometrickém, roste potrava toliko v poměru arithmetickém a má míru svou v nemožném rozšiřování půdy úrodné a výroby potravní. Co z toho vyplývá? Že kde příroda válkou, neúrodou, hladem a morem sama si nepomáhá, musí nastati přelidnění. Nedecimuje-li příroda a nepohleuje-li děti, kteréž zrodila, jest to věc státu, aby předešel neblahým účinkům přelidnění:

a) obmezováním manželství, a

b) zrušením podpory chudých, aby vyhlídkou na almužnu lehkomyšlně nevcházeli v stav manželský.

Soustava Malthusova jest rozhodně repressivní, vynasnažující se postaviti hráz proti přirozenému vývinu onoho ústavu posvátného, kterýž jest základem vši vzdělanosti.

Mimo to vydal: „Principles of political economic, considered with a view to their practical application,“ London 1820, kteréžto dílo jest dílem manchesterským katexochen.

David Ricardo (nar. 1772 † 1823) podal spisem: „Principles of political economy and taxation“ nauku, kterouž měla se Malthusova podstatně doplniti, míním nauku o pozemecném. Uvidíš totiž, že Malthus nedokázal, proč neroste potrava v poměru rovném s přibýváním lidnatosti, kteroužto příčinu objeviti chtěla nová nauka Ricardova, čítající až posavad mnoho přívržencův, ana učí, že nejúrodnější a nejvýhodněji ležící pozemek vzdělává se nejdříve, a platnota výnosu jeho vypočítává se jako při všech ostatních potřebách dle souhrnu práce k výrobě jeho vynaložené. Přikročili-li se k půdě druhu horšího, roste platnota užitku jeho tím výše, čím více bylo zapotřebí práce k výrobě jeho. *Důchodek pozemkový jest tedy rozdíl, jakýž vyplývá ve výrobě nákladem dvou stejných veličin práce a kapitálu.*

Důchodek tento vyplývá majetníkovi pozemku mimo výnos kapitálu. A zať? Za přednosti, jakýmiž nadala příroda půdu jeho naproti ostatním. Mimo to

1. tvrdí, že zájmy majitele pozemku neshodují se naprosto se zájmy dělníků, jelikož mzdy tím více ubývá, čím více roste důchod pozemků.

2. Měl mylný náhled o nutnosti pokrokem času přibývajících nouze a bídy mezi lidem; jelikož prý potrava tím dražší, čím více zornuje se postupem času půda méně úrodná.

3. Co příčiny ustavičného klesání zisku uvedl: rostoucí mzdu,

ubývání síly výrobné (jelikož postupem času vždy více horší půdy se vzdělává) a konečně přibývání daní

Thomas Smith pokusil se o vyměření některých základních zásad hospodářství politického.

1. Práce ve spojení s obilím může prý býti abstraktným měřítkem hodnot.

2. Ukázal na meze a konečnost rozvoje veškerého hospodářství.

J. Mill: Elements of political economy, 1821.

Hopkins: Political Economy, 1822.

Thompson bádá o zásadách rozdělení bohatství blahobytu lidskému nejprospěšnějších (1824).

J. R. M. Mac. Culloch: The principles of political economy with a sketch of the rise and progress of the science (Rozprava o počátku, postěpach, przedmiatach i wazności ekonomii politycznej; przetlumaczona przez Kar. Sienkiewicza. 8 w Warszawie) Edinburgh. 1825.

Thomas Hodgskin sepsal (1827) prstonárodní hospodářství politické (Popular p. e.), knihu, kterouž každý dělník hospodářství politickému porozuměti může.

Bassett: Elementary Thoughts on Political Economy (Základní myšlénky p. h.) 1829.

J. Read: Political Economy 1829.

R. Whately: Introductory lectures on political economy. London. 1831.

Jones: An Essay on the distribution of wealth, London, 1831, kdež vyvracuje mistrně náuku Ricardovu.

Th. Chalmers: On political economy. Glasg. 1832.

John Hopkins: Nations on political economy. London 1833. in — 12.

John Ward: History of the middle and working classes. London. (Dějiny středních a pracujících tříd). 1834. in — 12. Daleko větší část díla toho sestává z hospodářství politického; malá část pouze jedná o předmětu nadepsaném.

Andreas Ure: The philosophy of manufactures. London 1835, 12.

Broadhurst: Elements of Political Economy. 1842.

Ellis

Wayland

Chambers

} vydali r. 1852 prstonárodní hospodářství.

Jennings: Natural laws of Political Economy.

Sargent: Science of social Opulence 1856.

Cairner 1857.

H. Dunning Macleod: Elements of Political Economy 1857.

Humprey } vydali r. 1859 prostonárodní díla o hospodářství
Taylor } politickém.
Wilson }

§. 58. β⁴) Anglická škola sociální.

Když počaly jevití se v Britanii neblahé následky ve prospěch šlechty vydaných zákonů obilních (cornlaws); když strana demokratická usilovala o rozšíření politických práv na všechny národa třídy, navrhuje novou ústavu (charter), zrušující census a stanovící všeobecné hlasování v stejných volebních okresech; když povstaly rozhody peněžní mající za následek neslýchané zvyšování daní; když chudinství (pauperismus) čili bída zvláště třídy dělnické dosáhla výše nebezpečné: tu počali spisovatelé, státníci, zákonodárcové a j. přemýšletí o prostředcích proti jevícím se neblahým následkům nadvlády podnikatelstva, neobmezené výroby, svobodné soutěži a j.

Sem patří:

Thomas Chalmers, jenž psal od r. 1821—1856 více spisů; zvláště vyniká dílo jeho: *Political Economy* (1831), jednající o blahobytu nehmotném vzhledem k stupni mravnosti, na němž stojí národ. Pak následovali: *Thompson* (1824), *Edmonds* (1828), *Gray* (1831), *Bray* (1839), *J. C. Banfield* (1840). Zvláštní místo zaujímá:

John Stuart Mill drženy u nás za nejslovutnějšího ekonomistu současného. Sepsal řadu spisů hospodářských, kterouž otevřel r. 1844 spisem: „*Essays on some unsettled questions of Political Economy*“. (Pokusy o některých nerozhodnutých otázkách politického hospodářství.) Soustavu úplnou podal r. 1848 pod názvem: *Principles of Political Economy with some of their Applications to Social Philosophy* (Zásady politického hospodářství s některými jich upotřebeními pro filosofii společenskou.) Obě díla vynikají formou scholastickou a suchopárnou ideologií. Čeho nikdo před ním nedokázal, to dovedl pan St. Mill: zrušil totiž pouhou logikou právo vlastnické! Práví totiž, že co jest oprávněnou výjimkou, může sloužiti též za pravidlo; vyvlastnění (expropriace) jest výjimkou z vlastnictví: proto může se státi obecným pravidlem (sic!).

Díla jeho jsou hodnoty prostřední. Zasluhu má, že nedal se mýlití spisovatelé kontinentálními, kteří rozdělávali hospodářství

politické v náuku a politiku hospodářskou, nýbrž přijal, jak po rozumu jinak nelze, politiku v náuku o hospodářství.

β³) Francouzové.

§. 59. Rozhled.

Industrialismus francouzský vyniká svou lidumilností. Kdežto anglický hledí pouze k nabývání bohatství; směřuje tento k skutečnému blahobytu; onen jest bezohledný, tento ke všem stejně prohlédá; onen jest abstraktní, tento sociální; onen učenecký, tento populární. Mimo tyto chvalné stránky mají industrialisti francouzští velikou zásluhu o rozšíření vědy hospodářství po celém světě, jelikož spisy jejich, vynikající zřetelností a půvabností, všude našly obliby.

Jednotlivé školy.

§. 60. α¹) Škola manchesterská.

Germain Garnier sepsal mezi jiným: *Abrégé des principes de l'Économie Politique* (1796), kdež zřetel svůj obrátil též k statkům nehmotným.

N. F. Canard: *Principes d'économie politique*. Paris. 1801. Dílo to, cenou korunované, bylo odpovědí zápornou na otázku: Jest pravda, že v zemi, zanašející se hlavně živnostmi rolnickými, mají býti všechny daně uvaleny na vlastníka pozemků?

Durand: *Principes d'économie politique*. Paris. 1801.

Jean Baptiste Say psal již r. 1802. Hlavní dílo jeho vyšlo v Paříži r. 1826 pod názvem „*Traité d'Économie politique*,“ a o dvě leta později vydal: „*Cours complet d'Économie politique pratique*.“

Zásluhy *Say*ovy o hospodářství politické záleží v tom, že spořádal látku od *Smitha* zanechanou, obohativ ji uznáním práce nehmotné za výrobnou, ač za důvodem nepodstatným, „že odměňuje se platnotami“. Mimo to přispěl lahodný sloh jeho k rozšíření vědy naší po celé Evropě.

Vady díla jeho jsou, že v něm není ani zmínky o hospodářství státním, kteréž nazývá „*économie publique*.“ Dílo jeho „*économie politique*“ jest, jak dobře pravi *List*, vlastně *économie cosmopolite*. Zpracoval a upravil totiž látku od *Smitha* zanechanou a propletl ji náukami soukromohospodářskými.

Hauterive hrabě sepsal: *Éléments d'économie politique*. Paris, 1817. Zastává spravedlivé rozvržení daní.

Frédéric Skarbek hrabě sepsal: *Théorie des richesses sociales*. Paris, 1822. 2 vol. 8°.

„Zásady hospodářství politického“ podali:

Carison Nisas (1824), a

P. H. Suzanne (1826).

August Walras psal r. 1831 o povaze statku a původu hodnot.

Urbain podal r. 1833 úvod k náuce o hospodářství politickém.

Rukověti hospodářství politického sepsali:

Fautet (1834), a

Rossi (1838).

Vidal psal o rozčástení statků společenských (1846).

Volckoff psal r. 1849.

G. de Mollinari sepsal: *Cours d'Économie politique*, 1855.

Velmi dobré dílo zvláště v náuce o potřebách.

Frédéric Bastiat, od něhož pocházejí proslulé „Souhlasý hospodářské (*Harmonies Économiques*)“, kteréž zakládají se na ideách *Caréy*ových. Proto ale nelze viniti *Bastiatu* z plagiátu, jako o něm tvrdil *Dühring*. Nebo *Bastiat* se nevydával nikdy za původce všech ideí v díle svém obsažených, jak o tom svědčí předmluva k „*Harmonies Économiques*“. Tyto začal spisovati r. 1848. První článek jeho „Ústrojí přirozené a umělecké“ vyšel v *Journal des Économistes* 1848. Článek tento označuje nejlépe celý jeho směr. Práví:

1. Máme zákony obecné od psaných neodvislé, kteréž musí se hledati, a zákony psanými jenom zpravidelnovati. Zákony tyto jsou předmětem politického hospodářství. (Car, s'il y a des lois générales qui agissent indépendamment des lois écrites et dont celles-ci ne doivent que régulariser l'action, il faut étudier ces lois générales; elles peuvent être l'objet d'une science, et l'économie politique existe.)

2. Ústrojí společenské, vedlé zákonů těchto se vyvinuvši, jest to nejlepší a nejdůmyslnější, nebo „veškeré zájmy oprávněné shodují se“ (Tous les intérêts légitimes sont harmoniques.)

3. Bláhovo bylo by tudíž (!) snažení vynalezti ústrojí lepšího.

Úsudek tento učinil oproti utopickým snahám socialistů. Však pouhého odporu překročiv octl se sám na stanovišti výstředném a háje oproti ideám socialismu přirozený vlastně přírodní a

nahodilý vývoj hospodářství společenského, stal se přívržencem (ovšem nejdůmyslnějším) školy manchesterské.

§. 61. β¹) Francouzská škola sociální.

Okolo r. 1820 povstala ve Francii škola ekonomistů, která si vytknula za účel, pracovati k dokonalému rozčástení statků mezi rozličné třídy společenské a zvláště ku zlepšení postavení třídy dělnické. Nejjistější prostředek, kterýž měl k cíli tomuto vésti, bylo dle náhledu jejího rozšiřování a zachovávání dokonalých zásad hospodářských. Od předchůdců socialistů, o nichž promluvíme doleji, rozeznávají se sociálníci tím, že nezastávají vměšování vlády do hospodářství soukromého.

V čele kruhu tohoto stojí:

Destutt de Tracy hrabě; sepsal r. 1823: *Traité d' économie politique*. Horlí proti skvostnosti, přepychu, a přechmatům feudálním, zastáváje svobodu průmyslu a tržby, rovnost a spravedlnost.

A. Blanqui psal od r. 1826—1846.

Fr. Ch. Louis Comte 1827—1834.

J. Droz sepsal: *Économie politique...* (Politické hospodářství čili zásady vědy o statech), Paris, 1829, 1 vol. 8°; přeložil na jazyk československý Dr. Fr. Lad. Rieger v Praze, 1853.

Dále psali směrem sociálním:

Charles Dunoyer (1845),

Rambot (1846), a

Michel Chevalier, jenž zanechal řadu spisů, mezi nimiž vyniká: *Cours d' Économie Politique*. 1845—1850.

Joseph Garnier sepsal též více spisů politickohospodářských, z nichž uvádím toliko: *Traité de l' Économie Politique* 1860, kteréž jest jedno z nejlepších děl co znám. Dílo to vyšlo již r. 1848 pod názvem „*Éléments de l' Économie Politique*.“ Mimo tyto jsou známi co stoupenci školy sociální:

Martinelli (1853) a

Fontenay (1854).

γ²) Vlachové.

§. 62. Rozhled.

Ekonomisti vlastní srovnávají se s francouzskými co do etického rázu náuk svých. Jim též není bohatství samoučelem, alebrž

toliko hodným předmětem snažení lidského, přispívá-li k blahu obecnému. Však liší se od ekonomistů francouzských směrem kosmopolitickým, někdy až příliš ideálním, jehož rozhodným zastavatelem byl Filangieri. Mnohem nápadnější rozdíl jeví se však, porovnáme-li je s ekonomisty anglickými. Těmto jest hospodářství soustavou pravidel k nabývání bohatství; ekonomistům vlaským ale vědou hledící k blahobytu skutečnému; oni zůstávají na stupni národního sobectví; tito všimají si osudů celého člověčenstva.

Povrechní pozorovatel vida jak ekonomisti angličtí svobodně a rozhodně zastávají náhledy své, a jak ostýchavě piší ekonomisti vlastí, vyhýbajíce se ostrým výrazům a zahalujíce příkrou pravdu v roušku přílišné zdvořilosti, mohl by proti těmto býti zaujat. Však sluší uvážiti, že díla anglická jsou plody anglické svobody, díla vlaská ale psaná vůči vlaského despotismu. Kdo v svobodě narozen, božským její ovocem krměn a mocným její štítem chráněn v ní se tak vzil, že mu bez ní ani dýchatí nelze, ten dovede porazití lež pouhým bleskem zraku svého; komu však nikdy nezavítla záře svobody, jenž k péru sahaje obnažuje prsa ranám despotismu, tomu těžko zpřímíti šiji skloněnou pod obvyklé jeho otrocké.

§. 63. α^1) Škola manchesterská.

Giovanni Fabroni psal od r. 1786—1805. Mezi četnými spisy jeho vyniká „Della libertà che si concede al commercio de grani, Firenze 1791,“ kterýž zjednal Toskánsku svobodu tržby obilní. Spisy jeho jsou důkazem výtečných vědomostí teoretických i praktických.

Ressi sepsal: Dell' economia della specia umana, 1807. Opřel se proti snažení rozšířiti hospodářství politické též na statky nehmotné.

Carlo Bosellini sepsal r. 1813: Nuovo Esame delle Sorgenti della Privata e Pubblica Richezza.

Melchiorre Gioja sepsal od r. 1800—1832 mnoho spisů; pro nás nejdůležitější jest: Nuovo prospetto delle scienze economiche. Milano, 1815. Jest bez odporu jeden z nejvýtečnějších duchů, již se kdy hospodářstvím obírali. Svobodomyšlně opírá se škodlivému vládě do věcí hospodářských vměšování, aniž by se dopustil výstřednosti manchesterské vliv vlády naprosto vylučující.

§. 64. 3^a) Škola sociální.

Francesco Fuoco, jeden z nejvýtečnějších ekonomistů vlaských, sepsal: *Saggi economici*. Prima Serie. Tomo I. Pisa, 1825. Tomo II. 1827.

Celé dílo sestává ze 7 pokusů v oboru hospodářství politického, z nichž první jedná o nové náuce pozeměčného. Spisovatel odchyluje se od školy manchesterské uznávaje, že pokrok hospodářství úplně souvisí s pokrokem mravnosti, a že musí zakládati se obé na jedné zásadě, totiž: blahovolenství.

M. Agazzini: „*La scienza della economia politica*“ Milano, 1827. Rozdělil dějiny hospodářství na 4 periody: dobu divokosti; dobu stávající výměny a společnosti; dobu výroby a vychování k práci a konečně dobu uznané nejvyšší vlády. Na tomto hypotetickém dějin rozvržení stavěl pak soustavu svou hospodářství politického.

Sanfelippo psal (1828),

S. Scuderi (1829),

G. Pecchio (1832): *Storia della Economia pubblica in Italia*. Lugano. Dílo to obsahuje výbornou kritiku ekonomistů vlaských.

Dále vynikají:

Gins della Valle (1835), *Emarese* (1836), *Rosmini-Serbatì* a *M. Augustinis* (1837), *Corvaja* (1840), *Scialoja* (1843), *L. Bianchini*, nejznamenitější z novějších ekonomistů vlaských.

Dále zasluhují býti jmenováni:

Invrea, *Rocchi* a *Brogli* (1846), *Savarese* (1848), *Benvenuti* (1850), *Menechini* (1851), *Ferrara* (1852), *Fava*, *Giudice*, *Rusconi*, *Giulini*, *Giulio* a *Boccardo* (1853), *Jacini* a *Trinchera* (1854), *Intrigila* (1855), *Larussa* (1856), *Marescotti* a *Seulica* (1857), *Trinci* (1858) a *Minghetti* (1859) (Srovnej Kautz II, 705—711).

3^a) Němci.

§. 65. Rozhled.

Smithova kniha vyšla r. 1776 a byla ještě téhož roku přeložena na jazyk německý. Němci přijavše dílo toto s velikou ochotností, vyloučili brzy z něho náuku o financích, a vyvěsili na zbytek díla Smithova dle rozličné chuti rozmanité štíty. Však pochybili v obojím ohledu.

Pojavše v prvopočátcích vědy do oboru jejího státní právo a veřejnou správu, což důkladnému vzdělání jednotlivých náuk nemálo vadilo, *neměli roztrhovati dávné spojené*, když věda již učinila pokrok tak veliký, že skupení, na počátku vědy vzdělávání škodlivé, nyní dalo se uskutečnití bez všeliké obtíže.

Co se týče *názvů*, nebylo tenkrát ještě směsice jmen, jako: Volkswirthschaftslehre, Volkswirthschaftspflege, Volkswirthschaftspolitik, Nationalökonomie, politische Ökonomik, ökonomische Politik atd. Někteří pojmenovali díla, svá „státním hospodářstvím“, jako Schmidt, Büsch, Förster, Niemann, Sartorius, Dori, Reinhard; buď oblekli moderní novorozeňátko do starého kabátu státovědeckého, jako Sonnenfels, Rüdiger, Bensen a j., nestarajíce se, zdali Smithova nauka o zpotřebení kapitálu k účelům živnostenským a jiné soukromného hospodářství nauky náleží do krámu státovědeckého čili nic.

Konečně počaly ozývati se hlasy proti posavadnímu způsobu vědy vzdělávání a sice přede vším proti stránce formální. Lotz, jehož dílo hospodářství státního jedná o dělbě práce a upotřebení kapitálu v provozování živnosti, podržev posavad běžného názvu, ohradil se výslovně proti jakémukoliv posuzování na základě užívání názvu, jehož nesprávnost zjevně vytýkal. Rotteck opřel se proti vzdělávání národního hospodářství co zvláštní vědy vedlé hospodářství státního a tvrdí, že všickni, kteří tak činí (Jakob, Soden, Lotz, Pöhlitz, Storch a Rau), na myslí mají hospodářství národa nalézajícího se ve svazku státním.

Však nejenom že neodstranil se nelogický název „národní hospodářství“ a s ním nejasný názor o povaze vědy, nýbrž *postavala vedlé toho nauka nová „politika národního hospodářství.“* Tato obsahuje pravidla vkládání vlády v hospodářství soukromá ze zvláštních příčin, kdežto hospodářství národní jedná o vždy platných a nezvratných zásadách hospodářských. Jelikož i *finanční věda* Hufelandem z hospodářství vyloučená samostatně se vzdělávala, stala se látka, tvořící přirozeně jeden nerozdílný celek, předmětem vzdělávání tří zvláštních věd, když bylo na čase spojití je za příkladem ekonomistů francouzských, anglických a vlaských v soustavu jednu.

Co se týče obsahu, jest znakojevnou stránkou veliké části ekonomistů německých opácná výstřednost, s kterouž potkali jsme se u Bastiata. Bastiat rozhodně zavrhoval zásadu „laissez faire

laisser passer;" velická část spisovatelů německých stala se horlivou zastavatelkou komandování shůry, a octla se na stanovisku feudalismu a prohibice, z kteréhož hlásali samospasitelnou zásadu zde uvolňující tam obmezující, tu ochraňující onde si nevšímající péče státu, kteráž svedla na secestí nesčíslné kapitály a odechovala průmysl, jenž bude věčně choditi o berli.

Jako mezi spisovateli anglickými a francouzskými, lze i mezi ekonomisty německými rozeznati zvláštní kruby, kráčejíci tím-
těž směrem za stejným účelem.

α¹) Škola manchesterská.

Znakojevnou známkou školy této jest stranické zúžitkování zásady Smithovy o zhoubnosti vměšování vlády do věcí hospodářských. Zdravý náhled Smithův čelil patrně k rozšíření a zabezpečení svézákonnosti národů co do věcí hospodářských, nikoliv ale k bezvládní zájmů zápasících. Hospodářství občanské i státní mělo býti chráněno proti přechmatům vlády, a těžiště jeho býti pozdviženo z libovolných ordonancí kruhů vládních a položeno do lůna národa. Stoupenci jeho, zvláště pak ale škola německá, napsali na prapor svůj „bezzákonnost“ na místě svézákonnosti; tak že hospodářský boj všech proti všem, kterýž není ani hrubým začátkem zakládání pořádku státního, stal se jim ideálem. „Ziskuchtivost a výdělkářství,“ kteráž vlastně nejsou leč variací sobectví, vystavěny co nehynoucí zdroj blahobytu lidského. Škola tato opřela se proti libovolným předpisům celním, cenníkům, nutkavým zákonům vzhledem k smlouvám soukromým atd., a to všim právem; zapomněla však při tom docela na řád společenský a na úkol jeho vzhledem k rozmanitým zájmům hospodářským. Kázaje zákon nevměšování a nevkládání vlád do věcí soukromohospodářských, zastává výlučně zájmy podnikatelstva proti dělnictvu. Podnikatelstvo sesílené mocí politickou stojí na zlatých nohou a jest hotovo odhoditi berli však za podmínkou, aby nesmělo ji zdvihnouti vysílené, zpotřebované a sešlé dělnictvo. Bojí se sesílení těchto vědouc dobře, že svémocí třídy pracující podkopati by se musila nadvláda jeho. Proto brojí naproti všelikému vlády v hospodářství soukromé vměšování, kterýmž by mohla odehovati se ona svémoc v řádnou, zákonní, nadvládu jejich rušící moc. Proto ustavičné křiky o zhoubném vlivu vlády, kteráž byla vždycky na omylu.

kdykoli se chopila iniciativy ve věcech hospodářských. Proto ustavičně volání za svobodu hospodářství. Svoboda tržby učinila ze slavných někdy říši otroky Anglicka, a svoboda hospodářská vůbec rozpoltila národ ve dva hospodářské šiky pánů a služebných. Jedni stali se pány, vystavivše si z mozolů dělnictva pevnost a brání ji zbrání z arsenálu moci politické. Nyní stojí na cimbuří hradeb svých a volají k proletářstvu: „Otrocké plémě, kteréž neumíš oceniti svobody, neznáš samostatnosti občanské a voláš o pomoc k té vládě, kterou tupíš, když máš groš v kapse a vyzýváš o pomoc, když bryze tě hlad! Vezmi si příklad z nás pohrdajících pomocí cizí a spoléhajících se na sílu vlastní.“ Však vědí dobře, že svoboda, kterouž takto dělnictvu doporučují, není nic než zakukleným otroctvím práce pod absolutismem kapitálu. (Podrobnější vylíčení a vyvrácení najdeš v soustavě na rozličných místech, zvláště v knize o spravedlivém obehodu a politické moci.)

§. 66. *α⁵*) Smithovci.

Jsou to spisovatelé, kteříž přidrželi se hlavně Smitha a Say-a, hledíce rozšířiti nauky jejich ve vlasti své. Jsou to následující:

M. Schmidt. Vydal r. 1780 dílo jednající o hospodářství státním vůbec.

L. Hennings psal r. 1785 o pravých pramenech blahobytu národního, svobody, lidnatosti, pilnosti a mravním určení člověka.

O hospodářství státním psali dále: *D. A. Nieman* (1790), *G. Sartorius a Völlinger* (1796), *Klippstein* (1797), *Walther* (1798), *J. A. Dori, Bensen a Jägerschmidt* (1799), *A. F. Lueder* (1800), *F. Benedikt Weber* (1804), *C. H. Jacob, Hoch-Sternfeld a Reinhard* (1805).

G. Hufeland (*Grundlegung der Staatswirthschaftskunst*. Giessen und Wetzlar, 1807) naznačil poprvé hospodářskou policii a hospodářskou a finanční politiku co samostatné vědy, nazvav dvě přednější „péče o národní hospodářství.“

Dále psali směrem Smithovým: *Seeger* (1807), *Hagen, Ch. J. Kraus a L. Krug* (1808), *Dr. J. P. Harl* (1811), *A. W. von Leipzigiger* (1813) a *H. Eschenmayer*, jenž psal r. 1815 o formálním základu hospodářství státního co vědy a nauky.

J. F. Eiselen a P. P. Geier (1818), *Ehrenthal* (1819).

J. E. Lotz sepsal: *Handbuch der Staatswirthschaftslehre* (Rukověť hospodářství státního). Erlangen. 1821.

1. Práce jest mu přirozenou cenou hodnot.
2. Práce jest tím výbornější, čím více se dělí.
3. Dělna práce předpokládá kapitál.
4. Vysoká mzda a vysoké pozeměčné, nízké úroky a malý zisk jsou prý nejprospěšnější.

5. Úlohou nauky hospodářství státního jest prý vypátrání podmínek, na nichž závisí nabývání statků, jich držení a zpotřebování. Podmínky ty jsou buď fyzické čili v zevnější přírodě se nalézající, buď vnitřní v člověku obsažené. Jelikož náuce o státním hospodářství přisuzuje toliko poslednější, není nauka jeho leč o finanční vědu schudlá kniha Smithova, totiž nauka o dělení práce a upotřebení kapitálu se strany průmyslu. Mimo ty náleží sem:

Saatfeld, Behr a J. A. Oberndorfer (1822), Politz a Scutter (1823); dále

J. H. Thünen, jenž vydal r. 1826 první svazek známého díla: „*Der isolirte Staat...*“ (Osamotněný stát), v kterémž díle badá o vlivu, jakýž mají ceny obilní, úroda půdy a daně na rolnictví. R. 1850 vyšel díl druhý, v němž hledá přirozenou mzdu a poměr její k míře úrokové a pozeměčnému. O obsahu bude pojednáno v soustavě. Zde podotýkám toliko, že uznati sluší péči, kterouž si vzal spisovatel o objasnění a doplnění díla Smithova.

§. 67. β^5) Malthuse-Ricardovci.

Dr. K. H. Rau vydal r. 1826 první svazek hospodářství politického, jehož ostatní díly vyšly v r. 1828, 1832 a 1837. Jest to jedno z nejrozšířenějších kompendií, poněvadž se výborně hodí pro praktického hospodáře. Předně proto, že spisovatel s velikou péčí toliko náhledy nejobyčejněji uznané přijal a pak ze hojnými dáty statistickými opatřil. O pokrok vědecký nevydobyli si *Rau* zásluh nijádných.

Dále vydali kompendia hospodářství politického:

C. J. Gans (1826), G. F. Krause, K. Steinlein a Kaufmann (1830), F. B. W. Hermann (1832) a K. S. Zachariae. Vydal r. 1832 státní hospodářství (2 díly, V. sv. 40 kněh o státu). Vystavil tu dva zvláštní důchody: duševní a úvěrní.

§. 68. β^1) Škola sociální.

Odpor, kterýž povstal ze školy sociální francouzské a anglické proti smithianismu, neostal bez vlivu na hospodářství ně-

mecké, kteréž vynasnažovalo se vymaniti se z jednostranné, sobecké a hmotné školy Smithovy a samostatně kráčet na půdě domácí. Základ ku směru tomuto položil

J. Schön dílem svým: *Neue Untersuchung der Staatsökonomie*. Stuttgart und Tübingen, 1835. Poukázal k tomu, že zásady hospodářské nedají se naleztí pouhou spekulací, alebrž filosofickou abstrakcí z úkazů živnostenských, z dějů života národního a státního. Dílo své rozdělil na 2 části:

1. hospodářství občanské, jednající o hospodářství občanů bez vlivu vlády;

2. péči hospodářství občanského, kterouž má míti stát o to, což přesahuje síly hospodářství občanského, totiž o uskutečnění ideálů výroby, rozdělení a zpotřebenění statků.

F. Bülow a *W. Baumstark* (1835), *C. P. Pons* (1836), *Hoffmann* (1837), *A. F. Riedel* sepsal od r. 1838—1841 své národohospodářské dílo, z něhož lze upotřebiti přídavek k třetímu svazku obsahující bibliografii národohospodářskou.

W. Roscher, jehožto první spis, kterýmž si dle Kautze vydobyl slávy a zásluhy skutečného zakladatele historické školy hospodářství národního, jesti dissertace z r. 1838, a jeho nejnovější dílo soustava z r. 1861.

Ačkoliv je vyhlášen Roscher za znamenitého hospodáře národního, a zásluhu mu nelze upřítí, že při svém bádání v oboru hospodářství bral zvláštní zřetel k dějinám, nemohu předece s Kautzem souhlasiti, an jej stavi v čelo zvláštní školy hospodářské. Kdyby ta okolnost, že hleděl k vědě, ku kteréž co vědě hospodářství pomocné zřetel bráti *musil*, již pojišťovala právo na vůdcovství zvláštní školy, musili bychom vystaviti důsledně zvláštní školu statistickou, (a dostalo by se náčelnictví též Rauovi) filosofickou, fysiologickou—vůbec tolik škol, kolik věd pomocných kterýkoliv spisovatel si kdy zvláště byl všímal.

Dále patří do školy sociální:

Fr. Schmittener a *K. H. Hagen* (1839), *M. v. Prittwitz* (1840), *Knapp* a *Thomas* (1841), *Dr. J. F. G. Eiselen*, *Barth*, *Dr. E. W. H. Schütz* a *Weigel* (1843), *Eissenhart* (1844), *K. Arnd* (1845), *Moltke* (1846), *Kudler* (1847), *Schachtmayer* a *Hildebrand* (1847), *Rinne* (1848), *Junghans* a *Uhde* (1849), *Stein* a *Hertz* (1852), *Heinsius*, *Becher*, *Knies* a *Hübner* (1853), *Burkhardt* (1854), *Dietzel* (1855), *E. Heinrich*, *Wirth*, *Feistmantel*, *Mischler*, *Kosegarten* a

Schulze (1856), *Mangoldt, Vorländer a Wagner* (1857), *Umpfenbach* (1859), *Löw a Schäßle* (1860).

Dr. L. rytěč z Hasnerů sepsal: *System der politischen Oekonomie*. 1860. Dílo to vyniká původností a důmyslem nade všecka předcházející.

Dr. Hermann Roesler vydal r. 1864: *Základové hospodářství národního*. Předěi nad *Roschera* v té míře, v jakéž si více všimá *Carey*'ho.

Dr. Arnold Lindwurm horlí v díle svém (*Grundzüge der Staats- und Privatwirthschaftslehre*. Braunschweig 1866) proti posavadní formálně soustavě školy německé.

Adam Smith's des jüngeren Prüfung der heutigen volkswirthschaftlichen Systeme. Frankfurt a. M. 1867. Okázalost názvu a hubenost obsahu v příkrém stojí odporu.

α³) Španělové.

Literatura španělská jest ohlasem nešťastného stavu hospodářského, v jakýž země upadla neblahým vlivem vlády a nesnášenlivostí náboženskou. Literatura tato jest až na věk *Smithův* s několika málo výjimkami pravým útokem na zdravý rozum lidský. Lepší známost věci klestila si cestu v Španělsku tak z povolna, že *Montesegur* uznal zapotřebí ještě r. 1781 zvláštním spisem dokazovati počestnost práce továrnické; a ještě podnes jest škola španělská plna předsudků, o jichž odstranění pokoušeli se s nevalným úspěchem značné síly, jako *Jovellanos*, *Estrada*, a z novějších zvláště *Carballo y Vangtiemert*.

α⁴) Škola manchesterská.

§. 69. α⁵) *Smithovci*.

Řadu spisovatelů manchesterských (kterouž připravovali *Rodriguez Campomanes* spisem „*Respuesta fiscal, sobre abolir la tasa y establecer et comercio de granas*,” a *Nikolas de Arriquibar* spisem, v němž opírá se náhledům *Mirabeau*-ovým v „*Ami des hommes*“ vysloveným) otevřel

Bernardo Joachim Danuillo prvním dílem soustavným: *Leciones de economia civil, e del comercio*. Madrid, 1779.

Antonio Muñoz sepsal r. 1779: *Discurso sobre la economia politica*.

Antonio, Arreta de Monteseguro sepsal od Saragosské společnosti náuk r. 1781 cenou poctěné dílo: *Disertacion sobre el aprecio que*

se debe hacer de las artes practicas y de losque las exercen con honradez inteligencia y application, v kterémž zastává užitečnost průmyslu.

Francisco Cabarrus sepsal od r. 1782—1813 více spisů, z nichž důležitější jsou pamětný spis podaný králi o zřízení národní banky (*Memoria presentada a S. M. para la formacion de un banco national*, Madrid 1782), a pak pamětný spis o půjčovnách (*Memoria sobre los montes pios*, Madrid 1784).

Laruga: *Memorias politicas y economicas*, 1789.

Bernardo War sepsal r. 1789 návrh, kterak by se blahobyt Španělska zvýšiti dal.

D. Caspar de Jovellanos psal r. 1820 proti posavadním řádům středověkým a překážkám tržby.

§. 70. β⁵) Malthuso-Ricardovci.

Alvaro Florez Estrada sepsal r. 1828: *Curso de economia politica*, kterýž přeložil Galibert r. 1833 do frančtiny. Španělský tento eklektik zasluhuje pro soustavné upravení díla svého tím více pozornosti, jelikož se před ním politické hospodářství vlasti jeho nalézalo ve velmi bídném stavu, k jehož odstranění dílo to nemálo přispělo.

Valle - Santoro sepsal základy hospodářství politického se zvláštním ohledem na Španělsko. Madrid 1829.

Espinosa de los Monteros (1831).

Borrego: *Principios de Economia Politica*, 1834.

Canga-Arguellas (1834, a

Pazo y Degalgado (1840).

§. 71. γ⁵) Škola sociální.

Ramon de la Sagra sepsal r. 1848 *Economia social*, v kterémžto díle opírá se posavadnímu směru manchesterskému. U větší míře platí to o

Eus. Maria dell Valle (1842) a o eklektickém dílu, kteréž vydal o dvě leta později.

Polmeiro (1844).

Konečně zasluhují povšimnutí: *Duran y Bas* a *Rubi*, kteříž psali okolo 1856, a

Carballo y Vangüemert (1857). (*Kautz* II, 2, str. 724.)

§. 72. ζ³) Slované.

α⁴) Rusové.

V literatuře ruské potkáváme se zvláště v době novější s mnohými pracemi z oboru vědy hospodářské, kteréžto opírajíce se o novější školu anglickou a francouzskou, vynikají soustavností, důkladností a svobodomyšlností:

Mordvinov psal r. 1813, *Demidov* 1830, *Ščepanov* 1844 a *Gorlov* 1845.

Butovsky vydal r. 1847 soustavu hospodářství, kterouž si pojistil čestné místo mezi ekonomisty evropskými.

Miksevič psal r. 1852, *Vollkov* 1854 a

Terasenko-Otreskov 1858.

β⁴) Poláci.

Poláci všímali si hned záhy hospodářství, nebo

Strojnowski vydal již 1814 „*Économie universelle des Peuples.*“

Chonski psal r. 1817.

Skarbek vydal r. 1821: *Náuku o statech společenských* a r. 1828: *Dykeyonarz ekonomii politycznej*, překlad díla *Ganilhova*.

Cieszkowski psal r. 1839.

γ⁴) Srbové.

Žukič sepsal r. 1851 rukověť politickohospodářskou a

Uřešenovič psal r. 1859.

δ⁴) Čechové.

Ačkoliv za krále Karla I. Čechové byli v popředí národů vzdělaných, zůstavivše sousedy německé daleko za sebou, ačkoli byli jediným tehdy národem na světě, zabývající se v krásném, vytríbeném slohu jazyka mateřského četnými otázkami hospodářskými; ačkoliv i v novém věku nám zanechal *Daniel Adam* z *Vele-slavína* svou politii, *Krištof Fišer* své knihy hospodářské: byly spory náboženské, vzniklé snahou vlády o potlačení církve evangelické, a hubení národa za doby války třicetileté, potlačování živlu českého po dvě století, zvláště ale germanisace zavedená císařem *Josefem II.*, literatuře naší tak záhubny, že politické ho-

spodářství pěstované skoro u všech národu nabylo u nás povšimnutí teprvé v době nejnovější.

Dr. Fr. Lad. Rieger vzbudil národa svého pozornost ku vědě, kteráž „zdá se mu býti povolána, aby ustanovila tvářnost budoucího společenstva, a jejížto zákonové mají na příště rozhodovati nad mocí státův a blahem národů.“ Roku 1850 vydal pojednání „O statech a pracích nehmotných a jich významu i postavení v národním hospodářství,“ v kterémž upozorňuje na pŕtku mezi ekonomisty dlouho trvající o to: zdali práce nehmotné jsou výrobný čili nie? a ukazuje křivost náhledu *Smithova*. R. 1853 přeložil nahoře uvedené dílo *Drozovo*: *Économie politique ou Principes de la science des Richesses* 1829. V předmluvě na str. VIII. 130 pravi: „Jsa prost vši vědecké pedantičnosti a učené okázalosti, může zároveň i vzdělaným vítané poučení podati, i prostému člověku, jenžto se přemýšlení nehrozí, k vědomostem pomoci, jakéž pozřídka s bolestí i na lidech pohřešujeme, kteří by zásadami jejími před jinými proniknutí býti měli. Ke všemu tomu zdál se mi celý způsob a chod myšlenek *Drozových* míti něco národnímu duchu českému takofka příbuzného.“ Druhý samostatný spis jeho jest „Průmysl a postup výroby jeho v působení svém ke blahobytu a svobodě lidu zvláště pracujících.“ V *Litomyšli*. 1860. V díle tomto snaží se vyvrátiti předsudky škodlivé proti rozvoji výroby, uznávaje sesílení výrobnosti lidské za nejmočnější podporu blahobytu a svobody velké většiny lidu, zvláště pak dělnictva.

§. 73. 7^a) **Maďari.**

Ačkoliv se Uhři zabývali od jakživa s otázkami vlasti a národa se týkajícími a zvláště v obor státního hospodářství sáhajícími; jednak jisto jest, že samostatné práce hospodářské vyskytly se teprvé v minulém století a sice z počátku v jazyku latinském.

Wušetič psal r. 1790, *Berzeviczy* 1797 a *Csergheo* 1807.

Štěpán Szechényi zavdal pracemi svými podnět k činnosti politické literární, jejížto plody vyznačují se směrem praktickým, vlasteneckým, bohužel někdy až příliš soběcko-národním. *Szechényi* psal od r. 1830 – 1841 mnoho spisů, v kterýchž horlil proti feudálním řádům, robotě a břemenům rolnictví vůbec, proti pořádkům řemeslnickým, výsadám průmyslu, samoobchodům, výsadám šlechty a nerovnosti občanské vůbec. Jest rozhodným stoupencem *Smithovým*, jehož dílo nazval nesmrtelným.

Dále byli činnými ve vědě hospodářské:

Csató, György, Pécsdy, hrabě Dessenoffy, Keresztury, Hetényi, Erdei, Micskey, Fay, Csengery, Török, Récsy, Eötvös, Karvasy, Dercsényi a Horn. (Kautz II, 2, 730—739).

§. 74. 2^a) Ostatní národové evropští.

α¹) Dánové.

Jako všude i v Dánsku vadila latina rozkvětu literatury národní. Když však působením hlavně reformátorův utvořen jest národní spisovný jazyk, nastal u vědeckém bádání utěšený ruch, a Dánové nalézajíc zalíbení ve vědách vůbec, vzdělávali zvláště politické hospodářství, jakmile položeny jsou ekonomisty vláskými a anglickými základové vědy této.

Fr. Dräbye přeložil r. 1779 dílo *Smithovo*.

Olufsen vydal: *Bidray til en oversigt of National-Industrien; Danemark.* Kiöbenhavn. 1819. gr. 8°.

Dále psali:

Bergsöe (1839), *David* (1848) a *Kaiser* (1856).

β¹) Belgičané.

Jelikož germanský jazyk Flamčanů započal se teprvé v nejnovějším čase živěji vzdělávati, a jazyk francouzský až posavad ve veřejném životě a školství převládá, jest i hospodářská literatura belgická skoro výhradně francouzská.

Jobard psal směrem prohibičním a vydal r. 1844: *Nouvelle Économie sociale.*

Ch. de Brouckère psal r. 1851, *Roger Behr* 1854 a

Molinari 1855. Tento sepsal: *Cours d'Économie politique*, kterýmžto dílem dostoupil stupně nejvyššího, kteréhož vůbec dojíti možná přívrženci náhledů manchesterských.

γ¹) Holanďané.

Od doby nabyté občanské svobody honosí se Holandsko, slavnými jmény ve vědách vůbec (*Erasmus Rotterdamský, Lipsius, Hugo Grotius, van Ceulen, Huyghens, atd.*). Též o hospodářství politické pokusili se někteří s nemalým úspěchem:

Straetten (1821), *Christian* (1824), *Portielje* (1834), *Tellegen* (1851), *Dep Tex* (1824—40), *Voorthuizen* (1848), *Koeneu* (1857), *Ackersdyck*, *Hogendorpp* a *Vischering*.

8⁴⁾ *Skandinávci.*

Věda, kterážto rozkvětla na půdě italské, zanesla brzy símě své až do dalekého severu, naleznuvši mezi Skandinávci pěstitele. Hospodářská díla psali:

Schweiguard, *Agardch*, *Auskuse* (1824), *Rabenius* (1829), *Sundblatt* (1830), *Bergfalk* a *Vatterling*.

Díla tato jsou dle doby, v kteréž byla sepsána, ohlasem pokroku vědy u národů ostatních, což platí též o Švýcařích a Portugálech.

9¹⁾ *Švýcaři.*

Povšimnutí zasluhují:

James Fazy (1830), *Cherbuliez*, jenž odporučuje jedinou daň z pozemků a má zrušení vlastnictví nemovitého za prospěšné (1840), a *Dameth* (1858).

ζ¹⁾ *Portugálci.*

Jako vědecké vzdělání a literatura Portugálců vůbec, jest jejich literatura hospodářská zvláště až do nejnovější doby velmi skrovna. Větší samostatná díla vydali:

De Silvia Lisboa (r. 1820), *Cayron* 1830, *Ferreira Borges* 1834, *Olivier Marreca* 1838, *Pinheiro Ferreira* 1840 a *Farias de Sampajo* 1845 (Kautz n. m. u.).

§. 75. ¹⁾ *Spisovatelé američtí.*

Nejbohatší, nejmocnější a nejsvobodnější obec na celé zeměkouli, obec pospolitá Spojených států, po celou dobu svěžího mládí svého horlivá pěstovatelkyně věd a umění, našla již na úsvitě zrození praotce ekonomistů svých.

Benjamin Franklin sepsal již r. 1719 v útlém mládí svém pojednání: Skromné bádání o povaze a nutnosti měny papírové; r. 1751: O přibývání lidnatosti, r. 1764 prstonárodní spis: O dobrákovi Richardovi. Práce jest mu měřítkem hodnot, a úplná svo-

boda tržby nutnou podmínkou pokroku hospodářského. Před Smithem zasluhuje povšimnutí ještě

Alexander Hamilton, jenž podal 5. prosince r. 1791 domu poslanců: Zprávu ministra financí Spojených států o továrnictví, sepsanou směrem protekcionistickým.

Po něm následuje několik spisovatelů ze školy Smithovy a sice:

Daniel Raymond (1819), *Cardoza* (1826) a

Thomas Cooper, jenž vydal: *Lectures of political economy*. Columbia, 1826. Jest rozhodným zastavatelem svobody tržební. Dílo jeho jest kosmopolitické. Národ jest mu vynálezem mluvnice, kterýž jest učiněn, abyehom si uspořili opisování, bytosť bez jsoucnosti, strašící jenom v hlavách politiků (!).

Odpůrcové industrialistův.

§. 76. *α*³) Angličané.

Uvádím-li tuto odpůree industrialismu, míním toliko ty, již se opírali smithianismu. Nebo soustavného odporu proti industrialismu vůbec, s jakýmž potkáváme se ve Francii a zvláště v Německu, v Anglii nebylo nikdy.

Thomas Pownall, vydal r. 1776 psaní na A. Smitha, v kterémž skoumá a vyvrací některé náhledy vyslovené v díle jeho.

Gray objasnil r. 1797 některé z nejdůležitějších zásad o blahobytu národním, v odporu k některým křivým náhledům A. Smitha a jiných industrialistů.

Daniel Wakefield sepsal r. 1804 *An Essay upon Pol. Economy*, a téhož roku vydal

De Lauderdale: *An inquiry into the nature and origine of public Wealth and into the Causes of its Increase*. Edinbrough, 1804 8°. Jest první spisovatel, jenž neodpírá Smithu na základě běžných theorii, alébrž se stanovíště samostatného.

Mezi odpůree industrialismu náleží dále:

Eduard Solly: *Considerations on Political Economy*. 1814.

W. Godwin sepsal okolo r. 1820 mimo jiné: *Political Justice*, v kterémž díle kárá vady a hříchy stávajících řádů společenských.

G. Poullett Scrope psal r. 1833 o zásadách hospodářství politického.

John Rae: Statement of some new Principles of Political Economy. Boston, 1834. Práví, že náuka Smithova neshoduje se se životem skutečným a nazývá ji jednostrannou naukou filosofickou. Dle náhledu jeho musí se stát o hospodářství starati a jest zapotřebí ochranných cel.

Konečně zaslouhuje povšimnutí

W. Atkinson, jenž vydal: Principles of Social and Pol. Economy. London, 1858. Stojí na stanovisku náboženskotheologickém.

§. 77. β³) Francouzové.

α⁴) Předchůdcové socialistů v.

Ačkoliv nalezl smithianismus ve Francii hojných přívrženců; jednak ozývaly se i zde hlasy proti některým zásadám jeho. Skoumáme-li hlasy odpůrců těchto, shledáme, že to byly vesměs hlasy, kteréž byly vysloveny později ovšem rozhodněji a příkřeji rozličnými soustavami socialistickými. Zavrhujece svobodnou soutěž, nadvládu sobectví v hospodářství soukromém, přílišné zmahání se továrnictví, bezuzdnou vše zaplavující výrobu, zastávali vměšování vlády v hospodářství občanské, péči o povzbuzení mravní, o podporování ducha národního. Sem patří:

J. C. L. Sismonde de Sismondi: De la Richesse commerciale 1803, 2 vol, a Nouveaux Principes de l'Économie Politique, 1818, jsou nejdůležitější ze spisů jeho. Díla jeho jsou kosmopolitická, jednající o blahobytu národů (člověčenstva) nikoli národa.

Robert Guyard: De la Richesse 1829.

Theodore Fize: Revue Mensuelle d'Économie Politique. 1833—36.

β³) Odpůrcové stojící na půdě merkantilismu.

V době nejvyššího zbožňování smithianismu dovedli spisovatelé někteří vymaniti se z kosmopolitismu jeho, porážejíce nauku jeho zbrani, o kteréž domýšleli se industrialisti, že ji Smith merkantilistům i fyziokratům z rukou vyrval, totiž rozvahou tržební a prohibicí. Příčinu sluší hledati v tehdejším bujném vzrůstání průmyslu anglického, zaplavujícího zvláště trh francouzský. Aby předešlo se obávanému úpadku průmyslu domácího, radili mnozí k rozmnožení peněz, co zázračného prostředku sesílení výroby,

k potlačení svobodné soutěže, k zavedení prohibice — zkrátka k obnovení a v život uvedení zásad merkantilistův.

Aug. Ferrier nazývá v díle svém: „Du Gouvernement considéré dans ses rapports avec le commerce“ Smitha pokrytce, jenž psal, čemu sám nevěřil.

Ganilh vydal od r. 1815—21 více spisů. Uvádím toliko: *Théorie de l'Économie Politique*, v kterémžto díle zastával proti kosmopolitismu Smithovu zájmy národnosti. Sepsal též: *Dictionnaire analytique d'économie politique*. (Dykeyonarz ekonomii polityczney. Z Francuskiego dzieła H. Ganilh na polski język przelożony i własnymi uwagami znacznie pomnożony przez Fryderyka hrabi Skarbka. 1828.) Paris et Bruxelles, 1826. 8°.

Louis Say psal od r. 1818—1836. Uvádím toliko: *Traité de la richesse individuelle et publique*, 1827, kdež vyslovil se proti bratru svému J. B. Say'ovi. V náuce politicko-hospodářské převládá prý klamná terminologie. Bohatství národů nezáleží v statech hmotných, nýbrž v schopnostech je vyráběti. Velmi dobře praví, že „industrialismus, jenž zavrhnul merkantilismus není leč sám skutečným merkantilismem.“ Podobně odporují industrialismu:

Chaptal, jenž sepsal: *De l'Industrie française*. 1819.

Saint Chamans: *Nouvel Essai sur la Richesse des Nations*. 1824.

L. F. G. Decasaux: *Bases fondamentales de l'Économie Politique*. 1826.

γ⁴) Protekcionisti.

Tito liší se od předešlých tím, že vystřihajíce se mnohých vad merkantilistických přiznávají se k zásadě ochrany obchodu zahraničního. „Nesnášenlivost“ svou zakrývají dle Kautze pod rozumnější a smířlivou devisou „Défense du travail national“ (Ochranu práce národní). Uvádím je dle letopočtu, jak vydávali díla svá.

Lebastier, Dupont, White (1846), Goldenberg, Lestiboudois, (1847).

Röderer, jenž vzdělal r. 1848 ve francouzském jazyku dílo Listovo.

Esménard Maget (1849), Thiers (1851), Gouraud (1854), Mimerel (1856) a Lequien, jenž psal o svobodě výměny a o prohibici.

δ⁴) Odpůrcové stojící na půdě fysiokratismu.

Někteří odpůrcové Smithovi vzali útočiště své k zásadám fysiokratismu, hledíce je buď smířiti s náhledy Smithovými, buď proti těmto obhájití, obnoviti a v život uvesti.

Dutens, sepsal: *Philosophie de l'Économie Politique*. 1835, a *Jouffroy*: *Catéchisme d'Économie Politique*. 1841.

ε⁴) Odpůrcové stojící na půdě náboženství.

Když rozšířila škola anglická náuku svou po celé Evropě, vtisknuvši v čelo veškerého života společenského pečeť sobectví a hmotenství, není divu, že povstali mužové poukazující oproti tomu na nedostatky, kterýmž nedovedl smithianismus odpomoci, a žádající, aby podporovala se chudina, zavedl prostý život patriarchální, vzdělávala mravnost a zachovávalo náboženství.

Jsou to spisovatelé následující: *Abbé Gerbet*, *Abé Decoux*, *Donadieu*, *Morogues*, *A. de Villeneuve-Bargemont*, kterýž r. 1838 vydal: *Économie politique chrétienne*. Jest horlivým odpůrcem tovarnictví anglického, a zastavatelem chudiny; však prostředky, kterýmiž chce opravovati, jsou nepraktické.

Moreau Christophe (1845), *Demetz-Noblat* (1853) a *Lelièvre* (1857).

§. 78. γ³) Němci a Maďaři.

α⁴) Odpůrcové stojící na půdě merkantilismu.

V téže době, když povstal ve Francii boj merkantilistů proti smithianismu, našli se též mnozí mezi německými a maďarskými vzdělavateli hospodářství, kterýmž zásady merkantilismu zdáli se býti zbraní vydatnou proti posavadnímu, jednostrannému a sobětnému industrialismu. Noví merkantilisti zastávali vměšování vlády ve všeliký obchod někdy až despotické, jako jmenovitě Fichte, brojili proti svobodné soutěži a vynasazovali se vůbec uvesti v život zásady merkantilistův.

J. G. Fichte praví ve svém díle „*Der geschlossene Handelsstaat*“, Tübingen, 1800, 8°, že má stát v ohledu mravním, politickém a hospodářském tvořiti naproti všem ostatním zvláštní samostatný celek, v kterémžto má vláda dohlídku na jmění, výživu a zpotřebu.

Dále náleží sem:

Cölln (1812), *Deutz* (1816), *Lips* (1820), *Oberndorfer* (1822), *Hopf* (1823), *Gans v. Putlitz* (1826), *Kaufmann* (1827), a *Haynan* (1828).

β⁴) Odpůrcové feudální.

Doba osvěty století osmnáctého měla v zápětí všeobecnou reakci. Na filosofický racionalismus následoval náboženský mysticismus a na svobodomyšlný pokrok hospodářský feudální zpátečnictví. Nejčelnějším tohoto směru stoupencem jest:

Adam Müller: Die Vorlesungen über die Elemente der Staatskunst. 1808. Jest protivníkem *Smithovým*, poněvadž prý systematické továrnictví hodí se jenom pro Anglieko, kdež prý doplňuje se zachovalým až posud duchem středověkým. Sluší podotknouti, že středověk jest *Müllerovi* ideálem a feudální řády uskutečněním pravé svobody. Že pokrok novověkého hospodářství, jmenovitě vyanění rolníků, zavedená svoboda živnosti, dělitelnost pozemků a t. d. závisí právě na odstranění zbytků feudálních — tomu nechtěl rozuměti. Vytýká *Smithovi*, že schází náuce jeho náuka o spolčování kapitálů. Dále patří sem:

Schütz (1816), *Ancillon* (1817), *Arétin* (1819), *Godefroy* (1834), *Bodz-Raymond* (1837), *Menzel* (1846), *Jarcke* (1854).

W. Kosegarten, jenž sepsal mezi jinými r. 1856: „Geschichtliche und systematische Uebersicht der National-Oekonomie,“ kterýmžto dílem osvědčil se rozhodným nepřitelem novověkého hospodářství peněžného, svobodné soutěže, svobody živnostenské, asociace a rozvoje průmyslu. (Srovnej: *Kautz* II, 2, 654—670.) Konečně náleží sem:

Heinrich Ludens dílem svým: „Handbuch der Staatsweisheit oder der Politik. Jena 1811.“

γ⁴) Protekecionisti.

Jako ve Francii, povstali během minulého čtyřicetiletí i v Německu ekonomisti, zastávající naproti *Smithově* zásadě neobmezené svobody tržby ochranu průmyslu. Byl to *List* a stoupenci jeho. Nehledíc k jiným dobrým stránkám sluší uznati zásluhu jejich, že uznali nutnost ochrany domácího průmyslu. Poněvadž zaujímá *List* mezi ekonomisty ještě jiné důležitější místo, o němž níže

bude promluveno, následují zde toliko ostatní stoupenci jeho co do směru protekcionistického:

Schröter (1843), Glaser, Höfken (1845), Zöpplitz (1848), Brentano, Regenauer (1849), Becher (1850), Christ (1851).

Z Maďarů psali směrem protekcionistickým:

Erdélyi, jenž vydal r. 1843: „Nemzeti Jparunk“ (Naše hospodářství),

Trefort a *Karvasy* (1843), *Szeremlei* (1844) a *Szécsy* (1848), jehož dílo hospodářské jest prstonárodní (Kautz n. m. u.).

8³) Socialisti.

§. 79. R o z h l e d.

Ač v hospodářství novověkém znamenitý učiněn jest pokrok, přece vyskytly se některé úkazy v životě pospolitém, vzbuzující pochybnost o spůsoblosti posavadních řádů společenských, přivésti lidstvo k skutečnému blahobytu. Zásada svobody a rovnosti došla sice po staletém boji konečně uznání a pojištění; uskutečnění jejímu zdála se však odporovati široká mezera mezi bohatým a chudým, kteráž šíří se čím dále tím více, naplňující pozorovatele obavou před blížící se revolucí sociální, kteráž by nebyla bez záhubných následků pro celý vzdělaný svět. Otázka tato jest, vyjma Rusko, celému ostatnímu světu a zvláště nám Čechům, kdež zmocněna jest otázkou národní, skutečně otázkou života nebo smrti. Proto jest to povinností každého vlastence a lidumila ohlížeti se po prostředcích, kterýmiž by dalo se předejiti hrozcímu nebezpečí. Takovýchto mužů našlo se skoro u všech národů, zvláště ale ve Francouzsku a Anglii, kdež nadvláda kapitálu, proletářstvo a chudinstvo objevily a šířily se v děsných rozměrech. Přibuzností náhledů utvořil se brzy zvláštní kruh mužů, shodujících se v tom, že, má-li zachráněna býti společnost před revolucí sociální, nevyhnutelno jest zavedení radikálních oprav.

Soubor náhledů směřujících předejiti sociální revoluci zavedením radikálních reformy řádu společenského nazýváme socialismem. Radikální reforma řádu společenského jest ohnisko, v kterémž lámou se všechny paprsky socialismu zářící teplem blahovolenství, a vycházející z přesvědčení o nedostačitelnosti stávajících řádů k docilení blahobytu člověčenstva. Jdouce za tímto účelem zavrhovali socialisti též vědu politického hospodářství, ana uvádí prý pouze v soustavu

zásady života převráceného, a neznajíc prostředků k odstranění křivých náhledů a škodlivých předsudků, nemá ani odvahy k zavržení podvodných teorií hospodářských.

Hlavně a především *popírali zásadu negativně pouze úlohy státu vyhlášující zásadu „laisser faire, laisser passer“ za převrácenou, jelikož vede k bezvládě snah hospodářských.*

Dále zavrhovali na této zakládající se zásadu *neobmezené soutěže*, podrývající souhlasné sloučení sil hospodářských, rozdmýchující vášně lidské k ustavičnému boji, v němž silnější pohleuje slabšího, bohatne bohatý, chudne chudý. Proto jest i *tržebník podvodníkem* nebo vždy hledí, aby co možná lacino koupil, a draze prodal. Mimo to zabývá prý tržba nesčíslných sil, kteréž hospodářsky jsouce neplodny, jenom veškeré statky zdražují.

Záhubny jsou ale snahy socialistů tam, kdež směřují k *obmezení* anebo jako u komunistů *k úplnému zrušení práva vlastnického a dědického*. Zapomínajíce, že vlastnictví jest podmínkou jedinečnosti, blahobytu a osvěty, že jest zdrojem ustavičného pokroku, že jest pramenem nevysíhajícím lásky k rodině a vlasti: zavrhují je co ohnisko vášní sobeckých, co pramen nesvornosti občanské, co zdroj bídy a nouze lidu.

Bez něho nebylo by prý peněz, položivších základ k otroctví novověkému — k otroctví dělníků, k nesmírnému hromadění bohatství na jedné a vydirání a zchuzení na straně druhé, k potlačování chudiny vlastní její zbraní—prací, ana nahromaděná tvoří kapitály a těchto užívá se k potlačování lidu pracujícího.

Takto bouříce pokoušeli se socialisti o stavbu novou, navrhujíce stavivo a podávajícíce rozmanité plány, dle nichž možná je rozvrhnouti na dvě třídy: komunisty a socialisty v užším smyslu.

α³) Komunisti.

§. 80. R o z h l e d.

Komunisti jsou socialisti, snažící se, uskutečniti radikální opravu rádu společenského zavedením svrchované rovnosti:

1. zrušením vlastnictví,
2. zrušením práva dědického,
3. zavedením společenství statků, a pravidelně i
4. společenstvím žen.

Vidíš program úplného převratu společnosti. Hlásali rovnost všech; jaký ale podkládán jí smysl? *Zrušení vši podřízenosti*. Však lze sobě bez ní mysliti národ, stát, pospolitost?

Prvé nežli objevil se komunismus v podobě této, předeházely dlouhé přípravy. První filosof, jenž vyslovil myšlenku o rovnosti lidské v stavu přirozeném, byl Angličan Tomáš Hobbes, (nar. 1588). Náhled ten zastával též druhý znamenitý filosof anglický John Locke (nar. 1632). „Jest“, praví, „zeela zřejmo, že tvorové jednoho druhu, a jednoho řádu, zrozeni bez rozdílu, majíce podílu na těchto výhodách přírody, jsouce týchž schopností musí býti sobě rovni“ (Two Treatises of Governement). Na otázku, jak tato přirozená rovnost zanikla, odpověděl filosof německý Wolff: „*introducto dominio et imperio*“ — vlastnictvím. Tomu přisvědčil Rousseau řka: „První, kdož ohradiv pozemek, zvolal toto jest mé“ a nalezl lidí tak prostých, že mu uvěřili, byl skutečným zakladatelem společnosti. Kolik zločinů a válek, mnoho-li bídy a hrůzy byl by uspořil člověčenstvu ten, kdož vyvrátiv kameny ohrady a zasypav příkop, býval by zvolal k rodákům: „Střežte se věriti tomu šibalovi; zapomenete-li, že plody zemské společny jsou všem a že země není nikoho, jste ztraceni!“

Přece ale zdráhal se vysloviti nutnost zrušení vlastnictví. Naopak zřejmě tvrdil, že míra statků nemůže býti u všech stejnou, nýbrž že jenom nemá býti jeden tak bohat, aby mohl zakoupiti druhého, a nikdo tak chud, aby byl přinucen prodati se. Mnohem dále šel již *Condorcet*. Praví, že nerovnost statků, stavů a vyučování jsou hlavními příčinami všeho zla. K odstranění nerovností těchto, navrhuje spořitelny, tontiny pro chudinu, banky zakládající chudé potřebnými kapitály, vyučování průmyslné, zlepšení umění užitečných, zdokonalení zákonů, utvoření řeči vesměrné.

První návrh čelící k zrušení vlastnictví soukromého učiněn byl poprvé za doby revoluce francouzské právě po pádu Robespiera. Muž, kterýž ho vyslovil, jest Grachus Babeuf, jimž počínají:

§. 81. α^4) Komunisti francouzští.

Grachus Babeuf (nar. 1762 v St. Quentin). Hlavní náhledy jeho obsaženy jsou v díle Buonarottiho: „*Conspiration pour l'egalité, dite de Babeuf. Bruxelles, 1828.*“ V sv. II str. 305 podán jest dekret navržený od Babeufa v jednotě panthéonské od něho založené:

1. Jelikož vlastnictví soukromé jest příčinou otroctví, proto má býti zrušeno a zavedeno společenství statků. „La propriété de tous les biens est une, elle appartient au peuple.“

2. Právo dědičné zrušuje se. Veškeré statky jedincům přináležející, případnou po smrti jejich pospolitosti a stanou se statky národními.

3. Statky národní budou vydržovati všechny údy pospolitosti v rovné, čestné a mírné zámožnosti.

4. V každé třídě obyvatelstva jest představenstvo zvoleno od těch, kdož do té třídy přináležejí. To řídí práci, bdí nad rozdělováním její, vykonává rozkazy zprávy obecné a dává příklad horlivosti a činnosti.

5. Představenstvo každé třídy ukládá v skladech statků národních ovoce a plody umění, schopné k přechování.

6. Nejvyšší zpráva určuje po zákonu způsobu a míru podílů, na obyvatelstvo každé krajiny připadající.

7. Všechn obchod s cizími národy jest zakázán. Republika zaopatřuje pospolitosti předměty potřebné, vyměňujíc nadbytek výrobků rolnických a uměleckých s oněmi cizích národů.

8. Daně vybírají se na hotově a odvádí do skladů národní pospolitosti statků.

9. Republika nerazí peněz.

10. Práce měla řídit se zákony tak, aby nikdy nezhoršila se unavením. Všickni občané měli postupem zúčastniti se v pracích nepřijemných. Zpráva veřejná měla určovati výrobu každého kraje, a což nejkřiklavějším odporem v zásadách jeho, občanstvo mělo rozdělit se na třídy, z nichž jedna každá měla po zákonu obdržeti zvláštní druh práce. — Ani nábytek ani šat, ani vychování ba ani věda neměla zůstat bez kontroly. Člověk trne před hrozným despotismem, jakýž měl býti národu uvalen ve jmenu svobody a rovnosti.

Stoupenci jeho byli:

Darthé, Silvain Maréchal a Buonarotti, jemuž děkujeme sepsání spiknutí Babeufova.

Mnohem mírnějším jest novější:

Steph. Cabet, z jehož spisů uvádím toliko r. 1840 vydanou „cestu do Icarie“ (*Voyage en Icarie*), kteráž jest popsání života šlaraffského, a týdeník „*Le Populaire*“, jenž od března 1841 vycházeje, vedl válku proti komunistům, kteříž lišili se od něho ná-

hledem o pravé cestě, lid k blahobytu vedoucí. Tyto náhledy jsou hlavně obsaženy ve spisu: „Ma ligne droite, ou le véritable chemin du salut pour le peuple“, 1842. Chce zrušení jedinečné (individuální) svobody, odstranění všeho násilí a trestu; má právo vlastnické za pramen všech neřestí bohatých i chudých, a státní území za půdu všem společnou, všemi hospodařitelnou; hlásá zásadu rovnosti všech (ve smyslu komunistickém). Však soustava jeho jest ponze přechodní (régime transitoire), kterouž dojde se teprvé z povolna společenství dokonalého (communauté définitive).

J. J. Pillot sepsal: „Ni châteaux, ni chaumières“. 1840.

Th. Dezamy psal r. 1840.

P. J. Proudhon, jemuž bystrost, samostatnost a odvážnost myšlení pojistily nejpřednější místo mezi komunisty novověkými, sepsal mnoho spisů, z nichž uvádím pouze pověstný: „Qu'est — ce que la Propriété“, 1840 (Co jest vlastnictví?); „De la création de l'ordre dans l'humanité ou principes d'organisation politique“, 1843 a „Système des contradictions économiques ou philosophie de la misère“. 1846.

V těchto spisech jeví se nám v nejlepším světle theorii komunistických mohutnost i slabost, bystrost i zaslepenost. Od něho pochází věta: „vlastnictví jest krádež“; a přece uznává právo ku majetnosti ano i vlastnictví plodin. „Nestává vlastnictví vůle“, praví a přece jí přiznává výhradného věci držení. Vlastnictví plodin prý nabývá se prací, poněvadž je tato vyrábí; však nenabývá práce vlastnictví půdy, poněvadž jí netvoří. Má-li již okupace býti jediným způsobem nabývání vlastnictví: zdaliž nezávisí možnost plodin vyrábění na vzdělávání půdy? Práce prý zavádí rovnost vlastnictví, jelikož dělník mzdu obdrževší prý má i přirozené právo vlastnické věci! (sic! Vlastnictví jest krádeží?)

Takové odpory ve spisech jeho jenom hemží se; mluví o právu a nezná jeho abecedy!

Náuka jeho společenská vede k úplné anarchii. Na základě dialektiky Hegelianské vytknul následující tři momenty: Společenství statků jest prvním stupněm, thesis; vlastnictví protivná jeho stránka, antithesis; synthesis prý vyplývá z opravy (correction) thesis pomocí antithesis. Výsledek opravy této jest vrchol nepořádků a zmatků — bezvládi, kterémuž prý denně se blížíme. Zdaž to není spíše blouznění nežli mudrování?

Uživ metody Hegelovy vydal se též v nebezpečnosti spojené s její užíváním. Nebo ono pojmání posice a negace v jednotu, v kteréž protivy zanikají, přece však v ní uschované k výši dokonalosti se povznášejí, odporuje zákonu vyloučeného třetího (*principium exclusi medii inter duo contradictoria*), bylo příčinou porušení veškerých pojmů v soustavě Hegelově (L. Stein).

V roku 1841 psali:

Lahaultière, Adolfe Boyer a Ch. Noiret; a r. 1842

Pequeur, jenž sepsal „*Théorie nouvelle d'Économie politique et sociale*“.

§. 82. β⁴) Komunisti angličtí.

Praktický národ anglický, jenž těší se ústavě, nad jiné vynikající, málo si posavad všimal rejdů komunistických. Chartismus domáhal se práv svých cestou zákonů a šlo mu toliko o to, aby dostalo se lidu spravedlivějšího účastenství v zastupitelstvu státním. Zcela výmínečný zjev ruchu společenského v Anglii jest owenism, jehož zakladatelem jest

Robert Owen. Působení jeho nejlépe jest objasněno v „*Examen impartial des nouvelles vues de M. Owen et de ses établissements à New Lanark, par Henry — Grey Macnab, traduit par Laffou de Ladebat. Paris 1821*“. Sepsal „*New view of society*“ a „*The book of the new moral world*“. Hospodářské náhledy své nejúplněji sestavil v pamětném spisu podaném zástupcům spojených mocí, shromážděných na kongresu Cášském. Ukázal k ohromnému zrůstu výroby a postačitelnosti její k uspokojení nejrozmanitějších potřeb lidských; upozornil na nepřiměřené rozdělení jmění, a na nutnost zrušení svobodné soutěže; radil k organizaci práce v tom smyslu, aby podporovalo se rukodělství strojnictvím; aby zrušily se ohromné středy průmyslné a založily rozptýlené průmyslné vesnice, aby každému dělníku přidělil se pozemek, aby spolčili se dělníci k tak zvaným spolkům kooperativním, zanášejícím se současně průmyslem rolnickým i továrnickým.

§. 83. γ⁴) Komunisti němečtí.

Jako německý socialismus vůbec, jest komunismus zvláště pouhý odstín francouzského.

W. Weitling praví ve spisu svém „*Člověčenstvo jaké jest a jaké má býti*“, že jest úlohou řádů společenských zaručiti souhlas

a svobodu všech jedinečných pudů, žádostí, sil a schopností a že vůdcovství společnosti přísluší toliko inteligenci, že měřítko hodnot záleží toliko v hodinách práce.

Engels, jehož hlavní spis jedná „o stavu pracující třídy v Anglii“ (1845), jest úhlavním nepřítelem nynější soustavy společenské. Práví, že okresy továrnické jsou sídlem střídavé počasně chudoby, a okresy rolnické sídlem stálé bídy. Jako *Engels*, též

M. Herz podává ve spisu svém „Společenský stav vzdělaného světa“ 1846, ostrou kritiku poměrů společenských. Mimo tyto psali v duchu komunistickém.

Becker, Stirner, Dittich a j.

β³) Socialisti v užším smyslu.

Pod těmi rozumím ony socialisty, kteříž nevytkli si za účel absolutní rovnost a úplný převrat všech řádů společenských, nýbrž směřují toliko k zrušení nesvobody práce odstraněním nadvlády kapitálu a upevněním nadvlády práce nad kapitálem (Viz dole „Svémoc společenská na cestě socialismu“).

§. 84. α¹) Francouzové.

Socialismus francouzský tvoří zvláštní celek, jsa plodem čistě národním, vyrostlým na půdě domácí. V nížádném národě nenalezly náhledy socialistické takového ohlasu, jako v národě francouzském. Vždy ale, když celý národ všemi plachtami za tímto ideálem se hnal, octnul se na skalisku, na kterémž loď jeho se ztroskotala. Prošedši všechny doby revoluce, uvyklo si proletářstvo francouzské žádati věci nemožných, a těkavá mysl francouzská ráda přidržovala se opět a opět utopii, berouc falešných proroků blouznění za ryzí pravdu, a hájíc náhledy jednou osvojené vši náruživostí myslí rozechvěné. V dějinách socialismu francouzského pozorovati lze více směrů. Na prvním místě stojí:

α²) St. Simonismus.

Zakladatelem jeho jest:

Claude-Henri, hrabě *Saint-Simon* (nar. 1760 † 1825), jenž byl pravý opak vévody *St. Simona* předka svého a též spisovatele francouzského, bojuje za rovnost a svobodu, kdežto onen zápasil

toliko za výsady a předsudky stavu svého. Významno jest, že v 17 roce věku svého dával se časně z rána buditi slovy: „Vstávejte, pane hrabě, máte velké věci k vykonání.“ Bojoval v Americe pod Washingtonem k osvobození republiky; místokráli mexickému podal návrh, k spojení obou moří řekou in Partido, vládě španělské k spojení Madridu s mořem. První nepřijato, druhé přerušeno revolucí francouzskou. Nedal se uchvátiti vírem vášní, alebrž v čas nejvyššího rozčilení myslí přemýšlel o základu velikého závo-
du průmyslného a „školy dokonalosti.“ Spojil se s Průšákem hrabětem z Rederu, jenž ho opustil; načež obrátil se k vědám. Roku 1808 vydal znamenité dílo „L' Introduction aux travaux scientifiques du dix — neuvième siècle;“ kdež již našel princip, na nějž stavěti chtěl politiku svou: „Člověk musí pracovati; dů-
chodník, vlastník bez obchodu, jenž osobně neřídí práci, činících vlastenství jeho výrobným, jest společnosti obtíž.“ Načež následovala řada spisů až na znamenitější „De la Réorganisation de la Société européenne“ (1819), kdež zabývá se s návrhem pospolitosti evropské. Čteme tu památná slova tato: „Zlatý věk pokolení lidského není za námi; jest před námi; jest v dokonalosti řádu společenského: naši otcové neviděli ho; naše děti ho jednou dojdou; na nás jest dráhu jim klestiti.“ Roku 1817 vydal: „l' Industrie; 1819 „l' Organisateur,“ kdež obrací zřetel svůj k minulosti a budoucnosti. Práví, že lidstvo čím dále tím lépe zřizuje se k blahobytu vlivem nad přírodou, že společnost zakládá se na práci a proto musí býti řízena schopnostmi vědeckými a průmyslnými.

Roku 1823 vyšel spis jeho „Catéchisme des industriels“ a rozmrzen nad světem splácejícím snahy jeho neuznáním a nevděkem, odhodlal se opustiti jej. Po zmařeném pokusu samovraždy obrátil se k náboženství a sepsal „Nouveau Christianisme,“ kterýmž chtěl spolčiti lidstvo ideou Boha. Práví, že lidé musí se míti k sobě co bratři. Z toho prý jde nutnost nového zařízení společenského odvozujícího z onné idey lásky bratrské všechny řády světské a duchovní, vedoucí chudinu k dokonalosti mravní, duchovní a fysické. Z toho soudí na nutnost změny křesťanství a na potřebu nového náboženství.

Škoda, že neostal při původním praktickém směru svém!
Stoupenci jeho jsou:

Cerilet,
Halevy,
Carrel,
Duvergier a. j. } již psali vesměs okolo r. 1825;

E. Rodrigues 1830;

Bazard,
Enfantin,
Reynaud,
J. Lechevalier,
A. Transon a
E. Charton } již psali okolo r. 1832;

Ch. Lemonnier, Chant, Mich. Chevalier a Barrault.

Stoupeneci St. Simonovi liší se náhledy svými poněkud od mistra. Popírají vlastnictví, pokud dává jedincům výsadu k zahálce t. j. právo žítí od cizí práce, a ponechává nahodilé urozenosti vřadění v tu kterou třídu společenskou. V této větě manifestu, jež podali St. Simonisti komoře poslanců, leží skrytý útok na právo vlastnické. Dále učili, že má stát vykázati jednomu každému místo, vlohám jeho nejvíce přiměřené, a zaopatřiti ho spolu prostředky vedoucími k dosažení zvláštního jeho účele. „*Áchacun selon sa capacité, à chaque capacité selon ses oeuvres.*“

β⁵) Fourierismus.

Francois M. Ch. Fourier zakladatel Fourierismu (nar. v Besançoně 7. dubna 1772, † v Paříži 8. října 1837) sepsal více spisů. Nejdůležitější jsou: „*Théorie de quatre mouvements*“ 1808. „*Le nouveau monde industriel et sociétaire*“ 1829. Učí, že člověk jest nadán rozmanitými chťi, žádajícími uspokojení, a v přírodě že jeví se ustavičný ruch mezi pudem (attraction) a určením (destinée), kteréž shodují se po zákonu všehomíra: „*Les attractions sont proportionnelles aux destinées.*“ Na každém stupni pudu ukonování povstává jistá harmonie, tak že s řadou (série) těchto stupňů rovně běží řada harmonií „*La Série distribue les Harmonies.*“

Na těchto zásadách spočívá řada omylů jeho. Stává-li totiž po zákonu všehomíra nutnosti k upokojení pudu, pak není rozdílu mezi dobrým a zlým; a jelikož cestou analogie vystavil zákony

platicí o člověku za pravidla celého všehomíra, jest theorie jeho plna omylů a neshod.

Onen ruch všehomíra rozdělil na čtyry druhy: společenský, duševní, organický a hmotný. Poměr jejich zakládá se na analogii, kterouž nazývá „Hiéarchie des quatre mouvements.“ Tak jest n. p. soustava oběžnic analogon lásky, soustava slunce přátelství, mléčná dráha ctižádosti a t. d.

Z těchto čtyř hnutí vybral si toliko společenské za předmět bádání svého, založiv na něm praktickou theorii svou. Jako každé hnutí zakládá se i toto na pudu, kterýž jeví se u něho trojím směrem: k uspokojení

sebe co: { zrak,
sluch,
čich,
chuť,
cit;

zvláštních kruhů co: { přátelství,
láska,
ctižádost,
rodina;

člověčenstva
co pud: { po jednotlivém
(Cabaliste),
k celku směřující
(Papillone),
po dokonalé shodě
(Composite).

Tato serie pudů lidských jest mu obrazem idey člověka. Podal jsem ji tuto, jelikož si bez ní o fourierismu nelze učiniti pojmu; ceny však nemá nižádné, jelikož zakládá se na neshodě, jakouž chtěje vyobraziti abstraktného člověka, ukazuje nám ho v poměrech konkrétných (L. Stein).

K uspokojení pudů těchto zapotřebí statků; a proto jest láska k jmění základem všeho blahobytu. Jmění nabýváme prací; ohromná síla lidí však nepracuje (vojsko, úřednictvo). Tím ruší se přirozený poměr mezi potřebami a jměním: *jmění jest příliš skrovno, než aby vyhovělo potřebám a jest mimo to špatně rozděleno.* Těmto nedostatkům odpomáhá spolčování rolnické (association agricole) a průmyslné (l'attraction industrielle). Toto spolčování v serie

s rozličnými hromadami má za následek soupeřství, kteréž k pokroku nejvíce přispívá. K tomuto účeli navrhnul pověstné phalanstère'y, budovy určené vždy pro skupeninu 1600—1800 lidí, v kterýchž si každý dle libosti své práci voliti může. To jest druhá přičina, proč hospodářství dle jeho náhledu musí prospívati; jelikož každý zabývá se toliko dle náklonnosti své, dokáže mnohem více, nežli když by mu bylo pracovati proti chuti. Největší prospěch však vzniká ohromnou úsporou ze společného bytu, vaření prání, pracování atd.

Stoupenci jeho jsou:

Just Muiron sepsal: „*Vices de nos procédés industriels*“ (1824), první spis v duchu fourierismu.

Abel Transon, Ch. Pellarin (1832),

Victor Considérant, psal od r. 1834—1845. Uvádím toliko důležitější jeho spis: „*Destinée sociale*“ (1834), v kterémžto podal celou náuku fourierismu.

Le Moyne, Baudet-Dulary (1834);

Těž dvě paní uvádím, a sice:

Mme: C. Vigoureux (1835), a

„ *G. de Gamond* (1838).

Dále zasluhují povšimnutí:

Ch. Harelle (1840), *F. Cantagrel, H. Renaud* (1845);

M. Briancourt, V. Hennequin (1847), a *Ch. Forest*.

γ⁵) Socialismus humanistický.

Někteří socialisti snažili se odůvodniti zásadu rovnosti a svobody lidu zásadami náboženskými, hlásajícími lásku k Bohu, ke všem tvorům a povinnost člověka milovati bližního, jako sebe samého. K tomuto směru klonil se v posledních dobách života svého též St. Simon.

Předním zastavatelem učení toho jest:

F. de la Mennais. Ideou lásky boží veden na pomoc trpící, nešťastné třídě společenské hlásal, že láska k lidu jest zákonem bohatých a právem chudých — svobodou chudiny.

Časopis jeho „*Avenir*“ byl od Sv. Otce bullou „*Mirari vos*“ zatracen. Směrem tímto psali dále:

Abbé Constant, Buchez a Pierre Leroux. Díla jeho jsou: „*Essai sur l' Egalité*“ (1837), a *De l' Humanité*“ . . . (1840. O člověčenstvu, jeho principu a budoucnosti, kdež podává se pravý,

výměr náboženství a vykládá smysl, postup a protýkání se mo-
saismu s křesťanstvím).

Bylo prý zapotřebí tří dob, prvé než lidstvo pochopilo ideu
rovnosti a sice: vláda kast rodinných, vlasteneckých a vlast-
nických. Nyní prý jest lidstvo na kraji doby třetí, kdež jest
příznakem člověka „rovnost“, jako jím byla někdy „nerovnost“.
Člověk a nerovnost jsou pojmy shodující se. Rovnost a náboženství
jsou základy budoucnosti lidské.

8⁵) Louis Blanc.

Ponechávaje stát a posavadní řády společenské v platnosti
nežádá leč organisaci práce.

Její uskutečněním doufá smířiti socialisty s komunisty, za-
stavatele jedinečnosti s přívrženci neobmezeného společenství. V díle
svém: „Organisation du travail“ (1840) tvrdí, že svobodná soutěž
jest všeškodlivou a nemravnou, kterouž bývá malý průmyslník
velkým utlačen. K zrušení jejímu odporuje, *aby stát zřídil dílny
národní (ateliers nationaux) pod vedením vlády.*

Každý rok klade se oučet, a výnos rozdělí se na tři díly:
jeden údům, druhý nemocným a třetí k zaopatření nástrojův.
Tak povstane asociace práce a živobyť, čímž zponenáhla odstraní
se nutnost soukromého vlastnictví. Takto tvoří L. Blanc přechod
od socialistů ke komunistům.

§. 85. β¹) Ostatní národové.

α⁵) Němci.

Zvláštního socialismu německého není; vše co posavad od
Němců bylo napsáno, jest pouze ohlasem písemnictví anglického
a nejvíce francouzského.

Přívrženci fourierismu jsou:

Gries, jenž sepsal „Abbruch und Neubau“ (1845);
Julius Fröbel: „System der socialen Politik“ (1847).

Přívrženci socialismu humanistického jsou:

Arnold Ruge, *Marlo*, *Mara*, *Stromeyer*, *Grün*, *Grieb*.

β⁵) Angličané.

Největší počet socialistů vyskytnul se v Anglii za času ne-
pokojů, povstalých chartismem, t. j. ruchem lidu zasazujícího se
o rozšíření politických práv na všechny třídy národa.

Hlavními stoupenci ruchu tohoto byli *Cobbett, Frost a Jones*. Mimo chartisty přiznávali se k socialismu též *Bray, Gray a Godwin*.

γ⁵⁾ Jednotliví socialisti ostatních národův.

V Belgicku psali duchem socialistickým: *Bartels, Jottrand a Kats*.

V Uhrách psal fourierista *Simonyi*, ve Vlaších *Corvaja* a v Americe *Billao*.

ε²⁾ Národovci.

§. 86. R o z h l e d.

Ukázal jsem, kterak snažení fysiokratů a industrialistů, po-
jistiti svrchovanou platnosť zásadě „laisser faire, laisser passer“,
vzbudilo reakci již proti prvnějším, mnohem prudší ale proti po-
slednějším, a kterak odporcové jejich octli se z větší části na
bezcestí výstředných náuk socialistických. Přirozeným způsobem
připadla nyní úloha nové školy, kteráž by mezi oběma stranama
výstředněma nalezla cestu pravou. Stavba nové školy této není
snadna, jelikož stavitelé musí až posavad nejenom bourati a ssutiny
odvážeti, nýbrž stavíce též útoky odrážeti. Však základy jsou již
položeny a stavi se právě první pilíř. Základ položili Carey, List
a Dühring; o první pilíř pokusil jsem se dílem tímto. Zdáli bude
stavba moje k potřebě čili nie, o tom rozsoudí věda. Stavivo nové
školy této není ani z lomů kosmopolitických ani utopických.
Z oněch není, poněvadž škola národní myslí sice na možnost
„jednoty povšechné“ (universalunion), však jí, jelikož až posud
nestává, nepředpokládá a nezměťujíc podmíněného s podmiňujícím
a vystřihajíc se omylu Smitha, Bastiata, Roschera a j. nežádá
svobody tržební tam, kde není sjednocení politického a tudíž i
věčného míru. Škola národní žádá rozvoj hospodářský vůbec a
rozkvět průmyslu a obchodu zvláště předkem u jednotlivého národa,
a nedovoluje mu ohroziti obchod svůj vstoupením v svrchované
svobodnou tržbu mezinárodní, pokavad není se sousedem svým
buď na stupni vzdělanosti a pokroku hospodářského eo možná
rovném, buď v úzkém svazku politickém, oběma věčný mír zabez-
pečujícím. Stavivo školy národní není ani z utopických lomů
socialistův a komunistův, poněvadž spisovatelé její vystřihali se
a chtějí se vystřihati všech útoků proti mravnímu řádu světové-
mu. Nedotýkajíc se ani vlastnictví soukromého, ani práva dědič-

ného, ani manželství neupadají ve výstředný atomismus] Smithů a Bastiatů, a [nevyklučující politiky z hospodářství vynasnažují se spojití rozprášené atomy hospodářství společenského k lahodnému, souhlasnému a jedinečnosti vynikajícímu spolupůsobení] a zavesti oproti bezvládnému zápasu potýkajících se zájmů hospodářských soustavnou činnost politickou všech k prospěchu všech. [Spisovatelé uznávající nevyhnutelně nutnou potřebu jedinečného národu vyvinování a učící, kterak mají národové hospodařiti, aby konečně bez nebezpečnosti jedinečnosti své vstoupiti mohli v křžžený „národů spolek povšechný“] nazývám národovce a školu jejich školou národní.

§. 87. Jednotliví spisovatelé.

První základ položil, jak jsem již pravil:

Henry Charles Carey (nar. ve Filadelfii 15. prosince 1793). R. 1836 vydal: *Essay on the Rate of Wages* (pojednání o míře mzdy), v kterémžto spisu bádá po příčinách rozličného postavení pracovníctva v rozličných zemích. R. 1837 vyšly tři svazky hospodářství politického (*Principles of Political Economy*), v němž odporuje všem čtyřem školám až posud se vyvinuvším. Na to sepsal: *The Credit System in France, Great Britain, and the United States* (1838); *The Past, the Present, and the Future* (1848); *The Harmony of Interests*; některé jiné menší spisy a konečně velikou synthesis: *Principles of social Science* (3 sv. 1859).

1. Důležitost, kterouž vyvrátil posavadní mylnou nauku Ricardovu o pozeměčném, nedá se lépe označiti, než slovy Dühringovými, jenž praví, že „jest učňovi v oboru vědy společenské tím, čím jest stanovístě heliocentrické astronomovi a opravená nauka o prostoru a času filosofům metafysickým.“

2. Podal původní nauku o hodnotách, kteráž, ačkoliv jednostranná, přece pevným stala se základem jedněch z nejdůležitějších nauk politickohospodářských.

3. Vytečně vyličil záhubné následky centralisace hospodářské.

4. Varuje před neobmezenou svobodou tržebnictva, hubící svobodu obchodu.

5. Zastává zájmy dělnictva naproti přechmatům podnikatelstva.

6. Podal zcela nové stanovisko k náukám o penězích a bankách, jakož i k četným jiným náukám politickohospodářským, o čemž více v soustavě.

Druhým tvůrčím duchem školy národní jest

Dr. Fridrich List, (nar. v Reutlingen 6. srpna 1789, zemřel 30. listop. 1846), [výtečný ekonomista, důmyslná hlava] politická a upřímný vlastenec. Odebral se, zakusiv pro ráznost, kterouž zastával zdravé náhledy své, vyhnanství a vězení, do Ameriky, kdež vydal spis: *Outlines of a new system of political economy* (1827), v kterémž podporoval snahy Spojených Států protekcionistické, a podal základ pozdějšího díla svého: „*Das nationale System der politischen Oekonomie*“ (1841), kteréhož vyšel bohužel jenom jeden díl. Platnost Listovu doufám oceniti nejlépe, tvrdím-li, že *dílo jeho má cenu větší než veškerá literatura politickohospodářská krajanů jeho, počínaje od kameralistů až na velikány (!) Rau a a Roschera*, vyjímaje toliko spisy Dühringovy. Byloť šlechtnému a důmyslnému duchu tomuto v plné míře zakoušeti zášti vrstevníků, cítících zastínění své tímto jarým a bujným listím, tak že jest sverchovaný čas, aby platnost muže, od samých Němců až posud zneuznávaná, konečně slušného našla uznání.

1. List vyplnil mezeru mezi hospodářstvím světovým a občanským, kteráž čekala vyplnění od Smitha až na věk jeho, vřadiv mezi obě hospodářství státní.

2. Dobře uznává, že národové nesmí přijmouti žádných okamžitých výhod, kteréž by mohly míti za následek závislost jich od ciziny.

3. Proto nesmí zavesti národ svobodné tržby, jestli hrozí tím nebezpečností průmyslu domácímu.

4. Velikou má zásluhu, že rozeznává nauku výrobných sil od nauky platnot, a varuje, aby neobětovaly se ony těmto.

Třetím zakladatelem školy této jest důmyslný

Eugen Dühring, docent filosofie a hospodářství politického na universitě Berlínské. R. 1865 vydal: *Carey's Umwälzung der Volkswirtschaftslehre und Socialwissenschaft* (München), kdež vyložil v dvanácti listech obrat, jaký způsoben v hospodářství politickém dílem Carey'ho. Téhož roku vyšel druhý spis jeho: *Capital und Arbeit* (Berlin), jehož trestí jest, že nikoliv práce kapitál, nýbrž tento musí hledati onu, nebo aspoň zjednána býti rovnováha mezi pracovníctvem a podnikatelstvem, má-li nastati hospodářství společenskému rozhodný pokrok k lepšímu. Mimo to označil zde nejhlavnější z mylných nauk posavadní školy národohospodářské. R. 1866 vydal v Berlíně třetí výtečné dílo: *Kritische*

Grundlage der Volkswirtschaftslehre, v kterémžto objasnil, oproti neurčitému rozumování posavadních ekonomistů, myšlením určitým, na měření veličin účinků příčin jednotlivých se zakládajícím, a v tak zvaných exaktních vědách obyčejným, některé nauky politickohospodářské. Zvláště:

1. Obogatil vědu novou naukou o hodnotách.
2. Upozornil na možnost zákonů společenskohospodářských.
3. Položil váhu na spravedlivost rozčáštění statků.
4. Horlí proti neobmezené soutěži.
5. Upozornil na vady rozumování posavadního o penězích kapitálu a úvěru, a podal o nich mnohé výtečné náhledy.
6. Klade váhu na rozeznávání hospodářství národního a světového.
7. Objasnil a rozluštil mnohé otázky politickohospodářské do oboru filosofie zabíhající.

Uznávaje výtečnost spisovatelů uvedených, pokusil jsem se o původní soustavu vědy naší v duchu školy národní zbudovanou, o jejíž základech promluvil jsem již krátce v předmluvě a o jejíž stránce formální a věcné zvláště pojednám v člancích následujících.

Soustava.

§. 88. A. O soustavě vůbec.

Přehledneme-li literaturu politickohospodářskou od časů Smithových až na náš věk, nenajdeme ani dvou děl shodujících se co do sestavení látky. Převládá základní rozeznávání výroby, rozčáštění a zpotřeby statků; mimo to panuje ale ta největší rozmanitost, tak že slyšíme „kolik spisovatelů tolik soustav.“ Věta tato jest ale pravdiva jenom potud, pokud míní se jí soustavy toliko formální nebo lépe řečeno pouhé šablony, dle kterýchž rozdělují se knihy v díly, oddíly, části, hlavy atd. Však takovéto pouhé pořádkání, sestavování, soustavování a tisícerymi notami opatřování, mající hlavně na zřeteli podati žáku *přehled* látky rozsáhlé, má cenu toliko školní. Nároky, kterýchž nám činiti jest na zvláštní soustavu v pravém slova smyslu, jsou mnohem vyšší. Soustava musí býti stavbou, spočívající na základní pravdě, kteráž jest jednoduchá, jako pravda vůbec. Tak známe soustavu Koprníkovu spočívající na pravdě, že se točí země kolem osy své a kolem